

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1924.

Första kammaren.

Nr 45.

Torsdagen den 5 juni f. m.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Anmälades och godkändes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 289, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i vissa delar av stadgan om skjutsväsendet den 22 juni 1911; och

nr 291, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 158, angående försäljning av vissa kronoegendomar och upplåtande av lägenheter från sådana egen-
domar.

Föredrogs konstitutionsutskottets memorial nr 35, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande utskottets utlåtande nr 30 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om landsting m. m. jämte sex i ämnet väckta motioner.

*Samman-
jämnings-
förslag
beträffande
lag om lands-
ting.*

I utlåtandet nr 30 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om landsting m. m. jämte sex i ämnet väckta motioner hade konstitutionsutskottet, utom annat, hemställt, att riksdagen måtte antaga ett av utskottet i berörda utlåtande framlagt förslag till lag om landsting.

Enligt utskottet tillhandakomna protokollsutdrag hade kamrarna vid behandlingen av nämnda utlåtande, med bifall till utskottets hemställan i övriga delar, stannat i olika beslut beträffande 8, 12 och 33 §§ i förslaget. Under det att första kammaren antagit paragraferna i den av utskottet föreslagna lydelsen, hade andra kammaren godkänt dessa i den avfattning, som föreslagits i de av herr Larsson i Västerås m. fl. vid samma paragrafer fogade reservationer.

I anledning av vad sålunda förekommit hade utskottet till behandling förehåft frågan om sammanjämkning av den skiljaktighet, som alltså förelåg mellan kamrarnas beslut; och hade utskottet i det nu föreliggande memorialet hemställt, att kamrarna med frånträdande av sina förut fattade beslut, måtte antaga 8, 12, 13 och 54 §§ i utskottets förslag till lag om landsting i den lydelse, memorialet utvisade.

Reservation hade anförts av herrar *Stendahl, P. J. Gustafsson* och *Svensson* i Grönvik, som ansett, att utskottet bort förklara, att sammanjämkning icke vore möjlig.

Herr Reuterskiöld: Herr greve och talman! Det sammanjämningsförslag, som här föreligger, har kommit till efter mycket stora vedermödor inom konstitutionsutskottet, och jag vågar påstå, att den text, som här föreligger, icke ens hunnit bliva föredragen inför utskottet in pleno. Såsom herrarna finna, är texten rätt omfattande, och det oaktat är det nu meningen att i riksdagens

Samman-
jämnings-
förslag
beträffande
lag om lands-
ting.
(Forts.)

allra sista timme antaga ett sådant sammanjämningsförslag. Mig förfaller det, som om det skulle vara ett allt för lättvindigt sätt, och då jag icke kan se någon som helst skada eller fara uti att frågan vilar till nästa riksdag, då säkerligen ett förbättrat förslag till landstingslag kommer att framläggas, ber jag att få yrka avslag på ifrågavarande sammanjämningsförslag.

Herr von Geijer: Herr greve och talman! Då jag biträtt sammanjämningsförslaget ber jag härmed att för min del få yrka bifall till detsamma.

Den siste ärade talaren gick icke alls in på den materiella sidan av sammanjämningsförslaget, huruvida detsamma ur denna synpunkt sett skulle vara acceptabelt eller icke, utan han hänförde sig, om jag fattade honom rätt, närmast till att texten vore vidlyftig och att icke vare sig utskottet eller än mindre riksdagen varit i tillfälle att taga del av förslaget på sådant sätt, att de kunnat bilda sig en bestämd åsikt om detsamma. Denna sista omständighet kan visserligen icke förnekas, men det råar näppeligen varken utskottet eller någon annan för. Det är omständigheternas makt, som gör, att arbetet hopar sig, såsom här skett, vid slutet av riksdagarna.

Vid det förhållandet, att den föregående ärade talaren fattat sig så kort, skall jag också göra detsamma, och jag ber således att för min del få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till samt vidare på avslag å vad utskottet i det nu föredragna memorialet hemställt; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med öfvervägande ja besvarad.

Herr *Reuterskiöld* begärde votering, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad konstitutionsutskottet hemställt i sitt memorial nr 35, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås utskottets hemställan.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 63;

Nej — 19.

Vid föredragning av bevillningsutskottets betänkande nr 55, i anledning av väckta motioner om viss ändring i förordningen angående automobilskatt, bifölls vad utskottet i detta betänkande hemställt.

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande nr 79, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillämpning, i vad angår kronoegendomar, av föreslagen lag om återköpsrätt till fast egendom.

Vad utskottet i detta utlåtande hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 36, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående social arrendelag. *Ang. en social arrendelagstiftning.*

Andra lagutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehaft till lagutskott hänvisade motionen nr 91 i första kammaren av herr *Lindhagen* m. fl. samt motionen nr 172 i andra kammaren av herr *Johansson* i Uppmälby m. fl.

I motionerna, vilka voro likalydande, hade yrkats, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t ville skyndsamt för riksdagen framlägga förslag till social arrendelag i överensstämmelse med de i motionen nr 87 i första kammaren uppdragna riktlinjer.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen med anledning av ifrågavarande motioner I: 91 och II: 172 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes snarast låta utarbeta och för riksdagen framlägga förslag till lagstiftning, syftande till att bereda vissa arrendatorer och brukare av annans jord större trygghet och en jämväl i övrigt förbättrad ställning i arrendeförhållandet.

Reservationer hade anmälts

1) av greve *Spens* utan angiven mening;

2) av herrar *Linder*, *Sigfrid Hansson*, *Lindhagen*, *Magnusson* i Kalmar, *Hage*, *Svensson* i Skönsberg och *Olovson* i Västerås, vilka på de i motionerna anförda skäl förenat sig i det slut, vartill utskottet kommit; samt

3) av herr *Martin Svensson* mot viss del av motiveringen.

Till ytterligare utveckling av de under 2) upptagna reservanternas mening, med hänsyn särskilt till utskottets motivering, hade herr *Lindhagen* avgivit ett särskilt yttrande i ämnet.

Herr **Petrén, Bror**: Herr talman! Jag ber först, endels med anledning av herr Nothins uttalande under debatten tidigt i dag på morgonen, att få yttra några ord i allmänhet angående jordfrågornas handläggning inom andra lagutskottet vid årets riksdag.

Vad jag ämnar säga kan tjäna att i någon mån belysa frågorna, sådana jag ser desamma. Jag ber då att få anmärka, att de förslag, som väckts i år i jordfrågan från socialdemokratiska partiets sida, spänna över sex betänkanden från jordkommissionen på inalles 2,500 sidor eller, om jag frånräknar 500 sidor statistik, över 2,000 sidor. Så gott som allt, som finnes behandlat i dessa betänkanden, är genom berörda motioner i år lagt in under andra lagutskottets bedömande, fränsett den delen, som gäller fideikommissen och vilken behandlats av första lagutskottet.

Det är så, att 13 motioner äro från det socialdemokratiska partiets sida väckta, som hänföra sig till dessa sex betänkanden av jordkommissionen. Två av motionerna hava avsett definitiva lagar, nämligen en reviderad ensittarlag och lag om tvångsförlängning av arrenden. Fyra av dem hava avsett provisoriska lagar, nämligen förbudslag för södra och mellersta Sverige, lag om skydd för åbyggnader å jordbruksfastigheter, provisoriska bestämmelser till bekämpande av bulvanskap och lag om den norrländska ägostyckningslagens utsträckande till övriga delar av riket. Sju av motionerna hava avsett skrivelseförslag, omfattande följande ämnen, nämligen en social arrendelagstiftning, huvudsakligen efter förebild av den norrländska arrendelagen, en tvångsavlösningslag beträffande förefintliga arrendejordbruk, en expropriationslag för bildande av nya jordbruk och för beredande av tomtmark, en lag rörande vanhävd å jordbruk, åstadkommande av en enhetlig organisation för handläggning av de sociala jord-

Ang. en social
arrende-
lagstiftning.
(Forts.)

ärendena, en koncessionslag för vissa jordförvärv och en bulvanlag. Av dessa 13 olika förslag, vilka famna över så gott som hela jordfrågan, såvitt angår den legislativa sidan därav, har utskottet i mer eller mindre mån tillstyrkt de nio. Så har skett i fråga om fem skrivelseförslag, åsyftande det första att få ensittarlagen i reviderat skick framlagd av Kungl. Maj:t till nästa riksdag, det andra en lag för att bekämpa bulvanförhållandena, det tredje åstadkommande av en social arrendelagstiftning för brukare, som därav särskilt äro i behov, det fjärde införande av lagstiftning rörande vanhävd å jordbruk, och det femte åvägbringande av en enhetlig organisation för handläggning av de sociala jordärendena. I dessa frågor föreligger alltså från utskottets sida hemställan om skrivers avlåtande. Dessutom har utskottet tillstyrkt tre provisoriska lagar, den ena avseende fortsatt interimistiskt förbud för bolag och ekonomiska föreningar att förvärva fast egendom i södra och mellersta Sverige, den andra avseende den norrländska ägostyckningslagens utsträckande till även vissa andra delar av landet och den tredje avseende lagbestämmelser till förebyggande av att åbyggnader å jordbruksfastigheter utan giltig anledning raseras. Vidare har utskottet tillstyrkt förslag till lag om tvångsförlängning av arrenden. Däremot har utskottet ställt sig helt avvisande mot fyra av motionärernas förslag, nämligen om koncessionsbestämmelser i fråga om enskildas jordförvärv, om tvångsavlösning av arrenden, om expropriation för bildande av nya jordbruk m. m. och om antagande av en provisorisk lag beträffande bulvanförhållanden.

Nu ber jag få säga, att vid utskottets behandling av detta knippe av motioner i jordfrågan det höjdes röster inom utskottet för den uppfattningen, att man — såsom oftast varit fallet, då motioner väckts i frågor, däri kommitté- och sakkunnigbetänkanden kommit in till Kungl. Maj:t utan att ännu hava hunnit bliva föremål för ståndpunktstagande från Kungl. Maj:ts sida — icke borde från riksdagens sida fatta någon förhandsständpunkt till de föreliggande frågorna genom att angiva vissa riktlinjer eller göra vissa uttalanden i desamma. Detta kunde hava så mycket mera skäl för sig i detta fall, som icke ens alla yttranden över huvudbetänkandet i del VI ännu kommit in. Vi hava nämligen först under gången av utskottets arbete fått emottaga de sista av yttrandena från vederbörande myndigheter.

Det fanns också andra röster inom utskottet, som talade för en helt motsatt mening, nämligen att man under detaljbehandling av de olika förslagen skulle inom utskottet fatta ståndpunkt till de särskilda bestämmelserna i de föreliggande förslagen.

Själv hävdade jag en annan ståndpunkt, vilken ock vann gehör inom utskottet, nämligen den, att med hänsyn till den vikt och den aktualitet, dessa frågor äga, och det läge, vari utredningsarbetet beträffande desamma nu befinner sig, det finnes skäl för det förfarandet att upptaga till dryftande de särskilda förslagen utan att dock, i den mån de avsåge skrivelseförslag, som vunne anslutning inom utskottet, bindande uttalanden beträffande förslagens särskilda punkter borde göras. Utan tvivel kan det, såsom jordfrågan nu ligger till ur lagstiftningssynpunkt, vara av ett visst gagn, att Kungl. Maj:t får en uppfattning om på vilka punkter av detta stora komplex av frågor det med hänsyn till meningarna inom riksdagen är utsikt att komma till positiva resultat inom den närmaste tiden. Det var med utgångspunkt härifrån, som vi inom utskottet gingo till behandling av dessa motioner och mer eller mindre plöjde igenom dessa jordkommissionens betänkanden med deras 2,000 sidor, därav cirka 100 sidor lagtext. Härtill kom, att vi givetvis även nödgades gå igenom och taga del av det stora antal, delvis vidlyftiga och av motionärerna i motionerna ej till någon del berörda yttranden, som under årens lopp inkommit över de i första, fjärde och sjätte delarna av betänkandena innefattade förslagen.

Då det led framemot påskferiernas början, voro dessa jordmotioner inom ut-

skottet genomgånga, med undantag av motionerna om ensittarlagen, vilka icke ägde närmare samband med de övriga. Då uppstod frågan, huruvida man skulle fortsätta med dessa motioner rörande ensittarlagen eller först taga upp till behandling de dämera inkomna barnavårdslagarna. Vid överläggning härom inom utskottet kom man till det resultatet, att man ansåg sig pliktig att först taga upp barnavårdslagarna till behandling, endels därför att detta omfattande lagkomplex icke undergått granskning av lagrådet och i dess nästan till grunden omarbetade skick var ur lagtextsynpunkt i stort sett en mans arbete. Vi förutsatte möjligheten av en eventuell sammanjämkning mellan stridiga kammarbeslut i frågan och vi ansågo det även med hänsyn härtill vara vår skyldighet att se till, att detta omfattande, länge förberedda lagarbete framkom till avgörande i riksdagen så fort omständigheterna det möjliggjorde. Det var denna synpunkt, som bestämde utskottet, när det beslöts, att ensittarlagen skulle ligga efter barnavårdslagarna, vilkas handläggning inom utskottet blev synnerligen tidskrävande.

*Ang. en social
arrendelagstiftning.
(Forts.)*

Jag ber vidare få säga, att den 7 maj avlämnade utskottets specielle sekreterare för flertalet av jordmotionerna efter fulla två månaders förtjänstfullt arbete de sista förslagen till å honom ankommande tio betänkanden, vilka på grund av ärendenas inbördes samband ansågos böra någorlunda samtidigt framläggas för riksdagen. Vi höllo då på och sysslade med barnavårdslagarna, och jag ansåg det vara utskottets skyldighet att avverka dem först. Därefter har jag använt de krafter jag ägt till att så fort som möjligt söka få betänkandena i jordfrågan färdiga, och ingen kan mer än jag beklaga gent emot både reservanter och riksdagens kamrar, att icke så kunnat ske tidigare än som blivit fallet. Särskilt gäller ju detta de fyra betänkanden, som icke inkommit å kamrarnas bord förr än under denna vecka. Det är vanligt, att då något brister i ett arbete, vederbörande själva hava att taga konsekvenserna därav. För egen del är jag ock redo att så göra med hänsyn till den erfarenhet jag gjort i fråga om möjligheten att bemästra de arbetsuppgifter och svårigheter, som i år påvilat andra lagutskottets ledning.

Flertalet av jordmotionerna hava numera passerat kamrarna; så är fallet med — fränsett frågorna om upplåtelser från fideikommissjord och ekklesiastika fastigheter samt om åborätt — frågorna om fortsatt förbudslagstiftning för södra och mellersta Sverige, om koncessionslagstiftning i fråga om enskildas jordförvärv, om lagstiftning mot bulvanskap, om ägostyckning och om ensittarlagen. Det föreligger nu i dag till avgörande ännu återstående frågor om en social arrendelagstiftning, om tvångsavlösning av vissa arrendejordbruk, om tvångsförlängning av vissa arrenden, om en expropriationslag för bildande av nya jordbruk m. m., om lag rörande vanhävd å jordbruk m. m. och om åvägabringande av en enhetlig organisation för sociala jordfrågors handläggning.

Jag vågar uttala den förhoppningen, att, huru man än kommer att döma om dessa utskottsbetänkandens innehåll, det dock för dem, som redan tagit eller komma att taga närmare del av desamma, skall framstå såsom en förmån att hava fått de sammanställningar av de särskilda spörsmålen, som innefattas i de olika betänkandena, så att det blivit något lättare att överblicka de särskilda spörsmålen i det omfattande komplex, som jordfrågan ur lagstiftningssynpunkt nu bildar. Något vidare i förhoppningsväg vågar jag icke gentemot kammarens medlemmar uttala beträffande utskottsutlåtandena, men å den av mig nu berörda punkten tror jag, att erfarenheterna ej minst under den stundande valrörelsen skola bestyrka min uppfattning.

Ser man så framåt på jordfrågornas behandling under den närmaste framtiden, skulle jag såsom min uppfattning vilja uttala såsom önskligt, att man från Kungl. Maj:ts sida sökte till nästa riksdag få färdigberedda i främsta rummet lagförslag om delning av jord å landet, om ensittarlagens revision, om

Ang. en social
arrende-
lagstiftning.
(Forts.)

definitiva lagbestämmelser rörande den s. k. förbudslagstiftningen och — om möjligt — därmed sammanhängande bestämmelser mot bulvanskap samt om lättnader för relaxering av in-teckningar vid fränstyckning av jord ävensom om upplåtelser från fideikommissjord.

Angående de i dag föreliggande betänkandena vill jag framhålla, att jag beträffande betänkandena om social arrendelag och vanhävdslag medverkat till att reservanternas hemställanden sammanfalla till sin lydelse helt med utskotts-majoritetens skrivelseförslag samt att, i fall kammarens majoritet icke skulle känna sig färdig för ett direkt ståndpunktstagande till vare sig den motivering, som finnes i utskottets betänkande eller de socialdemokratiska reservanternas, det kan tänkas möjligheten av att kammaren utan att binda sig nu för någon motivering antager den i betänkandets kläm innefattade, även av reservanterna biträdda hemställan. Jag tror icke, att frågan kommer i sämre läge därigenom, ty en var vet, att det i dessa frågor finnes rätt så skilda uppfattningar, vilka i utskotts-betänkandena ock kommit till synes.

Angående de socialdemokratiska reservanternas ståndpunkt vill jag särskilt framhålla, att den finnes förut utförligt utvecklade i jordkommissionens betänkande.

Herr talman, jag har ansett mig skyldig att till kammarens protokoll föga de uttalanden, jag nu gjort; och jag ber så för min del att få yrka bifall till det nu föreliggande utskotts-betänkandet.

Herr Linder: Herr talman! Då jag reserverat mig mot utskottsutlåtandet angående en social arrendelag, ber jag att få yttra några ord.

Jag och mina medreservanter äro ense med utskottet om det slut, vartill utskottet kommit beträffande de föreliggande motionerna. Jag kan även beträffande utskottets motivering på många punkter dela den uppfattning, som däri gjort sig gällande. Jag medger, att de spörsmål, som möta vid utformandet av en social arrendelag, ingalunda äro lätta att lösa. Emellertid föreligger det på ett par punkter i utskottets motivering en uppfattning, som jag har svårt att dela och som jag därför för min del vill särskilt understryka.

En sådan punkt gäller arrendetidens minimilängd. Utskottet anser, att en arrendetid av 20 år är för lång, och framhåller, att en dylik arrendeperiod kommer att hos jordägarna skapa obenägenhet att utarrendera sin jord. Därest jordägaren råkat få sin jord utarrenderad till en mindre skötsam brukare, skulle han rent av stå inför det förhållandet, att hävden kunde äventyras. Utskottet anser, att en lång arrendetid icke heller är obetingat till gagn för en arrendator, ty en arrendator kan missräkna sig med avseende å arrendets godhet, och risken blir då större för honom, ju längre arrendetiden är. Utskottet framhåller några exempel på olika arrendetider. Femton år, säger utskottet, är en lämplig tid, när det gäller bolags och spekulanters arrendatorer, någonting som då anses ha sin förebild i den norrländska arrendelagens bestämmelser. Däremot skulle en så lång tid näppeligen, säger utskottet, kunna brukas vid arrendeavtal i övrigt. Utskottet nämner i detta sammanhang arrendeperioder, som växla mellan 5 och 10 år vid utarrendering av egentliga gårdar. Beträffande torp, säger utskottet att här växla förhållandena ännu mycket mer.

På denna punkt förmenar jag för min del, att det skulle vara högst betänkligt, om man icke skulle fixera ett visst tidsmätt såsom en i allmänhet lämplig arrendeperiod. Att uppdraga sådana skiljelinjer, som utskottet antytt, skulle måhända komma att alstra en betänklig splittring. Det är klart, att så som saken framlägges i motiveringen kommer en gång vid lagens utformning framställningen att öva inflytande. Det vore enligt min uppfattning ägnat att vålla bekymmer. För min del anser jag, att korta arrendeperioder i mångt och mycket äro ganska förödande. Arrendeperioden bör vara så lång, att arrendatorn

kan ha visshet om att för en längre tid få skörda frukterna av det arbete, han nedlägger på fastigheten. Endast då kan det förväntas, att han ägnar all den omsorg, som är önskvärd, åt jordbruket. Man kan också i detta sammanhang påpeka, att när det gäller upplåtelse av statens jordbruksfastigheter åt arrendatorer, har som en regelrätt tid förutsatts 20 år. Jag lutar för min del åt den uppfattningen, att denna arrendetidsperiod är i regel lämplig.

*Ang. en social
arrende-
lagstiftning.
(Forts.)*

En annan tveksam punkt i utskottets motivering är den, som avser optionsrätten. Det är visserligen sant, att det är något nytt, som man där skulle komma att införa i arrendelagen, såvitt det angår enskildas hemman, och jag är fullkomligt ense med utskottet därutinnan, att man vid en sådan rätts införande bör iakttaga den största varsamhet. Utskottet har medgivit, att det ligger en riktig tanke uti att en arrendator, som under arrendetiden skött sig väl, skall tillförsäkras en viss företrädesrätt, då det gäller förnyelse av arrendet. Emellertid förefaller det mig, att döma av utskottets motivering, som om utskottet icke vore riktigt ense med sig själv, om man i den nya arrendelagen verkligen skall föra in optionsrätt eller icke. Utskottet säger, att en ovillkorlig optionsrätt går för långt och ett annat slags optionsrätt, säger utskottet, medför föga gagn. Såsom allmänt uttalande säger utskottet, att man bör taga mera hänsyn till jordägarnas berättigade intressen än som skett i jordkommissionens förslag och utforma lagen så, att den icke kommer att verka mera till skada än till gagn.

Jag anser, att det med anledning härav föreligger en viss ovisshet om hur utskottet ställer sig på denna punkt, och jag skulle för min del önska, att det hade fastslagits, att optionsrätt verkligen skulle förbehållas en arrendator, som har dokumenterat sig väl i fråga om skötseln av den åt honom upplåtna egendomen. Det måste enligt min uppfattning vara av den största vikt för en arrendator, att han och hans familj så länge som möjligt kunna få behålla det hem, där de nedlagt många års arbete, och inte behöva räkna på att flytta därifrån, förrän arrendatorn kan finna en plats, där han med tillfredsställelse kan börja sitt arbete på nytt, om han skulle vara nödsakad att flytta.

En tredje punkt i utskottets motivering rör frågan om arbetsskyldigheten. Jag förstår mycket väl de farhågor, som uppstå vid ett strykande överhuvud taget av en dylik skyldighet för arrendatorn gent emot ägaren. Jordkommissionen har på flera ställen i sitt betänkande utförligt motiverat denna fråga. Jag håller före, efter att närmare ha satt mig in i förhållandena, sådana jordkommissionen framställt dem, att ett sammankopplande av ett arbetsavtal med ett arrendeavtal i viss mån kan sägas vara någonting otidsenligt, åtminstone om detta arbetsavtal är så beskaffat, att arrendatorn skall vara pliktig att ställa sin arbetskraft till jordägarens förfogande i så gott som obegränsad utsträckning. Det förefaller mig, som om det bästa skulle vara, att arrendatorn tillförsäkrades rätt att i första hand sörja för sitt eget arrende. Finge han så tid över och ville arbeta åt andra, så kunde han ju avtala därom t. ex. med en jordägare och med denne komma överens om den ersättning eller gottgörelse, som skulle tillkomma honom, liksom arbetare i allmänhet få göra, då de träffa avtal med en arbetsgivare. Erfarenheten har i varje fall lärt, att där det föreligger en sammankoppling av arbets- och arrendeavtal, har arrendatorns dagsverke värderats för lågt, och det föreligger från såväl arrendatorernas som från torparnas sida en mycket enhällig önskan, som jag tycker det är svårt att lämna åsido, att arrende enligt en ny arrendelag skall gäldas med penningar eller naturaalster, men ej med dagsverksskyldighet. Jag anser därför, att det hade varit skäl att såsom allmän regel fastställa, att dagsverksskyldighet i allmänhet inte skall utgöra gottgörelse för arrende.

Detta är några av de punkter, som jag särskilt lagt märke till. Men det finnes också andra punkter i utskottets motivering, som jag måste ställa mig

Ang. en social
arrende-
lagstiftning.
(Forts.)

betänksam emot. En sådan punkt gäller frågan, huru en kommande social arrendelag skall placeras in i själva systemet, om denna arrendelag skall inarbetas i den allmänna nyttjanderättslagen eller om den skall bli en lag för sig. Jag måste för min del anse, att det med hänsyn till överskådlighet, reda och klarhet skulle vara lyckligast, att det bleve en särskild social arrendelag.

Det talas också i utskottsutlåtandet om rätt att verkställa nyodling och likaså rätt att erhålla ersättning för jordförbättringar. Jag tycker, att utskottet i dessa stycken intagit en jämförelsevis vacklande hållning. Det är ju i ganska stor utsträckning så beträffande denna rätt till nyodling, att det ur det allmänna synpunkt är en mycket stor välsignelse, om landet i allt större omfattning kan läggas under plogen. Vad jordförbättringarna angår, delar jag för visso utskottets uppfattning, att en stor del jordägare inte äro så situerade, att de kunna betala jordförbättringar i vilken omfattning som helst, men att ställa sig på en negerande eller kylig ståndpunkt i detta fall, som utskottet gör, anser jag knappast vara riktigt. Jag delar för min del, i fråga om den allmänna motiveeringen för en social arrendelag, i huvudsak de synpunkter, som på ganska utförligt sätt ha framlagts av motionärerna — detta framgår också av min reservation — men jag delar också i mångt och mycket de meningar, som ha uttalats av herr Lindhagen i hans särskilda reservation.

Jag har med dessa ord velat något närmare precisera anledningen till reservationen, vilken jag för min del helst skulle se vinna bifall.

Herr Nothin: Herr talman! Som andra lagutskottets ärade ordförande nyss framhöll, ha nu föreliggande jordmotioner i åtskilliga delar vunnit utskottets bifall. Man kan emellertid såväl beträffande de tillstyrkta som än mera beträffande de avstyrkta jordmotionerna skönja en principiell motsättning mellan, å ena sidan, arbetarpartiets utskottsrepresentanter och, å andra sidan, övriga utskottsledamöter. Jag vill därför begagna tillfället att på den nu föreliggande punkten beröra principfrågan i större utsträckning. Då jag mot vanligheten gör det från kammarens talarstol, beror detta inte därpå, att jag tänker hålla ett längre anförande än vanligt, utan på att jag särskilt här skulle önska nå kammarens öra.

Vad först angår det allmänna syftet med arbetarpartiets jordpolitik, har jag trott detsamma kunna karakteriseras sålunda, att man med tillbörligt beaktande av nationalekonomiska synpunkter velat söka bereda utkomst på svensk jord åt så många som möjligt av dem, vilka så önska och som för lantbruksarbetet kunna antagas äga förutsättningar, samt att man velat åt den jordbrukande folkklassen bereda den tryggade ställning, utan vilken arbetsglädje och social trevnad icke gärna äro tänkbara.

Jag är övertygad om att meningsskiljaktighet icke skall möta mig i fråga om det berättigade i dessa allmänna önskemål, utan meningsstriderna komma att stå om de vägar, som föra fram till målet. Ytterst bottna dessa strider i olika uppfattningar om äganderätten.

Efter mitt sätt att se, har äganderätten till jord endast varit ett av de medel, varav samhället begagnat sig för att förverkliga sitt syftemål att bereda trygghet och självständighet åt de enskilda samhällsmedlemmarna. Till den del, som detta syftemål gagnat, har äganderätten varit av godo, men till den del, som äganderätten kommit, utan att tillgodose behovet av skydd för verkliga intressen, att utgöra hinder för andra samhällsmedlemmar att själva skapa sig hem och bereda sig utkomst, har den varit till ondo. För mig ter sig äganderätten alltså endast som ett medel; och lika litet som dess bibehållande sålunda för mig kan vara något okränkbart självändamål. lika litet kan jag i äganderättens avskaffande se något sådant ändamål. Det riktiga synes mig vara att tillvarataga de fördelar av trygghet och självständighet, som ägande-

rätten medför, samt bortarbete de olägenheter i form av åsidosättande av det allmännas intressen och andra samhällsmedlemmars undanträngande, vilka äro att härleda ur den oinskränkta äganderätten. Jag förbiser icke, att jag här alljämt begagnat mig av alltför allmänna talesätt, och jag vill därför genom att antyda de konsekvenser, till vilka jag kommer, försöka att något närmare belysa mitt resonemang.

Vill man sålunda verkligen befrämja landets uppodling och bereda möjlighet för dem, som nu emigrera till främmande länder, att här få ett eget hem, så torde det icke vara möjligt att enbart på frivillighetens väg anskaffa odlingsmark för rimligt pris. Jag är visserligen av den uppfattningen, att det i främsta rummet är de frivilliga avtalen, som böra komma till tillämpning och som även komma att föra till målet, men en möjlighet måste dock hållas öppen att av en jordägare, som utan rimligt skäl motsätter sig att lämna odlingsmark, exproprieras sådan mark, såväl för bildande av nya jordbruk som för bostadsändamål. Äganderätten har tidigare icke fått stå hindrande i vägen, då det gällt att till allmän nytta öppna nya kommunikationsleder. Senare har den fått vidkännas inskränkningar, även när det gällt att skaffa mark för andra ändamål, och den har ej heller fått utgöra hinder för ett ekonomiskt utnyttjande av de naturtillgångar, som ligga i vattenkraft och malmfyndigheter. Lika litet bör den och kan den få stå i vägen för utnyttjande av de naturtillgångar, som ligga i den ouppodlade jordens alstringskraft, och lika litet kan den få stå i vägen för tillgodoseende av det allmännyttiga intresse, som ligger i att skapa nya hem för svenska medborgare.

Men vill man i största möjliga utsträckning bereda utkomstmöjligheter för vårt folk här hemma, så är det inte tillräckligt enbart att lägga ny jord under plogen. Tillses måste även, att den redan odlade jorden hålles i behörig hävd och att icke heller i övrigt hinder möter för jordens utnyttjande till avsett ändamål. Likaväl som den enskilde tidigare har måst vidkännas kraftiga inskränkningar i sin fria föfoganderätt, exempelvis för trygghet av en god skogshushållning, likaväl måste han finna sig i föreskrifter till förhindrande av att jorden råkar i vanhävd eller till förekommande av att jordbruket omöjliggöres genom brist på behöfliga åbyggnader. Men för ett rätt utnyttjande av jorden erfordras jämväl, där den upplåtes till brukande åt andra, att detta sker under sådana former, att arrendatorn har ökade möjligheter att förbättra jordbruket och att njuta frukterna av det därå nedlagda arbetet. Och likaväl som staten redan har ingripit till skydd för inom industrien anställdas liv och hälsa, likaväl måste också tillses, att upplåtna bostadshus ej äro i för bristfälligt skick. För tillgodoseende av dessa önskemål erfordras en verkligt effektiv social arrendelag.

Men vill man slutligen skapa trygghet och självständighet för det jordbrukande folket, måste man också vara beredd att taga konsekvenserna även därav. De, vilka inneha jorden allenast med arrenderätt, böra beredas en så tryggad rätt som möjligt, och utväg måste beredas dem att själva förvärva den jord, de bruka, eller att till densamma erhålla en mera säker besittningsrätt. Lika väl som man i fråga om de s. k. ensittarna i princip redan medgivit en rätt att friköpa den jord, varå deras hem är beläget, likaväl måste motsvarande rätt inrymmas för arrendatorer beträffande mera permanent utarrenderade jordbruk.

Tillses måste emellertid även, att jorden inte blir blott och bart en handelsvara, där det gäller att draga största möjliga ekonomiska reventy av densamma utan hänsyn till jordbrukets framtida bestånd. Härför erfordras, att bolags och jordspekulanter jordförvärfv icke lämnas utan kontroll.

Men vill man verkligen nå rättelse i alla dessa delar, så är det icke tillräckligt enbart med lagstiftning, och det är icke tillräckligt enbart med beviljande av medel. Staten måste ha organ, som kunna planmässigt leda och över-

Ang. en social
arrende-
lagstiftning.
(Forts.)

vaka hithörande angelägenheter, och jag kan icke se annat än att det är ett missriktat sparsamhetsnit, om man enbart av kostnadsskäl motsätter sig en sådan organisation.

Ja, jag har nu med några korta ord sökt ange vad jag funnit vara syftemålet med arbetarpartiets jordpolitik. Av de väckta motionerna framgår, huru man närmare tänkt sig nå fram till det önskade målet. Jag kan icke förstå annat än att de, som ivra för bondeklassens trygghet och självständighet, borde i främsta rummet vara villiga att medverka till en lösning i nu åsyftad riktning. Om det därvid kan visa sig, att andra vägar, än de i våra jordmotioner framställda, bättre kunna leda till målet, är jag också övertygad därom, att arbetarpartiet skall vara lika villigt och berett att pröva även dessa nya vägar, ty i jordfrågan, liksom i så mycket annat, gälla de ord, som uttalades för åtskilliga hundra år sedan och som ännu stå skrivna främst i vår svenska lagbok: »Den menige mans bästa är den yppersta lagen.»

Herr von Stockenström: Herr greve och talman! Det är för närvarande jämnt nog $\frac{1}{4}$ av Sveriges jord, som brukas av arrendatorer, och av denna areal är det i sin tur $\frac{1}{4}$, som äges av det allmänna — staten, ecklesiastika boställen, kommuner och stiftelser — medan något mer än $\frac{4}{10}$ äges av bolag och större jordägare och något mer än $\frac{3}{10}$ av mindre jordägare. Med hänsyn till att alltså en icke ringa del av den arrenderade jorden äges av det allmänna, och om man vidare tager hänsyn till att en del bondejord äges av stärbhus eller är utarrenderad till anförvanter till jordägaren, tror jag, att man på det hela taget kan säga, att relationen mellan självständiga jordägare och arrendatorer i vårt land icke ställer sig så ogynnsam, åtminstone i jämförelse med förhållandet i åtskilliga andra länder.

Nu är det ju sant, att mycket tungt vägande skäl av både social och ekonomisk art, såsom den större tryggheten, den kraftigare sporren till förbättringar o. s. v., tala till förmån för ett system med full äganderätt, men även om man ser idealet i en jordbrukarstam av idel självägare, tror jag dock man får medge, åtminstone under nuvarande ekonomiska ordning, att även arrendesystemet kan erbjuda vissa fördelar. Jag syftar då närmast på den möjlighet som erbjödes även personer med små ekonomiska resurser, att skaffa sig ett stycke jord att bruka och bebo, och vi veta, att ett arrende för mången utgjort ett trappsteg till förvärvande av ett eget jordbruk.

Emellertid står det väl klart för oss alla, att ett arrendesystem också kan medföra mycket allvarliga och betänkliga vådor, och att det allmänna därför har både fog och rätt att här ingripa reglerande. Då utskottet nu föreslår en skrivelse med begäran om en social arrendelag och utförligt motiverat detta, skall jag icke ingå på några detaljer utan nöja mig med att på ett par, tre punkter anknyta några korta reflexioner.

Det viktigaste stadgandet av alla i en social arrendelag torde vara det, som fastslår viss minimitid för upplåtelsen. Att en längre arrendetid ur jordbrukets synpunkt i regel är till fördel — om nämligen arrendatorn är någorlunda skotsam — är en självklar sak, och de flesta jordägare, som innehava sin jord så att säga på längre sikt, kunna icke gärna ha något att invända häremot. Nu är det ju sant, att ett arrende på mycket lång tid alltid i viss mån innebär en spekulering, då man icke känner de framtida konjunkturerna, men detta gäller ju i så fall både jordägare och arrendator. Att ett slutande av ett långt arrendeavtal till högkonjunkturspriser kan bli alldeles ruinerande för en arrendator, kan säkert intygas av många bland de arrendatorer av kronojord och ecklesiastisk jord, som togo tjugoårskontrakt med orimligt höga avgälder under kristiden, dessa arrendatorer, vilka riksdagen år efter år förvägrat en sådan om-

reglering av arrendevillkoren, som jag vet, att många enskilda jordägare, mindre formalistiskt bundna, ha medgivit sina brukare under de senare åren.

Nu har ju jordkommissionen föreslagit en arrendetid på 15 år, men motionärerna ha av skäl, som jag icke närmare känner, velat utsträcka tiden till 20 år. Den nuvarande arrendelagen upptar en minimetid av endast ett år. För min del är jag gärna med om att en viss längre minimetid stadgas. Det är sant, att utskottsmajoriteten icke velat fixera denna tid närmare och en föregående ärad talare, herr Linder, antydde ett par gånger, att utskottet i allmänhet intagit en vacklande hållning. Förklaringen är emellertid helt enkelt den, att utskottet icke velat i förväg binda vare sig riksdagen eller Kungl. Maj:t vid alltför snäva uttalanden i en del punkter, där uppenbarligen olika synpunkter kunna göra sig gällande.

Ett nära samband med den längre avtalstiden äger den föreslagna optionsrätten. Ja, om arrendatorn sköter både jord och byggnader väl, har en jordägare icke någon rimlig anledning att vägra förlängning av arrendet, och på en hel del egendomar, särskilt släktgods, förefinnes redan nu en tyst optionsrätt, som t. o. m. icke sällan kunnat sträcka sig århundraden igenom, så att samma gård under många generationer brukats av samma släkt. Helt annorlunda ställer sig saken i fråga om sådana gårdar, som gå i handeln och ägas av jordens parasiter, jobbare och spekulanter. Principen om optionsrätt måste nog i det hela anses innebära ett rimligt och rättvist krav, men det synes mig dock, att bestämmelserna inte få göras så snäva, att ett ombyte av brukare förhindras vid arrendetidens utgång, där rena jordbrukssynpunkter skulle göra detta önskvärt.

Vad angår legans utgörande in natura, genom arbetsprestationer, synas motionärerna ha velat helt förbjuda detta. Jag vill inte förneka, att hela detta system med dagsverksskyldighet kommit i stark misskredit under kristiden med dess abnorma förskjutningar i penningvärdet, varigenom dagsverkenas värde blev för en tid bortåt kanske tre- eller fyrdubblat och arrendet på så sätt i många fall abnormt högt. En del jordägare medgävo vissa lindringar, en del icke. Nu ha ju mera normala förhållanden inträtt, men det tycks ändå, som om systemet på många håll vore på god väg att komma ur bruk. Detta är åtminstone min erfarenhet från det län, jag tillhör.

Som utskottet framhåller, kan det nog i vissa fall vara en förmån för särskilt en mindre arrendator att få fullgöra arrendet in natura genom arbetsprestationer och slippa att skaffa penningar. Jag erinrar mig, att en partivän till herr Linder, en ledamot på Västmanlandsbänken i andra kammaren, i utskottet uttalade sina betänkligheter mot att i en social arrendelag stadga ett bestämt förbud mot legas utgörande in natura. Dessutom vill jag påpeka, att i skogstrakter är det mycket vanligt, även på verkliga arrendegårdar, att skogsarbeten i stor utsträckning utföras såsom avbetalning på arrendet. Om det skulle helt förbjudas att intaga några bestämmelser härom, är det ganska troligt, att ofta nog ett särskilt arbetsavtal slötes vid sidan av arrendeavtalet. Herr Linder sade nu, att ett dylikt sammankopplande vore otidsenligt. Men om man nu inte kan taga in arbetsbestämmelserna i arrendekontraktet utan sätter dem i ett särskilt avtal, synes det mig, att dessa båda avtal ändå komma att få mycket nära inbördes sammanhang. Herr Linder sade vidare, att i första hand borde tillgodoses arrendatorns rätt att sköta sitt eget arrendejordbruk. Jag vill då endast erinra om att redan nu får man inte enligt gällande arrendelag stadga rätt och slätt dagsverksskyldighet, utan denna måste vara till sin mängd bestämd på ett eller annat sätt. Jag har med detta icke velat förneka lämpligheten av vissa mera utförliga, normerande bestämmelser i lagen, men jag har velat påpeka, hur pass komplicerad denna fråga är.

Vad angår lagens omfattning, har man tänkt sig en maximigräns av 25

Ang. en social
arrende-
lagstiftning.
(Forts.)

Ang. en social
arrende-
lagstiftning.
(Forts.)

hektar. En gräns är ju alltid svår att draga, och troligen kommer en arrendator på en gård om 26 hektar att tycka, att det är egendomligt, att inte han kan få samma fördelar av lagen som en arrendator, som brukar en gård om 25 hektar. Men se vi saken på annat sätt, måste vi erkänna, att det är mycket stor skillnad på en arrendator med 5 hektar och den, som brukar 300 hektar, och vi få medge, att de mindre arrendatorerna ändå på det hela taget befinna sig i en mindre fri och mindre stark ställning, och att de därför vid avtals slutande komma att framstå som den svagare parten. De olikartade förhållandena i skilda delar av vårt avlånga land och kanske ännu mera den olika praxis, som tillämpas, torde väl också tala för särbestämmelser för olika storleksgrupper och kanske också för skilda landsdelar.

För var och en, som något känner förhållandena på landsbygden, står det klart, att arrendesystemet företer väsentligt skiftande bilder, såsom också tydligt framgår av jordkommissionens grundliga utredningar. På en del större egendomar, vissa fideikommiss och hos en del större och kapitalstarka bolag tror jag man kan säga, att jämförelsevis goda förhållanden råda. Man har en tyst optionsrätt, lång arrendetid, rimliga villkor och väl underhållna byggnader. På andra håll åter, där ägaren kanske har dålig ekonomi, och i all synnerhet där jorden äges av jobbarbolag och egendomsspekulanter, kunna förhållandena vara rent jämmerliga, med korta arrendetider, oskäliga arrenden och förfallna byggnader. Vad angår den första kategorien av jordägare torde väl en social arrendelag med rimliga stadganden icke komma att medföra särdeles stora förändringar, ofta nog kanske endast ett fastslående i lag av redan gällande praxis. Beträffande den senare kategorien kan givetvis lagen bli betydligt mera kännbar och, såsom antytts, leda till att försäljningar av arrendegårdarna komma till stånd.

Jag skall inte här uppstämman någon klagolåt över jordbrukets betryck, men jag vill endast konstatera, att det dock är många jordägare, som nu ha ganska svåra förhållanden att dragas med, och vi veta ju, att den svenska jorden i regel är ganska högt in-tecknad. Även av detta skäl tror jag, att ett hänsynstagande icke bara till sociala synpunkter utan också i sin mån till rent ekonomiska kan vara tillbörligt. I förhoppning, att en social arrendelag emellertid skall kunna utformas så, att den kan komma att skänka större social trygghet åt en stor befolkningssklass, samtidigt som den indirekt kan leda till ett bättre utnyttjande av svensk jord, därmed även fyllande en rent nationalekonomisk uppgift, ber jag, herr greve och talman, att med den motivering, som utskottet anført, få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Sederholm: Jag ber att få taga fasta på de principuttalanden, som herr Nothin i sitt anförande framförde med avseende å äganderättens stora betydelse såsom en mycket värdefull faktor för bevarandet åt innehavaren av jorden utav den känsla av trygghet och självständighet, som är av så stor vikt för framgången i hans verksamhet. Däruti tror jag, att vi kunna vara ense, han och jag och många med oss, att äganderätten i detta avseende har en mycket stor betydelse. Erfarenheten har visat, hurusom, tack vare denna äganderätt och i hägnet av den, vår svenska jord uppodlats och våra gårdar växt upp. I skydd av den har ju också ägaren eller brukaren ansett sig kunna fullt tillgodonjuta frukterna av sitt arbete liksom även lämna dem efter sig till dem, som han velat skola komma efter honom. Han har alltså kunnat genom en fri dispositionsrätt både att begagna och försälja sin egendom utnyttja den efter det värde, den har genom den avkastning, den kan lämna.

Det är ju klart att i den mån äganderätten blir så samlad på få händer att den utgör ett verkligt hinder för andra som ej äga jord att komma i åtnjutande av den förmån som äganderätten medför i fråga om utnyttjandet av jorden, man

bör söka finna former att bereda även dessa andra tillfälle att komma till sådana förmåner. Vår egnahemsrörelse är ett av de bästa exemplen på både vad staten velat göra och gjort och även på vad som på frivillighetens väg kunnat göras för att åstadkomma allt flera och flera sådana egna hem. Min övertygelse är, att en utveckling i denna riktning är så allmänt erkänd som naturlig och riktig att den icke möter något avsevärt motstånd på något håll, och att man sålunda icke behöver, för att trygga möjligheten av att med äganderätt komma i besittning av jord, gå till några tvångsåtgärder. Här utbjudes ju jord, både bebyggd och obebyggd, i betydande mängder ofta mycket välbelägen, och man kan sålunda, eventuellt genom styckning av större gårdar, förvärva jord, både bebyggd och obebyggd, både ouppodlad och odlad, till rimligt pris och i tillräckliga mängder för att på denna väg trygga tillgången på möjligheter för egnahemsbildning. Först när det visar sig vara omöjligt att nå detta på frivillighetens väg, bör man ju taga under övervägande, huruvida andra åtgärder kunna erfordras. Men min övertygelse är, som sagt, att dessa möjligheter äro fullt tillräckliga nu och att sålunda några åtgärder för beredande av tillgång på jord åtminstone under den närmaste tiden icke äro behövliga.

*Ang. en social
arrende-
lagstiftning.
(Forts.)*

Jag förstår väl det krav, som här framställts av herr Nothin med avseende på lagstiftningsåtgärder mot vanhävd liksom ock att sådana åtgärder kunna vara påkallade. Det bör vara ett allmänt intresse, att den värdefullaste tillgång, som finnes i samhället, nämligen jorden, hålles uppe i den avkastning, som den kan ge, i varje fall att den icke försummas i hög grad, och att åtgärder från det allmännas sida från den synpunkten kunna vara påkallade. Sedan måste man emellertid å andra sidan se till, att dessa åtgärder icke sättas i fråga annat än i de fall, då alldeles odisputabelt klar och ren vanhävd föreligger, och att det alltså icke blir möjlighet till trakasserier, utan ett ingripande skall ske först när verkligen ett samhällets intresse trädes för nära, därigenom att jorden vanhävdas. Och man skall heller inte, föreställer jag mig, tillgripa hårdare åtgärder än som under förhandenvarande förhållanden verkligen äro nödvändiga, icke större våld än nöden kräver.

Men principiellt ställer jag mig även där på samma ståndpunkt som han, och som jag vet att utskottet här givit uttryck åt, då det påkallat en utredning angående vanhävd.

Här har med avseende å jordförbättringarnas utnyttjande framhållits behovet av att arrendatorn kommer i en något tryggare ställning än nu. Även där kunna ju vissa önskemål med fog framföras. Det är naturligt, att det måste verka sporrande på en arrendator att vidtaga förbättringar, om han vet, att han kan utnyttja frukterna av dessa förbättringar antingen under en lång arrendetid eller genom att få ersättning för dem vid ett avträde. I viss mån ha ju dessa synpunkter redan blivit tillgodosedda genom den nuvarande arrendelagen. Men jag kan nog ansluta mig till den uppfattningen, att ytterligare steg på den vägen kunna vara behövliga. Om detta skall vinnas genom en obligatorisk förlängning av arrendetiden, så att den skulle fixeras till 15 år eller 20 år, därom är jag dock ganska tveksam. Det är ju nämligen så, att det finns så ofantligt många typer av arrenden, stora arrenden och små arrenden, och det kan också råda sådana förhållanden, att en jordägare vill utarrendera jorden, kan och bör utarrendera den, men att han icke kan göra det för så lång tid. Han kan behöva ha dispositionsrätt eller åtminstone kunna påräkna att få dispositionsrätt över jorden för något annat ändamål, för återförening med huvudfastigheten eller något annat, och då bör icke en lagstiftning vara så stel, att dessa olika enskilda förhållanden icke kunna tillgodoses, i fall de kunna anses fullt legitima, vilket mycket väl kan tänkas.

Vad som särskilt komplicerar denna fråga, är emellertid spørsmålet, huru det skulle förfaras med sådana arrenden, där arrendet utgår i arbetsskyldighet eller

Ang. en social
arrende-
lagstiftning.
(Forts.)

i vissa naturaprestationer. Här förekommer ju, särskilt inom vårt skogsbruk men även inom jordbruket, att en hel del arrendeställen egentligen äro att betrakta såsom en sorts arbetarebostäder. Det är våra torp i mellansvensk bemärkelse jag här avser liksom även något större arrendeställen, där arrendet utgår i körning. Brukaren är där knuten till huvudfastigheten och anställd där såsom arbetare, men en del av hans avlöning utgår i brukningsrätten till torpet: bostad där och rätten att taga avkastningen av dess jord. Torpet ger honom icke full sysselsättning, i varje fall icke under hela året. Det är för honom av värde att kunna utnyttja torpets avkastning och bruka torpet under sommaren, t. ex. när skogsbruket har sin lågsäsong. Under högsäsongen har han däremot utmärkta arbetstillfällen och fast och god arbetsförtjänst vid skogsbruket, och därigenom har han en tryggad ställning och får den inkomst, som han, jämte avkastningen av torpet, behöver för att leva och leva väl.

Jordägaren å sin sida åter har genom denna anordning tryggad tillgång till arbetskraft, som är av mera stabil natur, till arbetare som äro bofasta på orten och som därigenom få en helt annan social ställning och även en helt annan yrkeskunnighet, än de tillfälliga arbetarna kunna ha.

Också från rent social synpunkt är denna anordning av synnerligen stort värde. Just i denna anordning, dessa torp och köareställen, har man en form för bedrivande av jordbruk, som ligger emellan den rent egendomslöse arbetarens och bondens eller egnahemsägarens. Det är en vanlig företeelse, att en obemedlad lönearbetare inom jordbruket så småningom kan få sin ställning förbättrad, kan få penningar eller kredit, så att han kan sätta upp inventarier till ett sådant här litet ställe. Är han skötsam och duglig, förbättrar han därunder ytterligare sin ställning och kan så småningom köpa sig ett eget ställe. Det är just en sådan möjlighet till, om jag så får säga, ståndscirkulation från egendomslösa till besittande, som är synnerligen värdefull för hela vårt samhälle och som just i denna besittningsform, arrende med arbetsskyldighet, har ett av sina värdefullaste instrument. Det är alltså efter min uppfattning inte, som ett par föregående talare här sagt, så, att dessa arrenden med arbetsskyldighet äro någonting, som man bör komma ifrån. De äro tvärtom en god form av jordbesittning och ett synnerligen värdefullt led i vårt sociala liv, som vi böra tillvarataga och utveckla. Men om så är förhållandet, då måste man också se till, att en arrendelag verkligen anpassar sig för tillvaratagandet av detta, och då kommer en arrendetid, som fixeras till, låt mig säga, 15 år att för sådana arrenden ställa sig alldeles för stel och otymplig.

Samma är förhållandet med optionsrätten. Det finns en hel del, som talar för denna, men det är ytterst svårt att lagtekniskt utforma en sådan bestämmelse, så att den icke står hindrande i vägen för den smidighet och rörlighet, som just i fråga om de mindre arrendena måste finnas, om den också mera sällan behöver utnyttjas.

Här har talats om att ett friköpningsinstitut för arrendatorerna borde införas. Det kan ju vara av intresse för en arrendator att kunna få köpa den fastighet, han brukat, men man får här å andra sidan komma ihåg, att jordägaren också kan ha ett berättigat intresse att behålla sin fastighet, och man får se till, att detta friköpningsinstitut, om det skall införas, icke bara blir någonting, som bereder den för tillfället sittande arrendatorn en förmån, utan att det också blir någonting, som icke skadar jordägarens intresse på ett obehörigt sätt. Annars kan man ju lätt nog befara, att en sådan bestämmelse kommer att medföra en så stark otrygghetskänsla från jordägarens sida, att han undviker att utarrendera jorden så att man genom detta snarare motverkar, vad man vill främja.

Efter min uppfattning är en social utveckling och ett socialt hänsynstagande vid våra arrendelagars utformning av mycket stor betydelse, och jag ser i en sådan utveckling den möjligaste och kanske bästa vägen att kunna komma till

ett relativt samförstånd mellan de skiljaktiga intressen, som här kunna finnas. Förefintligheten av arrenderad jord måste vi alltid tänka oss. Genom arrendet blir den relativt kapitalsvage jordbrukaren i tillfälle att utnyttja hela sitt disponibla kapital till driftsinventarier och rörelsekapital till ett jordbruk, som, just därför att ingen del av hans kapital är bundet i själva fastigheten, kan bli större och ge honom större möjlighet att utnyttja sin duglighet och arbetskraft, än om han vore nödsakad att binda en del av sitt kapital i själva jordvärdet. Just därför komma arrendebestämmelserna alltid att få en mycket stor betydelse, och kan man göra något — och det kan man säkerligen — för att få en social arrendelag, som tar hänsyn till de synpunkter, som här i huvudsak blivit framförda av utskottet, tror jag, den kan ha en stor uppgift att fylla.

Jag beklagar, att betänkandet kommit så sent, att man verkligen icke kunnat hinna att fullt sätta sig in däri, men med reservation härför ber jag att i huvudsak få uttala min anslutning till åtminstone den slutsats, vartill utskottet kommit. Jag ber alltså, herr greve och talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 8 e. m.

Herr Svensson, Martin: Då jag deltagit i utskottets behandling av denna fråga och anmält en reservation mot vissa delar av motiveringen, ber jag att med några få ord få yttra mig i ärendet.

Jag vill uttala min tacksamhet mot utskottets ärade ordförande för den grundlighet och flit, han nedlagt på att få frågan sakligt behandlad och att kunna ena och samla de olika ståndpunkterna. Emellertid visar det sig ju, att inom detta utskottsbetänkande rymmas mycket olika åsikter, och då jag har reserverat mig, är det icke för att jag skulle önska utbryta vissa delar av motiveringen, utan det är för att mera understryka vissa synpunkter. Vad jag i det fallet tänkt framhålla, har av den närmast föregående talaren i huvudsak framhållits, och jag har icke mycket att tillägga till de synpunkter, han framställde.

Motionerna grunda sig ju på den mening inom jordkommissionen, som företrätts av dess ordförande. Jag har ju den uppfattningen, att i motionerna icke kommit fram en allsidig bild av frågan, utan att den setts endast ifrån en synpunkt, vilket också kom till synes i det principuttalande, som här gjordes av herr Nothin. Många nya synpunkter ha sedan lagts på frågan, när den varit ute hos myndigheterna på remiss. Vi ha knappast ännu hunnit så genomtränga dessa myndigheternas yttranden, att man kan bilda sig en klar mening om vilka synpunkter som därvid böra väcka särskilt beaktande. Det hade därför varit önskligt, att man hade fått mera tid att genomtänka de olika förslagen. Genom ett skrivelseförslag kan ju denna tid vinnas. Då det är klart, att detta problem är ett stort problem, som man måste taga ställning till, så har jag för min del, så gott jag kunnat, använt den tid, som stått mig till buds, för att tänka mig in i frågan.

Man kan ju gå två olika vägar, som av herr Linder framhölls, antingen att utarbета ett nytt lagförslag eller att omarbета nyttjanderättslagen. Jag för min del håller före, att det skulle kunna gå att inom den nuvarande nyttjanderättslagens ram inarbета de förändringar, som behövas, och att revidera den. Vid en blivande bearbetning av jordkommissionens stora material har man ju där ett statistiskt material, enquêter och mycket arbetsmaterial att betjäna sig av. Men när det gäller att draga slutsatserna, tror jag att en omarbetning är nödvändig.

Jordkommissionen har arbetat under en tid, då vi hade helt andra konjunkturen på jordbrukets område. När man nu står inför en annan konjunktur, en

Ang. en social
arrende-
lagstiftning.
(Forts.)

nedgångstid, då behöver man också taga hänsyn till detta. Vad som skulle kunnat uträttas under en högkonjunktur till förbättring även av de frågor, som här ligga före, arrendatorsklassens lyftande, beror ju så ofantligt mycket på det ekonomiska läget. Vi se dagligen, då vi ha att behandla andra frågor här i riksdagen, såsom skol- och sjukvårdsfrågor och försäkringsfrågor, att de ligga helt annorlunda till nu än för några år sedan. Och så är också förhållandet, när det gäller vad som är möjligt inom lantbrukets område.

Här har nu av herr Nothin framställt ett programuttalande, föreställer jag mig det är, och det är ju av stort värde att hava fått ett sådant programuttalande. Jag skall ej vid detta tillfälle ingå på ett detaljerat bemötande därav. Jag hyser också liksom han den uppfattningen, att äganderätten till jorden är den främsta besittningsformen. Den skänker åt ägaren frihet och sporrar honom till de yttersta ansträngningar för att bearbeta sin jord och åstadkomma det bästa möjliga. Men av många olika skäl måste det också finnas en arrendatorsklass, en klass som brukar annans jord. Det är nödvändigt, att också arrendatorerna leva under sådana förhållanden, som, så långt det är möjligt beträffande näringens utövande, kunna göra dem trygga.

Men jag tror ändå, att det går en skiljelinje mellan de synpunkter, som av motionärerna lagts på frågan, och mina synpunkter på den. Här förekommer ofta ordet tvång — tvångsförlängning, tvångsavlösning. Jag tror icke, att vårt jordbruk har utvecklat sig i sådana former, att tvånget är den rätta vägen, utan det har utvecklat sig i frihet, och friheten har visat sig vara den bästa sporren. Motionärerna hava tagit sitt mönster efter Norrlandslagstiftningen. Jag tror icke, att mellersta och södra Sverige vinner på att taga sina mönster norr ifrån. Jag har nu den uppfattningen, att det norrländska jordbruket är yngre än det mellansvenska och sydsvenska och att de egendomligheter, som här uppstått med trävaruindustriens frammarsch, ha gjort en tillfällig lagstiftning inom jordbruket nödvändig, men denna lagstiftning är där icke permanent utan den är övergående. I den mån Norrland utvecklar sig, hoppas jag att det skall kunna ordna sina jordbruksförhållanden efter friare synpunkter än vad som varit fallet under det närmast föregående årtiondet. Långt ifrån att vi hava att lära av norrlänningarna, böra de se på jordbrukets utveckling i mellersta och södra Sverige och sträva efter att jordbruket går framåt, och då skall det också bli allt mer och mer fritt. Med tvånget följa också kommissioner, och vi ha för icke så många år sedan haft erfarenhet både av hur det känns att bero av kommissionerna och vad det kostar det allmänna att inrätta sådana.

Vid utarbetandet av arrendelagen tror jag vidare, att det är nödvändigt att beakta både jordägarnas och arrendatorernas intresse och rätt avväga förpliktelser och rättigheter å båda sidor. Jag anser, att när det gäller en lagstiftning på detta område, det icke är riktigt att lägga den så, att rättigheterna balansera på den ena sidan, utan att det till sist måste leda därtill, att jordägarnas egendom allt mer och mer förlora i värde. Det kan i en arrendelagstiftning, sådan som den skisserats upp, finnas något som är en maskerad expropriation. Det är icke utan att det också uttalats, att man är beredd på att gå till expropriation av jord från en enskild för att giva den till andra enskilda. Jag kan för min del icke förstå, hur man kan tala om äganderättens trygghet på samma gång som man talar om expropriation, ty efter mitt sätt att se äro dessa båda begrepp alldeles motsatta. I fall man vet, att vad man äger när som helst kan genom lagstiftning exproprieras, då kan man verkligen inte känna sig trygg.

Jag skall, herr talman, icke uppehålla tiden längre utan ber att få instämma i det uttömmande anförande, som hållits av herr Sederholm.

Herr Ingeström: Vid genomläsandet av föreliggande utlåtande, som ju är enhälligt, får man den uppfattningen att frågan om lösandet av den sociala ar-

rendelagstiftningens problem har tagit ett stort steg framåt. Detta är icke annat än lyckligt, ty vi få komma ihåg, att vi i vårt land ha cirka 328,000 självägande brukare men icke mindre än i det allra närmaste 100,000 arrendatorer, och då vi veta, att den arrenderade jorden i regel i fråga om avkastning och skötsel ligger långt efter den självägande jorden, så förstå vi, att en social arrendelagstiftning måste från nationalekonomisk synpunkt få den allra största betydelse.

Det är emellertid i utskottets motivering en punkt, som jag icke kan vara med om. Det var därför, herr talman, jag begärde ordet. Utskottet säger, att arrendeavtal bör kunna vara förenat med arbetsskyldighet, och herr Sederholm framhöll nyss, vilka stora fördelar det är för såväl arrendatorn som för jordägaren, att arrendena kunna utgå i form av arbetsprestation. Ja, då måste man säga sig, att dessa arrendatorer äro bra enfaldiga, som icke förstå sitt eget bästa, då det från alla håll enstämmigt uttalats, att denna arbetsskyldighet är dem till stor tunga och för deras jordbruks rationella skötsel hinderlig. Enhälligt hava arrendatorerna uttalat detta. Nu får man väl utgå från, vilket väl också är meningen, att denna sociala arrendelagstiftning icke skulle omfatta de allra minsta arrendeområdena, där man kan anse, att arrendatorerna egentligen äro arbetare och icke jordbrukare. Under sådana förhållanden bör naturligtvis avgälden icke kunna utgå i form av arbetsskyldighet utan enligt min uppfattning, vilken jag även inom jordkommissionen hävdad, bestämmas att utgå i penningar eller vissa naturaalster. Så förfares också å kronans domäner för närvarande. Under de senaste tio åren ha icke, vill jag minnas, torparnas arrenden bestämts i dagsverkskyldighet utan i kontanter, och sedan blir det huvudarrendatorns sak att uppgöra med dem om dagsverken, vare sig de vilja eller icke. Såvitt jag förstår, är denna arbetsskyldighet, som herr Sederholm anser vara en så lycklig form — det kan ju hända, att den är det på några idealiska ställen i Sörmland, men den är det i varje fall icke i större delen av landet — efter min bestämda uppfattning synnerligen omodern och en synnerligen olycklig form av arrende, som allra snarast bör avvecklas.

En social arrendelagstiftning är icke någon vidare stor eller samhällsvärdlig reform, så att säga, och jag skall därför med några få ord erinra om hur lagstiftningen i den riktningen utvecklats i Finland. Där finns det ett mycket stort antal mindre arrendatorer huvudsakligen i de östra delarna av landet. Jag vill minnas, att antalet arrendatorer där uppgår till ungefär 160,000. Där finns det i varje kommun en legonämnd, som är sammansatt av ledamöter valda dels av torpare och arrendatorer och dels av jordägare. Dessa legonämnder ha till uppgift att reglera förhållandena mellan torpare och jordägare. De bestämma arrendena och de bestämma nybyggnader samt slita alla övriga tvister, som kunna förekomma, naturligtvis under den förutsättningen, att icke arrendatorn eller torparen på annat sätt kan komma överens med jordägaren. Vidare beslöts genom 1918 års förordning angående småbrukslägenheter, att i regel alla torpare skulle få rätt att friköpa sig — endast med några få undantag, då friköpningen visade sig medföra särskild olägenhet för jordägaren — efter priset vid 1914 års taxering. För detta ändamål erhöles torparna statsobligationer att lämna i likvid vid köpet. Men de större arrendatorerna få icke friköpa sig; endast de, som innehava högst 10 hektar åker, äga denna rätt; vilja de friköpa mer, så måste de komma överens om det med jordägaren. Torpare på enskild mark ha således rätt att friköpa sig. 1921 utsträcktes rätten att inlösa jord till de torpare och arrendatorer, som sutto på prästerskapets jord, och 1922 utsträcktes rätten att få friköpa sig även till de torpare, som sutto på statens mark.

Vi se således, att under de senaste åren åtskilliga tusental torpare och arrendatorer i Finland hava blivit självägande genom friköpning. De herrar, som

Ang. en social
arrende-
lagstiftning.
(Forts.)

i likhet med mig, anse, att äganderätten är den naturliga formen för jordinnehav, böra känna sig tillfredsställda över att så många egna hem bildats i Finland. Det är väl också det mål vi vilja föresätta oss att här sträva efter. En klokt lagd arrendelagstiftning, som så småningom ställer dessa arrendegårdar i bättre skick, både vad beträffar jord och byggnader, betyder sålunda ett underlättande för dessa torpare och arrendatorer att i framtiden kunna friköpa sig. Jag är övertygad om att om dessa lagar, som nu kommit till stånd i Finland, varit rådande för 20 år sedan, så skulle det finska jordbruket nu stått bra mycket högre, och den politiska utvecklingen i Finland ställt sig helt annorlunda, än vad den sedermera gjorde.

Herr Wohlin: Herr greve och talman! Då jag begagnar min rätt att från min bänkplats i kammaren yttra några ord vid detta tillfälle, så beror det givetvis på det mångåriga arbete, som jag nedlagt i en rad beredningar, som berört våra jordfrågor.

Jag tillåter mig nu, liksom vid så många tidigare tillfällen, såsom min grunduppfattning uttala, att den viktigaste uppgift, som här förestår de svenska statsmakterna under den kommande tiden, är att föra en sådan näringspolitik och särskilt en sådan jordbrukspolitik, som gör det svenska jordbruket lönande. Om icke denna grundförutsättning förefinnes, så bliva alla s. k. sociala jordlagar av det ena eller andra slaget av ringa eller ingen betydelse. Det första och viktigaste villkoret för vårt svenska jordbruk är att det ernär en sådan ekonomisk ställning och att staten bidrager härtill med för ändamålet tjänliga medel, att vårt lands jordbrukare kunna föra en om också icke utmärkt, så dock dräglig existens på sina jordbruk. Under den gångna tiden har detta i stort sett icke varit fallet, beroende i första rummet på förhållanden, varöver vi i Sverige icke varit rådande, nämligen den stora internationella jordbrukskrisen, som hårt träffat icke endast våra större jordbrukare, på vilka vår spannmålsodling och vår självförsörjning i väsentlig mån beror, utan även alla de stora grupper av medelstora och mindre jordbrukare, som bilda ryggraden i det svenska samhället. I andra rummet äro vårt jordbruks svårigheter beroende på våra egna åtgöranden eller vår uraktlåtenhet att vidtaga ändamålsenliga åtgärder för jordbrukets befrämjande. När man går att bedöma dessa olika slag av jordlagar, som här äro före, måste man alltså enligt min uppfattning hålla denna första grundförutsättning i minnet och komma ihåg, att man med sociala jordlagar föga eller intet vinner, om man ej samtidigt och parallellt därmed för en jordbrukspolitik av den art, jag nu antytt.

Vad nu beträffar frågan om lagstiftningsåtgärder på det agrarpolitiska området, hyser jag i likhet med flera föregående ärade talare den uppfattningen, att man bör se till att den grundpelare, varpå det svenska jordbruket under den gångna mansåldern vilat, nämligen den svenska äganderätten, bibehållas och befästes. Sveriges historia visar sedan århundraden tillbaka en de svenska jordbrukarnas kamp från de ofria förhållandena under det andliga och världsliga frälset och under kronans makt i riktning mot större frihet först till skattemannarätt, vilken sedermera utvecklats till den nutida äganderätten. Jämsides härmed har vårt svenska jordbruk undergått en lysande utveckling i produktivi avseende, och man kan med visshet säga att äganderätten har skapat självständighet och arbetslust hos jordbrukarna och därigenom kraftigt bidragit till produktionens ökning inom vårt lands jordbruk. Ur dessa synpunkter håller jag före, att man har föga anledning att ställa sina förhoppningar på sådana former av jordupplåtelse, som under gårdagen voro föremål för riksdagens behandling och som ha karaktären av en »besittningsrätt» av jord. Jag tror för min del, att då det gäller att välja

mellan jordägarerätten, sådan den för närvarande är beskaffad, och dessa mer eller mindre invecklade former av besittningsrätt, valet för de svenska jordbrukarna torde vara alldeles självfallet.

En viktig och brådskande förutsättning för ett klokt och fruktbärande lagstiftningsarbete på det jordpolitiska området är att vi få till stånd den nya lagstiftning om delning av jord å landet, på vilken vi nu i nära tjuguar ha väntat. Genom att erhålla denna grundläggande förutsättning för det jordreformatoriska arbetet kunna vi undvika sådana missgrepp, som skulle leda till ett skadande av den svenska jordfördelningen. Därför bör, såsom också andra lagutskottet framhållit, detta stora lagstiftningskomplex så fort sig göra låter bringas till en lycklig lösning.

Beträffande sedan sådana s. k. sociala jordreformer, som här äro under diskussion, hyser jag för min del åsikten, att med avseende å vissa grupper av ofria jordbrukare här i vårt land — alltså grupper av jordbrukare, som icke äga lyckan att under äganderättens form bruka sin jord — vissa missförhållanden äro rådande, som påkalla ett å ena sidan varsamt, men å andra sidan också verkningsfullt ingrepp i de bestående arrendeförhållandena till dessa arrendatorers förmån. Vi ha ju redan som ett led i den s. k. norrlands-lagstiftningen en särskild lagstiftning till förmån för de norrländska bolagsarrendatorerna. Utan att hava lagt alltför hårda band på de norrländska jordbesittande bolagens ekonomi torde denna lagstiftning i många fall hava tryggt dessa bolagsarrendatorer i deras förut osäkra jordbesittning. Nu föreligger här förslag till en s. k. social arrendelag, kring vilket utskottets nästan samtliga ledamöter i princip enat sig, om också motiveringarna för detta tillstyrkande något skifta och om också meningarna gå isär beträffande omfattningen av och detaljerna i denna sociala arrendelag. Jag hyser för min del uppfattningen, att en dylik lagstiftning icke bör utsträckas till under enskild jord sittande arrendatorer i vårt land. Skälen finnas utvecklade i en reservation till ett av jordkommissionens betänkanden och ligga dels i att den enskilde godsägaren oftast för sitt jordbruks rätta bedrivande är mycket beroende av många sina arrendatorers avgälder och arbetsprestationer, dels i att några verkligt utbredda och djupgående missförhållanden i fråga om arrendatorernas ställning på enskilda egendomar icke kunna sägas föreligga här i Sverige. Det kan ju naturligtvis förekomma sådana missförhållanden i enstaka fall på mindre väl förvaltade gods. Men detta är undantagsfall, och den svenska klassen av större jordägare består i regel av personer av svensk härstamning och svensk börd och med de humana synpunkter i fråga om förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare, som merendels utmärka svenskar i deras befattning med underhavande. Vad återigen angår förhållandena på bolagsjord och annan därmed jämförlig jord, har det otvivelaktigt visat sig, att i åtskilliga av mellersta Sveriges bruksbygder bolagen i sitt eget ekonomiska intresse och utan att taga alltför stor hänsyn till arrendatorernas ställning vidtagit ur jordbrukssynpunkt olämpliga dispositioner av sina utarrenderade jordegendomar. Exempelvis hava på sina håll sådana ägostyckningar ägt rum, att arrendatorerna, när de erbjudas att köpa den jord, de arrendera, erbjudas fastigheter utan tillräckligt med skog och därigenom utan tillräckliga möjligheter för en självständig tillvaro. Dessa förhållanden i för- ening med åtskilliga andra missförhållanden ur jordbrukets synpunkt och ur arrendatorernas synpunkt i särskilt mellersta Sveriges bruksbygder göra det enligt min uppfattning lämpligt, att man tager under omprövning utarbetandet av vad man här kallar en social arrendelag för bolagsjord och därmed jämförlig jord i de delar av riket, där den norrländska arrendelagen icke gäller. För min del skulle jag hellre vilja benämna den på annat sätt, då jag anser att det ekonomiska momentet är lika betydelsefullt som det sociala i varje slag

Ang. en social
arrende-
lagstiftning.
(Forts.)

Ang. en social
arrende-
lagstiftning.
(Forts.)

av jordlagstiftning. Jag kan ju kalla den för en separat arrendelagstiftning för arrendatorer under bolagsjord och annan därmed jämförlig jord i nu omberörda delar av riket. Jag får sålunda förena mig i den uppfattning rörande detta spörsmål, varom utskottet samlat sig, utan att jag vid detta tillfälle i riksdagens sista timme, då man ju bör vara kortfattad, vill närmare ingå på detaljerna i en dylik lagstiftning. Härom vill jag endast säga, att man med stor noggrannhet bör se till att rättvisa skapas mellan å ena sidan det legitima näringsintresse, som bolagen i fråga företräda i sin ekonomiska verksamhet, och å andra sidan det lika legitima intresse, som ligger i att trygga bolagens arrendatorer i sin rättsliga ställning och därmed främja jordbrukets utveckling på ifrågavarande hemman.

En av de viktigaste jordfrågor, som vi förutom de nu nämnda ha att handlägga under den närmaste tiden, är frågan om den ecklesiastika jordens användning på sådant sätt, att den kommer till nytta för nybildning av mindre jordbruk. Därtill fordras, som alla veta, en ändring i 62 § av den ecklesiastika boställsordningen, som ju lägger hinder i vägen för den ecklesiastika jordens upplåtelse till sådant ändamål. Det bör vara allas vår förhoppning att vi genom en ändrad lagstiftning på denna punkt och genom åtskilliga andra härför nödiga åtgärder bliva i tillfälle att i lämplig omfattning kunna taga den kyrkliga jorden i anspråk för egnahemsändamål.

Med avseende å frågan om fideikommissen håller jag före, att tendenserna att betrakta fideikommissen såsom något slags halvstatlig egendom bestämt böra avvisas, ty de svenska fideikommissen äro enskild egendom liksom all annan sådan egendom, och det är alldeles felaktigt att betrakta dessa svenska fideikommiss på samma sätt, som man exempelvis i främmande länder betraktar förläningsgods. Men väl fordrar en sund jordpolitik, att man tar frågan om fideikommissens ställning under omprövning för att se till, om icke den jord, som ej behöves för fideikommissens huvudgårdar och för deras skogar, lättare än vad nu är fallet kan bli föremål för nybildning av mindre jordbruk.

Än vidare tillåter jag mig framhålla med avseende å den s. k. vanhävdslagen, att jag för min del städse hyst och allttjämt hyser allvarliga betänkligheter mot en dylik generell vanhävdslag för det svenska jordbruket. De svenska jordbrukarna ha sannerligen icke skött sin jord på sådant sätt, att behov eller anledning föreligger att för deras vidkommande införa en dylik vanhävdslag, som ställer dem under kontroll av allmän myndighet. Lika litet, ja, än mindre än andra näringsidkare hava de utövat sin näring på sådant sätt, att något dylikt är behöfligt. Jag har också inom jordkommissionen för min del motsatt mig en allmän vanhävdslagstiftning eller uppsiktslagstiftning över de fria svenska jordbrukarnas brukande av sin jord. Något större skäl kan måhända förefinnas att för de speciella fall, där på bolagsförvaltningarnas område mindre lyckliga förhållanden råda, den nu omtalade speciella arrendelagstiftningen kombineras med en efter norrlandslagstiftningens förebild byggd uppsiktslagstiftning för dessa särskilda fastigheter.

Beträffande den mycket omstridda frågan om de svenska arrendatorernas möjligheter att övergå till självständiga jordbrukare vill jag först säga, att jag för min del icke kan dela den uppfattning, som då och då gjort sig gällande och som särskilt starkt framträtt inom det socialdemokratiska partiet här i landet under de senaste åren, nämligen att man borde sträva efter att visserligen, som det heter, »frigöra» dessa arrendatorer från deras nuvarande jordägares herravälde men i stället genom en form av besittningsrätt överföra dem till brukare under kronan. Denna tanke, som legat bakom önskan om införandet här i vårt land av en »tryggad besittningsrätt», finner jag för min del ej vara lycklig. Det kommer ej att för våra svenska arrendatorer vara någon fördel att

förvandlas från den ställning, som de nu hava, med de i allt fall relativt trygga förhållanden, som den nuvarande arrendelagstiftningen bereder dem, till den ställning de skulle få med en besittningsrätt under kronan med därav följande kontroll samt allehanda ingrepp i deras rörelsefrihet som jordbrukare. Däremot är det naturligtvis en stor och vacker tanke, åt vilken jag själv flerfaldiga gånger givit uttryck, att dessa arrendatorer, i den mån det är möjligt, framdeles successivt under utvecklingens gång komma att få äganderättens fördelar, och det är en tanke, till vilken, såvitt jag förstår, de flesta av de föregående ärade talarna också hava uttalat sin anslutning. Huruvida detta nu skall ske på den naturliga utvecklingens väg eller genom en ingripande lagstiftning, därom äro meningarna starkt delade. Jag respekterar dem, som anse, att denna utveckling, såsom tiderna nu gestaltat sig, kan gå fram av sig själv utan statliga tvångsåtgärder, och jag tror, att den synpunkten i många delar av vårt land har sitt berättigande. Men det kan dock tänkas, att denna utveckling i vissa delar av Sverige och särskilt på sådana områden, där bolagsförvaltningar besitta jorden, icke går tillräckligt fort, så att vissa väl avvägda lagstiftningsåtgärder kunna bli behöfliga för »friköpningsverkets» påskyndande och befrämjande. Vid detta tillfälle kan jag icke närmare ingå på denna stora och komplicerade fråga utan inskränker mig till anmärkningen, att den ifrågasatt lagstiftningen om »friköpningsverk» för arrendatorer särskilt av bolags jord icke gärna kan upptagas till övervägande, förrän den speciella lagstiftning på arrenderättens område, varom jag nyss talat, blivit förverkligad.

Vad slutligen angår planerna på att för nybildning av mindre jordbruk använda tvångsmedel, ställer jag mig i princip avvisande. I överensstämmelse med den ståndpunkt, som jag intagit i jordkommissionen, håller jag före att tillräckligt med jord kommer att utbjudas i den fria marknaden här i landet för en sådan nybildning av jordbruk. Man torde sålunda icke behöva använda ett så ingripande och för jordägarna så farligt medel som en tvångslagstiftning i form av expropriation för egnahemsbildningens befrämjande. De undersökningar, som verkstälts rörande förhållandena i Norrland, hava ju visat, att de norrländska trävarubolagen visserligen fästa den största vikt vid att få behålla sin produktiva skogsmark med därtill hörande nödvändiga jordbruksboställen för skogarnas skötsel, men hava föga intresse av att vara ägare av hundratals eller tusentals mindre arrendatorsboställen, synnerligast som bolagen naturligtvis i någon mån betungas av den norrländska arrendelagstiftningens föreskrifter. Någon nödvändighet att tillgripa en tvångslagstiftning för att kolonisera de koloniserbara områdena av Norrland föreligger enligt min mening icke, och sålunda ännu mindre någon nödvändighet att tillgripa dylika åtgärder i södra och mellersta Sverige. Allra minst bör man biträda tankarna på att tillgripa sådana åtgärder beträffande jord i enskilda personers händer.

Jag vill sluta med att säga, att detta stora komplex av vad man kallar jordfrågor i andra lagutskottets nu framlagda utlåtanden enligt min mening fått en synnerligen grundlig och respektingivande behandling, och man måste vara andra lagutskottet synnerligen tacksam för det ingående och vederhäftiga sätt, varpå dessa frågor vid denna riksdag blivit av utskottet upptagna till prövning. Naturligtvis skulle man gärna ha sett, att dessa frågor hade kunnat ventileras på ett tidigare skede av riksdagen, men alla veta att frågornas invecklade beskaffenhet i förening med andra viktiga lagfrågor, som utskottet haft att handlägga, omöjliggjort detta. Det förtroende, som vi alla inom olika läger hysa för andra lagutskottets ärade ordförande, gör, att vi livligt hoppas att han även i fortsättningen under kommande år kommer att leda det jordreformatoriska arbetet i andra lagutskottet på det utmärkta och grundliga sätt, på vilket detta arbete hittills bedrivits.

Ang. en social
arrende-
lagstiftning.
(Forts.)

Ang. en social
arrende-
lagstiftning.
(Forts.)

När vi nu mot slutet av denna riksdag se efter vad som under den närmaste framtiden kan göras, summerar jag alltså — som jag till min tillfredsställelse finner, i nära överensstämmelse med andra lagutskottets ordförande — såsom min mening, att de viktigaste uppgifterna äro: framläggandet av en ny reformerad skiftesstadga, som skapar ett väl behöfligt underlag för det jordreformatoriska arbetet i allmänhet; utarbetandet av en speciell arrendelagstiftning för här omnämnda kategorier av arrendatorer å bolagsjord och därmed jämförlig jord i de delar av riket, där den norrländska arrendelagen icke gäller; en lagstiftning, som möjliggör den ecklesiastiska jordens ianspråktagande för nybildning av mindre jordbruk i större omfattning än hittills; slutligen en undersökning, i vad mån den svenska fideikommissjorden, utan att rubba fideikommissens karaktär av enskild egendom, kan tagas i anspråk för sådan nybildning av mindre jordbruk.

Jag tror, att med dessa programpunkter tillräckligt med arbetsuppgifter för den svenska jordlagstiftningen under den närmaste tiden äro angivna.

Jag hoppas, att man på alla håll inom riksdagen skall hava intresse för dessa betydelsefulla frågor, så att man kan gemensamt arbeta för den svenska självägande jordbrukarklassens stärkande och ökning i antal samt förbättring i arrendatorernas ställning, till gagn för hela vårt lands ekonomiska och sociala framtid.

Herr Lindhagen: Den siste talaren har lämpligt förordat, att de konservativa intressesynpunkterna på jordfrågorna måtte få överväldet i dessa stora frågors lösning. Jag hoppas emellertid för min del, att vid sidan av försvarsfrågan även jordfrågan för första gången skall på allvar komma ut i valrörelsen och att även en annan synpunkt än den siste talarens konservativa uppfattning om jordfrågornas lösning till ett minimum då måtte kunna från de djupa leden röna ett mottagande i en annan syftning.

Jag har för min del ingen anledning att ingå på några principförklaringar. De äro, såvitt på mig ankommer, nedlagda bland annat i norrlandskommitténs, värmlandsundersökningens och jordkommissionens betänkanden. Jag vill säga, att för mig kan jordfrågan icke vara någon partifråga, och det är anledningen till att jag av allmänt intresse funnit mig manad att ägna uppmärksamhet åt densamma. Ty jorden måste vara en neutral sak, tillgänglig för alla människor. Skall man tala om att det finns ett fädernesland, måste det bestå däri, att *alla* hava rätt till en flik av detta fädernesland och således icke blott de besittande partierna.

Den siste talaren började sin principförklaring med att framhålla, att det viktigaste vore att först och främst jordbrukarna, d. v. s. de som redan hava jord — innehava jord med äganderätt, förmodar jag han menade — måtte få bättre ekonomiska villkor för sin näring. Det är också ett lojalt strävande. Men det upphör att vara det, om det betecknas såsom angelägnare än omvårdnaden om de mer eller mindre jordlösa, ja rentav betingar denna omvårdnads begränsning till ett minimum. Det förra strävandet sammanhänger väl även med frågor om tullar och dylikt, och då måste ju mycket olika intressen stöta ihop. Men detta har ju föga med den föreliggande saken att göra. Om man nu vill försöka sammanblanda denna med andra frågor, varför då icke utsträcka sina krav till det som är det oavvisligaste, nämligen kravet på att alla människor bli goda? Ty utan detta lär icke herr Wohllins förutnämnda program i den ekonomiska punkten komma att bli annat än ett fåfängt strävande under ständiga och hopplösa strider mellan de olika klasserna.

Det framhölls särskilt av denne talare också frågan om äganderätt och besittningsrätt och andra dylika ömtåliga ämnen. Jag vill icke tala om detta

nu utan hoppas, att vi kunna få till stånd en intressant diskussion, när vi komma till lagutskottets utlåtande om avlösning av beroende arrendejordbruk, där herr Wohlin tidigare uppfattning om dessa saker, såsom jag då skall visa, kommer att ställa hans nuvarande ståndpunkt i belysning av en omvändelse från gamla ideal till de rent konservativa och återhållande intresseuppfattningarna.

Nu har vidare lagutskottets ordförande angivit, vad regeringen bör företaga sig under den kommande tiden, och herr Wohlin har anslutit sig till vad han sagt. Jag skall då be att få uttala den förhoppningen, att ur valrörelsen åtminstone måtte framgå en regering, som kan se dessa saker ur vidare synpunkter än de båda talarna.

Ett halmstrå, som man numera hänger sig ständigt fast vid, är förväntan först och främst på en ny skifteslagstiftning. Det är någonting, som den sociala jordfrågans vedersakare jämt falla tillbaka på och med vilket man söker undantränga andra jordfrågor, liksom gökungen i boet. En dylik lagstiftning kan i stort företrädesvis icke omfatta annat än gränserna för den jord, till vilken äganderätten redan är klappad och klar, och ur den kan icke framgå några som helst sociala rättvisor. Men det är karakteristiskt för situationen, att sådana frågor ställas i förgrunden för att undantränga de djupt liggande sociala jordfrågorna, vilka, såsom de karakteriserades av herr Nothin i hans slutord, vilja förverkliga något av det gamla ordet: menige mans bästa är den yppersta lagen. Ty det skall väl, herr Wohlin, vara någon kristendom även i riksdagen. Därför kan man icke förvandla dessa frågor till ett så snävt framtidsprogram, som herr Wohlin nu gjort, varvid han också sökte förhärlika lagutskottets ordförande såsom någon ny doktor Bratt, som är skickad att hindra en radikal lösning av jordfrågorna och villig att utportionera till de meniga endast några smulor av jordens lockelser, såsom om de senare vore gift för samhällskroppen.

Vad nu angår det föreliggande utlåtandet finnas två olika motiveringar, och så gives det reservanter, som icke avgivit någon motivering. Det tjänar ingenting till att nu vidlyftigt utveckla, vari de olika motiveringarna bottna, och jag vill endast uppräknat de viktigaste av dem.

För det första frågan om rikslagstiftning eller ej. Skillnaden återgives i de särskilda yttrandena.

Vidare frågan om jordägarens rätt över sin grund och arrenderätten såsom en underordnad fråga. Jag måste då säga, att visserligen måste man här taga hänsyn åt alla håll och även iakttaga »varsamhet», som ju är ett stående uttryck för den politik, som icke önskar några genomgripande åtgärder. När det emellertid är fråga om sådana jordägare, som varken själva äro jordbrukare eller bo på platsen och där driva sina jordbruk, kan man ju säga, att den arrendator, som på platsen har ett permanent arrende, är den verkliga besittaren av jorden och de härligheter, vartill enligt naturens ordning och samhällets uppfattning jorden skall tjäna. Denna samhällsklass, som sitter och har sina hem på denna jord, har sannerligen minst lika stor äganderätt till jorden som den jordägare, som bor i Stockholm och bara klipper sina kuponger. Det är också en fråga, som vi komma till, när vi skola behandla det lagutskottsutlåtande, som jag nyss talade om.

En annan fråga är den om fastighetskrediten. Den har lagutskottets majoritet blandat in i denna sak uti flera betänkanden. När det gäller att förorda något avsevärt, kommer genast från herrarnas sida fastighetskreditens spöke svävande såsom ett tungt mörker över vattnet. Det är precis som jorden icke vore till för något annat än fastighetskrediten och icke för människorna. Jag måste för min del bestämt taga avstånd från dessa förmenta svartmålningar av den lösligaste beskaffenhet. Hur är det med konjunkturerna, som leka med fastighetsvärdena på ett verkligen högst äventyrligt sätt? De äro väl den största faran för fastighetskrediten, men ändå existerar ju densamma. Samma

Ang. en social
arrende-
lagstiftning.
(Forts.)

Ang. en social
arrende-
lagstiftning.
(Forts.)

är förhållandet trots otaliga exekutiva auktioner redan enligt gällande lag för att uttaga blott ränta å ett in-tecknat lån.

En skillnad är att anhängarna av ett jordpolitiskt brattssystem vilja in-skränka arrendebestämmelserna till jord, tillhörig bolag och enskilda spekulan-ter. Fideikommiss och andra stora jordegendomar skola undantagas. Det finns enligt min uppfattning ingen rimlig anledning att göra detta. Det är verk-ligen också en fråga, som bör uppmärksammas i valrörelsen, om någon möjlig-het därtill till äventyrs yppas. Jag har fått många besök eller skrivelser från arrendatorer på fideikommissjord och större gods, som framhållit, vilket betryck och godtycke även dylika arendatorer få lida. Jag har i min motivering erin-rat, att det finns bolag och godsägare, som behandla sina arrendatorer väl, men att det också finns bolag och godsägare, som icke göra detta. Det är i varje fall icke rimligt att begära, att dessa skola frivilligt etablera ett slags solid arrendelagstiftning, då det icke finns någon lag på densamma. Alla betryckta arrendatorer av ifrågavarande slag måste bli hjälpta genom den tillämnade lagstiftningen. Detta utesluter icke att utvägar beredas till viss hänsyn i spe-ciella fall. Om exempelvis en jordägare är så fattig, att han icke kan genast iståndsätta förfallna byggnader, är det orimligt att ålägga honom att ögon-blickligen göra detta.

Skiljaktigheter föreligga också om företrädesrätten till ny upplåtelse, den s. k. optionsrätten. Om det förhåller sig så som jag påstått, att de arrendato-rer, om vilka här är fråga, äro minst lika mycket som jordägarna fastigheter-nas verkliga brukare men också till skillnad från jordägarna hava sina hem på fastigheterna och således utgöra ett befolkningselement, som i högsta grad måste på platsen tillgodoses av samhället, då måste man säga, att det icke kan vara en rimlig eller kristlig ordning, att det, då arrendetiden går ut, skall stå denne i Stockholm eller annorstädes fjärran boende jordägare fritt att god-tyckligt skilja dessa familjer från deras enda hem, från deras fattiga och torf-tiga flik av fäderneslandet för att kasta ut dem i ovissa öden. Dessa arrenda-torer hava redan enligt gudomlig lag företrädesrätt till ny upplåtelse, naturligt-vis i all synnerhet, om det gäller gamla och fäderneärvda bruksningsrätter.

Vad beträffar arbetsskyldigheten, kan den ju vara en tveksam fråga för vissa fall. Jag ber i detta avseende att få inskränka mig till att hänvisa till jordkommissionens utförliga framställning, där vi sökt se frågan praktiskt från olika synpunkter, och vill för övrigt återopa, vad herr Ingeström i denna sak nyss för oss utvecklade.

Slutligen föreligger rättigheten för arrendatorerna att odla och att få ersätt-ning för sina odlingar. Även därutinnan svävar utskottet åtskilligt på målet.

Jag har gjort denna korta uppräknings såsom en erinran, att här finnas funda-mentala skiljaktigheter. Vid sådant förhållande har jag ifrågasatt, huruvida riksdagen, som ej beretts tillfälle att hinna studera dessa frågor, kan vara mogen att uppdraga några riktlinjer. Det blir en tävlan allenast mellan aukto-riteter, som de övriga riksdagsmännen måste själlöst följa. Här hörde vi nyss en talare framhålla, att det vore riktigast att utan någon motivering bifalla det slut, vartill utskottet kommit, och lagutskottets ordförande antydde i sitt första anförande, att om majoriteten i riksdagen ville detta, skulle han kanske icke sätta sig emot det. Vi hava således en majoritet, redan innan omröstnin-gen är hållen, och han har nog rätt i, att det blir på det sättet. Ledningen av majoriteten borde väl dock taga initiativ till ett sådant beslut och icke hän-skjuta initiativet till de i frågan för närvarande icke insatta medlemmarna av kammaren. Det har nämnts av en talare, att han icke ens hunnit läsa utskottets motivering. Men då jag icke säkert vet, hur frågan ligger på den andra sidan, vill jag för närvarande icke framställa något yrkande i förenämnda riktning utan ber att få yrka bifall till reservationen, som yrkar, att riksdagen på de i

motionerna huvudsakligen anförda skäl ville komma till det slut, om vilket utskottet gjort hemställan.

Vad slutligen angår denna frågas behandling i lagutskottet vill jag till förökommmande av den pågående legendbildningen meddela följande upplysningar.

Alla dessa jordfrågor föredrogs och avgjordes i lagutskottet under februari och mars månader, nämligen den 15, 26 och 29 februari samt den 15, 18, 21, 27 och 28 mars med undantag av ensittarlagen, som av någon anledning upptogs till behandling först den 26 maj. Förslag till utskottets utlåtanden skrevos av jordkommissionens sekreterare, revisionssekreteraren Ekberg, som ock författat hela utredningarna i utskottets utlåtanden. Hans förslag, som kanske nu undergått en eller annan mindre modifikation, avlämnades, enligt vad han till mig uppgivit, de allra flesta åtminstone, senast i början av april.

Jag hade för min del tänkt mig att vid denna riksdag framlägga dessa frågor såsom en opinionsyttring i form av en utarbetad lagkodex, som skulle kallas den sociala jordabalken. Men då jag mötte intresse inom det socialdemokratiska partiet att taga upp frågorna utan att nu avvakta regeringens dröjande och o vissa initiativ, blev jag naturligtvis mycket glad över detta och anslöt mig helt till den linje, som innefattas i motionerna och är den enda framkomliga, om man icke inskränker sig till en ren opinionsyttring.

Jag ber således att vid den förberedande prövning, som nu äger rum, få yrka bifall till den av herr Linder m. fl. avgivna reservationen.

Herr Tjällgren: Herr greve och talman! Då jag inom utskottet varit med om det slut, vartill utskottet kommit, och det redan förut här under debatten framställts yrkande om bifall till utskottsförslaget, hade jag inte tänkt begära ordet i denna fråga. Emellertid har vad som förekommit under debatten föranlett mig att göra det för att tillkännage, att jag ansluter mig till utskottets såväl motivering som kläm.

Det är endast på en punkt, som jag gärna skulle sett, att utskottsutlåtandet haft en annan formulering, men då utskottet inte gjort något visst yrkande därom, har jag inte ansett nödvändigt att reservera mig. Det gäller den punkt, där det talas om rätten att verkställa nyodlingar samt erhålla ersättning för sådan och annan jordförbättring. Utskottet säger nämligen: »Såsom av det föregående framgår, har jordkommissionen föreslagit, att arrendator, åt vilken upplåtits endast visst område av en fastighet, under vissa betingelser även skulle vara berättigad att till nyodling intaga annan därför lämpad mark av fastigheten.» Det vill säga, arrendator skulle inte blott ha rätt att företaga nyodling och erhålla ersättning därför på det område han arrenderar, utan skulle också ha rättighet att företaga sådana nyodlingar på annan mark, tillhörig samma jordägare. Utskottet säger vidare: »Mot en sådan utvidgning av rätten att nyodla synas väl utskottet vägande betänkligheter kunna anföras. En bestämmelse av dylikt innehåll skulle sålunda komma att strida mot hitintills gällande rättsgrundsats, att ett arrende i allmänhet bör vara begränsat till det upplåtne området. Men å andra sidan har framhållits, att en dylik bestämmelse skulle i vissa delar av landet uppbäras av ett visst behov.» Jag föreställer mig, att man här syftar på Norrland. För min del tror jag inte, att något sådant behov föreligger i Norrland. Utskottet slutar sedan med att säga, att »utskottet finner sig för sin del ej berett att nu närmare uttala sig beträffande förevarande spörsmål.»

Jag har som sagt inte ansett mig böra reservera mig mot denna punkt, men jag har velat omnämna saken för att få till protokollet antecknat, att jag för min del inte kan vara med om en sådan bestämmelse, att en arrendator skulle få rätt att företaga nyodlingar även på annat område än det han arrenderar.

Här har nu under debatten uttalats kritik mot utskottsförslaget. På den ena sidan har man sagt, att utskottet gått alldeles för långt, och på den andra, att

Ang. en social
arrende-
lagstiftning.
(Forts.)

Ang. en social
arrende-
lagstiftning.
(Forts.)

utskottet bort gå ännu längre. Detta är väl, såvitt jag förstår, just det rätta beviset för att utskottet träffat den riktiga linjen. Jag tror inte, att den som har den uppfattningen, att saken verkligen bör komma till stånd och detta med det snaraste, bör så att säga sätta allt på ett kort och begära för mycket, ty då kan det hända, att resultatet blir sämre än man önskar. Jag tror inte, att det skulle varit lyckligt, om utskottet i allt gått med på det yrkande, som framställts av herr Lindhagen, ty då hade resultatet kanhända blivit ganska magert.

Herr Svensson i Kompersmåla framhöll, såvitt jag hörde vad han sade, att norrlänningarna böra resa ner till södra Sverige för att studera hur jordbruket skötes där nere. Ja, det kan ju vara lämpligt och kanske behövt, men jag skulle också vilja säga till herr Svensson i Kompersmåla, att han borde företaga en resa till Norrland för att bilda sig en uppfattning om, hur det verkligen förhåller sig med jordfrågorna i Norrland. Jag tycker vi kunna göra den överenskommelsen, att vi resa var åt sitt håll.

Jag är fullt övertygad om, att en sådan lag, varom här är fråga, bör med det snaraste komma till stånd, och jag tror, att om en lag kommer till stånd efter de linjer, som skisserats i utskottsförslaget, kommer den att väl fylla sitt ändamål.

Ja, herr talman, jag har ingenting mer att tillägga i saken, utan ber endast att få instämma i yrkandet om bifall till utskottsförslaget.

Herr von Koch: Efter alla de många anföranden, som hållits i dag i denna fråga, har jag endast med tvekan begärt ordet för att tillkännage min ståndpunkt och skall söka göra detta så kortfattat som möjligt.

Jag har deltagit i detta ärendes behandling och även i behandlingen av åtskilliga andra av årets jordfrågor, och jag har därvid letts av den uppfattningen, att när andra lagutskottet skulle behandla dessa utomordentligt viktiga frågor, så gjorde utskottet klokt i att taga med en viss varsamhet på detta framtidens stora spörsmål. Man borde taga hänsyn till de existerande förhållandena, såsom att vårt land har mycket skiftande förhållanden i olika delar och att man inte minst i dessa tider måste se icke allenast på de enskilda arrendatorernas förhållanden utan även på jordägarnas över huvud. Jag har i allt väsentligt kunnat ansluta mig till utskottets uppfattning och motivering rörande den sociala arrendelagen och jag delar sålunda icke den uppfattning, som herr Ingeström här uttalat i en särskild punkt, nämligen att det skulle vara oriktigt under alla förhållanden att förena arrendeavtal med arbetsskyldighet av något slag. Jag tror, att om kamraren följer utskottets hemställan i denna fråga och med den motivering, som utskottet givit åt densamma, är en ganska betydelsefull grund lagd för en blivande social arrendelagstiftning, som skulle bli till värde och nytta för ofantligt många brukare av Sveriges jord.

Utan att vidare ingå i detaljer ber jag, herr talman, att få instämma i utskottets hemställan.

Herr Rooth: Här har från visst håll gjorts gällande, att bolagsarrendatorerna skulle vara i alldeles särskilt hög grad en undertryckt samhällsklass. Jag får säga, att detta icke är riktigt. Jag kan bland annat anföra ett exempel på hur det ställer sig med den saken. För några år sedan meddelade Kungl. Maj:t tillstånd att försälja ett av våra större fideikommiss i södra Sverige med det villkoret, att arrendatorer och torpare skulle bli hembjudna den jord de innehade. Intill denna dag har inte en enda av dessa arrendatorer eller torpare anmält sig för att få bli ägare till jorden. Alla äro de överens om, att de sitta under så goda förhållanden, att de inte anse sig kunna komma i en bättre ställning.

Herr **Lindhagen**: Jag vill bara tillägga några ord med anledning av att här framhållits, att valet stod mellan ett mera moderat och ett mera vittgående förslag. De förslag, som nu framkommit i till exempel jordkommissionens betänkande, och de som framkommit i motionerna ha vi alla ansett vara mycket moderata. Ty skall saken lösas fullt rationellt, måste det säkerligen siktas åtskilligt längre. Jag är emellertid ense med herr Tjällgren därutinnan, att då även detta moderata anbud — ty det är ett moderat anbud, även om det måste också finnas någon ryggrad i en social lagstiftning — inte för närvarande har majoritet i denna kammare, så är det i alla fall en fördel, att det finns några, som vilja slå en brygga mellan nutidens vacklande och vankelmodiga situation och framtidens större förhoppningar.

*Ang. en social
arrende-
lagstiftning.
(Forts.)*

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att därunder yrkats dels att vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt skulle bifallas med godkännande av utskottets motivering, dels ock, av herr **Lindhagen**, att utskottets hemställan skulle bifallas på de skäl, som anförts i de i ämnet väckta motionerna.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan med godkännande av motiveringen vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 36 med godkännande av utskottets motivering, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles herr Lindhagens under överläggningen gjorda yrkande.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 77;

Nej — 38.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 37, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående framläggande för riksdagen av förslag till lag om tvångsavlösning av arrendejordbruk.

*Ang.
lagstiftning
om tvångs-
avlösning av
arrendejord-
bruk.*

Andra lagutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehaft till lagutskott hänvisade motionen nr 92 i första kammaren av herr **Lindhagen** m. fl. samt motionen nr 173 i andra kammaren av herr **Johansson** i Uppmälby m. fl.

I motionerna, vilka voro likalydande, hade yrkats, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t ville skyndsamt för riksdagen framlägga förslag till lag om tvångsavlösning av arrendejordbruk, avfattat i överensstämmelse med i motionen nr 87 i första kammaren angivna riktlinjer.

Utskottet hade i det förevarande utlåtandet på återopade grunder hemställt, att förevarande motioner I: 92 och II: 173 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Ang.
lagstiftning
om tvångs-
avlösning av
arrendejord-
bruk.
(Forts.)

Reservation hade avgivits av, utom annan, herrar *Linder, Sigfrid Hansson, Lindhagen, Magnusson* i Kalmar, *Hage* och *Svensson* i Skönsberg, vilka på anförda skäl hemställt, att riksdagen ville anhålla; att Kungl. Maj:t måtte skyndsamt för riksdagen framlägga förslag till lag om avlösning av arrendejordbruk.

Herr *Linder*: Herr talman! Utskottet har hemställt, att ifrågavarande motioner icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Frågar man sig, om en tvångsavlösning av arrendejordbruk är önskvärd, finner man i utskottets yttrande, att det ur såväl nationalekonomisk som social synpunkt anses synnerligen eftersträfvansvärt, att de självägande jordbrukarnas antal ökas genom att arrendatorer och andra brukare av annans jord med äganderätt förvärva de områden, som de nyttja. Enligt den undersökning, som jordkommissionen låtit verkställa, antages det med ganska stor säkerhet, att åtskilliga tusental jordbruk under de senare åren ha friköpts. Samtidigt har det emellertid också befunnits, att hos arrendatorer och torpare på bolagsegendomar, fideikommiss och andra större jordkomplex icke framträtt något mera utpräglat intresse för friköpning av deras gårdar och torp, och anledningen därtill anses vara den, att några utsikter att få friköpning i regel icke anses föreligga. Jordägarna ha visat sig *obenägna att sälja*, i synnerhet bolagen. Bolagen ha fruktat att genom friköpning förlora en talrik arbetarstam, som varit bofast och därför så mycket mera lämplig; godsägarna ha hyst farhågor för att förlora den med arrendebruket förenade skyldigheten för arrendatorer och torpare att utgöra dagsverken till huvudgården.

Ett annat hinder för arrendatorerna att friköpa har legat i *priset*, vilket ansetts vara oöverkomligt. Ännu flera orsaker ha antagits för att förklara detta ringa intresse, som visats för friköpning, men man har i allt fall fått den uppfattningen, att därest det genom statsmakternas ingripande kunde åstadkommas, att hindren utjämnades, skulle utan tvivel ett mycket stort intresse visa sig hos många arrendatorer och torpare att få förvärva av dem brukade gårdar.

Jordkommissionen framhåller med avseende å behovet av en lag om avlösning av arrendejord, att en sådan avlösning innebär en viktig utbyggnad av den sociala arrendelagen. Genom en social arrendelag tryggas arrendatorn i besittningen av sitt jordbruk, och när han blivit tillräckligt stark, om jag så får säga, skulle man till sist kunna tänka sig ett frivilligt avtal, varigenom jorden överginge med självständig rätt till arrendatorn. Emellertid befarar jordkommissionen, att en dylik avlösning icke alltid kan uppnås på frivillighetens väg eller på ett rättvist och tillfredsställande sätt. Det är för *dylika* fall, som en avlösning skulle vara av behovet påkallad.

Jag skall inte närmare gå in på den utformning, som en sådan lagstiftning om avlösning skulle ha, eftersom den mycket nära sammanhänger med den sociala arrendelagen och de principer, som där anses vinna tillämpning. Man har all anledning förvänta, att en avlösningslag i flera stycken kommer att byggas efter det innehåll, som den sociala arrendelagen kommer att få. Utskottet har för resten i sitt utlåtande på sidan 22 närmare gått in därpå.

Nu är det så, att utskottet ställer sig betänksamt mot de tvångsåtgärder, som en avlösningslag skulle innefatta, och anser att ett expropriationsförfarande icke bör ifrågakomma, därest det icke uppbäres av ett så stort behov, att dettas tillgodoseende uppväger de menliga följderna av det ingrepp, som göres. Utskottet förmenar, att under årens lopp en friköpning av arrendegårdar och torp i icke ringa utsträckning ägt rum, och att det inte skett i

ännu större omfattning anses ha varit beroende på de svårigheter, som möta arrendatorerna vid köpens finansiering. Det vill med andra ord säga, att utskottet har den uppfattningen, att något verkligt behov av en avlösningslagstiftning icke föreligger. Beträffande finansieringen hänvisar utskottet till den möjlighet man genom en förbättring av egnahemslånerörelsen skulle ha att nå ett tillfyllestgörande resultat. Jag får nu för min del säga, att den, som läser alla de skäl, som utskottsutlåtandet upptar — det är jordkommissionen, som samlat in dem, då det gällt bolags och jordägares obenägenhet att avyttra arrendebroken — måste säga sig, att utan ett expropriationsförfarande står i verkligheten ingen avlösning eller friköpning att vinna, åtminstone någon sådan, som kan räknas vara av mera samhällelig betydelsefullhet.

De skäl, som av jordägarna och bolagen anföras, äro av den beskaffenhet, att man lätt inser, att dessas obenägenhet att sälja arrendebrok är hart när oöverkomlig, åtminstone på frivillighetens väg.

Vidare förmodar utskottet, att en sådan avlösningslagstiftning skulle åsamka statskassan en hård påfrestning. Utskottet räknar med, att det skulle vara 30,000 arrendatorer, som skulle spekulera på en friköpning. Häremot vill jag säga, att en avlösning av ett arrende är ju inte gjord i en handvändning. Även om, som meningen är, staten skulle komma att i viss utsträckning stödja avlösningen, är den i allt fall förenad med en hel del egna utgifter för arrendatorerna, som göra att de inte gå fram alltför hastigt, och man har knappt någon som helst anledning att tro, att en friköpning för alla dessa 30,000 arrendatorer skulle ske med ens utan under en ganska lång tid. Jag tror för min del, att en sådan avlösningslagstiftning kommer att få sin tillämpning, när det gäller ett så stort antal, som jag nyss nämnde, kanske först om decennier. Jag förmenar därför, att en sådan påfrestning kan inte anses vara av alltför hård och trängande beskaffenhet för statens del.

Nu har utskottet också anført de stora utbud, som skulle förefinnas på torp och arrendegårdar, men inte annat än jag kan se har utskottet genast bemött sig själv genom att framhålla, på sidan 25, en mycket viktig sak angående denna avlösning. Det säges om denna lagstiftning, att en av densamma viktigaste uppgifter är att öppna möjlighet för en arrendator att förvärva *just det område*, som han själv och kanske före honom hans släkt under avsevärd tidrymd brukat och vid vilket han med traditionens band är varmt fästad, samt att en sådan möjlighet törhända inte alltid förefinnes utan det maktmedel, som den nu ifrågasatta lagstiftningen är avsedd att bereda. Detta synes mig vara en ganska viktig sak att bemärka, då det gäller frågan om dessa många utbud. Det har ju visserligen mot denna argumentering av utskottet anförts, att vi ha att så småningom vänta en ny social arrendelag och att genom denna en avlösning skulle förberedas att ske i tillräckligt stor omfattning på frivillighetens väg. Jag tror nog, att det är berättigat, att utskottet väntar en hel del goda följder av en ny arrendelagstiftning, men jag håller före, att det är alltför osannolikt, att därigenom en avlösningslagstiftning skulle göras överflödig. En avlösningslagstiftning står för mig och mina meningsfränder som ett naturligt komplement till en social arrendelag, och när man nu gör sig möda att försöka finna utvägar för jordfrågans lösning, kan man enligt vår uppfattning icke undvara en sådan avlösningslagstiftning.

Det är ur dessa synpunkter och med dessa få anmärkningar, som jag ber att få yrka bifall till den av mig med flera avgivna reservationen.

Herr von Stockenström: Herr greve och talman! Det är egentligen vid två tillfällen i Sveriges historia, som statsmakterna ingripit med mycket radikala åtgärder för att omdana de jordpolitiska förhållandena och leda ut-

Ang.
lagstiftning
om tvångs-
avlösning av
arrendejord-
bruk.
(Forts.)

*Ang.
lagstiftning
om tvångs-
avlösning av
arrendejord-
bruk.
(Forts.)*

vecklingen i ny riktning. Det första tillfället var Gustav Vasas indragning av kyrkogodsens och det andra Karl XI:s reduktion. Vid bägge dessa tillfällen knäcktes stormakter på detta område, i ena fallet kyrkan och i andra fallet adeln, som kommit i besittning av en oproportionerligt stor del av Sveriges jord. Nu kan det ju icke förnekas, att under de sista 50 åren en ny stormakt på detta område trängt sig fram, jag syftar på industrialismen och bolagen. Den norrländska förbudslagen beträffande bolags jordförvärv, som numera, tillsvidare, provisoriskt är utsträckt att gälla över hela landet, vidare de norrländska arrende- samt uppsikts- och vanhävdslagarna ha emellertid satt en gräns för den ur social synpunkt betänkliga utveckling, som rådde under några årtionden.

Det föreslås nu här en reform, även den av mycket radikal natur, gående ut på ingenting mindre än att genom statens mellankomst bereda praktiskt taget alla arrendatorer på gårdar av en viss storlek, nämligen under 25 hektar, tillfälle att få förvärva av dem brukade gårdar. Nu tror jag nog, att de allra flesta av oss äro överens om den oerhörda vikten för ett land av att äga en talrik, besutten bondeklass, detta såväl socialt som ekonomiskt sett, och förslaget avser ju att på en gång betydligt utvidga denna klass. Är man på det klara med, att utvecklingen bör gå i nu antydd riktning, kan man emellertid fråga sig, om det föreslagna sättet för tankens omedelbara genomförande verkligen är lyckligt, eller om måhända målet kan nås på andra vägar, långsammare, men kanske i längden säkrare och lyckligare.

Till en början vill jag då erinra om, att friköpning av arrendegårdar sedan ett par tiotal år tillbaka pågår i ganska stor utsträckning. Den allt livligare egendomshandeln har ju lett till, att en mängd egendomar, inte minst större sådana, uppdelats och styckats, varvid arrendatorerna i betydligt antal förvärvat sina gårdar. Jag skulle från det län, där jag närmast känner förhållandena, kunna uppräknä en hel rad av dylika stora egendomar, som blott på de sista tio åren uppdelats. Av de 155 jordfideikommiss, som 1910 funnos i Sverige, hade till 1923 inte mindre än 40 stycken eller över $\frac{1}{4}$ blivit försålda med Kungl. Maj:ts tillstånd och veterligen i de allra flesta fall uppdelade. Riksdagen har, som vi veta, i år skrivit till regeringen och begärt förslag till lagbestämmelser i syfte att frigöra fideikommissjord för bildande av självständiga jordbruk och egna hem. Komma dylika bestämmelser till stånd, torde ytterligare en hel del arrendejord lösgöras, jord som hittills varit låst, såvida inte jordägarna särskilt velat gå in till Kungl. Maj:t och begära tillstånd till försäljning.

Vad angår bolagen veta vi ju, att det tidigare varit en allmän strävan hos dem att skaffa sig jord, dock i synnerhet skogbärande mark, men av åtskilliga tecken att döma torde på senare tiden en ganska tydlig omsvängning ha skett, åtminstone vad rör arrendejorden. Vissa bolag, särskilt bland de norrländska, ha redan sålt en hel del arrendejordbruk, och för närvarande föreligger ju, som vi veta, ett utbud från skogsägarförbundets medlemmar å sammanlagt 137,000 hektar eller 4,486 lägenheter, därav 2,799 bebyggda. Nu vill jag inte här uppträda som någon advokat för bolagen, och det kanske kan sägas, att de nu anförda siffrorna icke i och för sig te sig alltför imponerande, när man vet vilka stora ägoviddar, som bolagen inneha. Men vad antalet brukningsdelar angår, så omfattar dock detta frivilliga utbud ungefär 18 % av samtliga bolagsarrenden. Det synes mig, som om denna siffra ändå icke är så betydelselös. Det gäller ju här ett fullkomligt frivilligt erbjudande, som ingen särskilt bett om, och jag skulle tro, att utbud i ännu mycket större utsträckning skulle ske, om särskilda åtgärder vidtoges för att underlätta friköpning.

Nu får jag medge, att det finns många både bolag och enskilda, som ställa

sig betänksamma, när det gäller försäljning av arrendegårdar. Detta beror än på hänsyn till ägofigurerna och än därpå, att egendomen med skogar, industri och jordbruk bildar så att säga en ekonomisk enhet, som man inte gärna vill ha sönderbruten. Men man kan dock inte komma ifrån den uppfattningen, att under senare åren ett alltjämt växande antal jordägare, både enskilda och bolag, inte längre ställa sig obenägna till försäljning i ganska stor utsträckning av arrendejordbruk till rimliga priser. Och försäljning av jord på frivillighetens väg skulle, efter vad jag tror, i mycket betydande omfattning komma till stånd, om åtgärder i tre särskilda avseenden kunde vidtagas, nämligen för det första, om skiftesförfarandet, själva utstyckningen kunde underlättas och förbilligas — att stycka upp en stor egendom är ju nu förenat med ganska dryga kostnader; för det andra, om in-teckningars relaxerande underlättades, och för det tredje, om köpens finansiering på något sätt ordnades. Denna tredje punkt om finansieringen anser jag givetvis vara den viktigaste. Egnahemsrörelsen räcker här inte alls till. Visserligen ha, sedan egnahemsrörelsen började, lån utlämnats till över 22,000 egnahem med jordbruk, varav förra året över 2,000, men egnahemsrörelsen avser ju främst nybildning av jordbrukslägenheter, och lån kunna endast i begränsad omfattning lämnas till friköpning av arrendejord.

Utskottet pekar nu på en utvidgning av egnahemsrörelsen. Jag skulle nog för min del vara benägen att gå ännu längre och skulle gärna se, att det tillskapades alldeles särskilda anordningar för friköpning, vartill medel kunde tänkas anskaffade antingen genom utfärdande av statsobligationer, såsom ju skett i Finland, eller också genom att man på ett eller annat sätt upplade en särskild friköpningsfond. Huruvida medel härtill skulle kunna disponeras från någon eller några av de fonder, som redan nu stå under statsmakternas förvaltning — jag tänker särskilt på pensionsfonden — vågar jag för närvarande inte yttra mig om. Jag förutsätter naturligtvis, att vid utlämnande av lån ur en dylik fond kontroll utövas över styckningarnas förrättande, så att lämpliga lägenheter bildas, och över att jorden kvarbliver i verkliga jordbrukarehänder. Jordkommissionen har inte alls yttrat sig om, huru finansieringen av friköpningen skulle ordnas — kanske har den bråda avkortningen av jordkommissionens arbetstid icke medgivit detta — men denna fråga synes mig dock under nuvarande statsfinansiella förhållanden vara av stor vikt.

Jag tror, som sagt, att om verkligt planmässiga åtgärder i de tre här berörda avseendena vidtoges, så skulle en friköpning på frivillighetens väg i än större omfattning än hittills komma att ske, och det är denna väg jag tror att man i första hand borde beträda hellre än att, och i varje fall innan man går in på en generell tvångsavlösning. Det är visserligen sant, att man i andra länder vidtagit radikala åtgärder i detta avseende. Om jag särskilt tänker på Finland, där så skett, så bör dock erinras, att relationen där mellan självägare och arrendatorer före reformen var ofantligt mycket ogynnsammare än hos oss. I Finland funnos, vad angår antalet brukningsdelar, 45 procent självständiga jordbruk och 55 procent legoområden, hos oss åter 73 procent självägare och 27 procent arrendatorer. I Finland var således mer än hälften av brukarna arrendatorer, medan i Sverige endast något över en fjärdedel utgöres av arrendatorer.

Till sist vill jag påpeka det mycket nära samband, som frågan om en social arrendelag äger med denna fråga. Antager man en relativt sträng arrendelag, så kan det lätt hända, att många jordägare så att säga uppmjukas och bli villiga att sälja, men det kan då å andra sidan också hända, att arrendatorerna själva bli mindre benägna att friköpa, om de i alla fall få betydligt ökad trygghet och i övrigt bättre villkor.

Jag vill för min del gärna instämma i det principiellt riktiga och behjärtans-

*Ang.
lagstiftning
om tvångs-
avlösning av
arrendejord-
bruk.
(Forts.)*

Ang.
lagstiftning
om tvångs-
avlösning av
arrendejord-
bruk.

(Forts.)

värda i motionärernas syftemål, men då jag tror, att åtminstone en stor del härav kan ernås utan tvångsåtgärder och med mindre brådstörtade, men långsammare och säkrare verkande medel, så ber jag, herr greve och talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Lindhagen: Det är så bakvänt här i riksdagen för närvarande, att ju betydelsefullare en fråga är i produktivt avseende, dess tommare äro bänkarna, och ju mer betydelsefull i improduktivt avseende, dess mer fulltaligt äro bänkarna besatta. Vi behöva endast göra en jämförelse med behandlingen av härordningsfrågan och den fråga, som i dag är under behandling, för att finna, huru lång väg vi ha att gå, innan vi nå skynten av den första lilla morgonrodnaden från det tusenåriga riket.

Här stå vi inför frågan om att arrendatorer också skola kunna bli sina egna. Det borde kunna väcka sympati, då konservativa partiernas samlade mening är, att äganderätten är det yppersta, men när man nalkas deras egna jordbruk, upplåtna beständigt på arrende, då är det förbi med denna mening om äganderättens betydelse för brukarna. Satsen gäller bara, såsom jag redan sagt, om det allmänna skall upplåta sin jord; då vill man absolut ha ut den i äganderättsmarknaden, och även om jorden skulle kunna brukas under goda nyttjanderättsvillkor, så duger det icke, utan då skall jorden nödvändigt köpas. Det är den stora principen. Jorden måste vara till salu, annars skulle det nuvarande systemet, som är byggt på medborgarnas tävlan om makt, inflytande och ägodelar, kanske störta samman. Är det fråga om statens jord, skall upplåtelsen ske med äganderätt till den enskilde, som det sedan står fritt att upplåta jordbruket under en dålig nyttjanderätt, men då det är fråga om bolags och storgods jordbruk, då passar det med upplåtelse av en dålig nyttjanderätt. Detta är egentligen icke annat än uttryck för en känsla, att det bestående systemet vilar framför allt på att jorden måste vara en spekulationsvara, och att någon frid kan icke bringas över den, ty då rubbas det nuvarande konkurrenssystemet i allra högsta grad.

Emellertid har från åtskilliga håll erkänts, och det har även betygats uppriktigt, att också arrendatorerna böra få komma till en egen torva, men det skall då ske på en naturlig väg eller, som det också kallas, på frivillighetens väg. Vad betyda dessa »naturliga» vägar? De betyda, att de arrendatorer, som ha att göra med de mest resonabla jordägarna och på samma gång ha de största egna tillgångarna, på detta sätt till en del tilläventyrs kunna småningom förvärva småjordbruk, men att de, som ha att göra med de minst resonabla jordägarna eller ha de sämsta villkoren eller med andra ord, större delen av arrendatorerna, de hållas obönhörligt kvar i sitt beroende och sina ovissa framtidsutsikter. Är detta ett värdigt system för samhällsordningen? Kan man kalla det för en naturlig utveckling? Man låter helt enkelt ödena med sin slump gripa in något här och något där utan omtanke och utan urskillning, och bakom denna statskonst står det enskilda intresset hos de övre tiotusen. Det är väl ingenting annat. Det är därom kampen står, vilka vackra talesätt vi än tillägna oss.

En annan sak är också att, när en avlösning skall ske, vore det väl rimligt, att icke, såsom det oförblommerat säges, det skall stå till buds att få köpa en arrendegård för vem som helst, som erbjuder den högsta köpeskillingen. Man bör väl först se till, att den familj, som sitter på gården, får behålla sitt hem, ty här är också fråga om en egnahemsbildning. Men jorden är bara en handelsvara, människorna, som bo på den, följa med endast som en biprodukt.

Kan det vara en lycklig och naturlig utveckling, såsom man här vill kalla det? Den goda och lyckliga utvecklingen bör vara grundad på en faderlig omtanke om landets barn, men det sker alldeles icke på detta sätt. Därför måste

denna avlösning, om den skall ske, försiggå under kontroll och äga rum oberoende av jordägarens vilja i erforderliga fall.

Herr Wohlin tog i dag till orda bland annat mot detta lagförslag. Reservanterna hava tillåtit sig åberopa vad herr Wohlin yttrade till kammarens protokoll den 10 mars 1920 i samband med frågan om revision av ensittarlagen. Herr Wohlin anförde då: »Detta är en förpostfäktning till de stora jordpolitiska strider, som kunna väntas under kommande år inom riksdagen. För mig framställer sig tidsläget så, att vi med all kraft måste gripa oss an med det stora friköpningsverket, som har till syfte att förvandla till självägare måhända ett 60,000- eller 70,000-tal nyttjanderättshavare till svensk jord för att därmed stärka det självägande svenska bondeståndets motståndskraft i de hårda tider, som stunda.» Jag tror icke jag går grannlagheten för nära, om jag nämner, att under jordkommissionens hela arbete förklarade professor Wohlin, att arrendelagen var en onödig omgång, den hade han icke intresse för, den borde vi hoppa över för att falla direkt ned på det stora friköpningsverket. När sedan hans reservation framkom, fann man med största förvåning, att friköpningsverket alldeles skjutits i bakgrunden, och att det sades, att man först skulle avvakta verkningarna av en särdeles måttfull social arrendelagstiftning. Kan man på en sådan principförelösning tryggt bygga något som verkligen kan vara till gagn för de menige, då den tager sig så skiftande och omväxlande uttryck?

Frilösning av arrendejordbruket var en omdebatterad fråga även inom norrlandskommittén. Den stora majoriteten inom denna kommitté med greve Douglas och flera andra konservativa ämbetsmän i spetsen förordade också icke bara expropriation av oodlad jord — ävensom av jord för komplettering av ofullständiga jordbruk, vilket också är en viktig angelägenhet att beakta i detta sammanhang — utan även avlösning av arrendejordbruk. Kommitténs arbete var länge inriktat på detta system, men slutligen uppstod en viss fruktan för dåvarande första kammaren hos en del av majoriteten, som följaktligen sade sig för tillfället vilja inskränka sig till expropriation av odlad jord, såsom varande det naturligaste ingreppet, och tills vidare lämna å sido arrendejordbruket. Det är nu 20 år sedan kommitténs betänkande avgavs. Den föreliggande frågan har redan varit föremål för en mängd framställningar. Jordkommissionens enquête visar, att jordägarnas omedgörlighet är tämligen fullständig. Det är icke meningen i hela landet. Men frågan gäller icke att tvinga arrendatorerna att friköpa från jord, utan endast att bereda dem tillfälle att under lagens skydd göra det, och på samma gång skydda arrendatorerna, så att de få sitta kvar på sina boplatser.

Jag ber att på dessa grunder få yrka bifall till reservationen.

Herr Schedin: Herr greve och talman, mina herrar! I den urkund, ur vilken herr borgmästar Lindhagen ofta brukar hämta sina citat, vilken urkunds auktoritet jag ingalunda vill underkänna, står på ett ställe: »De hava nog nit, men icke visligen.» Jag vill icke säga att detta uttryck bör användas om allt, vad herr Lindhagen har gjort i detta avseende, det vare långt från mig! Han är nog besjälad av en varm idealism och uppriktig vilja att göra det bästa möjliga. Men när han talar så varmt för denna sin motion om tvångsavlösning, får jag lov att säga, att det icke är utan, att man tycker att de här orden hava ganska stor tillämplighet, och när han sedan klagar över, att kammaren är så glest besatt, så ser jag däri just ett belägg för, att kammaren icke kan skänka den uppskattning åt motionen, som han själv giver densamma. När man säger, att så pass strikta åtgärder skulle vara av nöden, som herr borgmästare Lindhagen här föreslår, måste jag verkligen fråga mig, om han här är i kontakt med verkligheten, och om det verkligen föreligger ett behov att begagna sig av den tvångsavlösning, som motionen föreslår, eller om icke, för att använda ett juridiskt uttryck, »man tager till större våld än nöden kräver». Jag finner

Ang.
lagstiftning
om tvångs-
avlösning av
arrendejord-
bruk.
(Forts.)

Ang.
lagstiftning
om tvångs-
avlösning av
arrendejord-
bruk.

(Forts.)

det icke nödvändigt för att tillgodose dem, som i detta fall verkligen vilja hava någon del eller, såsom herr Lindhagen ofta säger, en flik av fosterlandet. Jag tror, att såsom saken nu ligger till, det icke är någon svårighet alls att erhålla både större och mindre jordegendomar. Man börjar utbjuda gårdar till pris, t. o. m. understigande taxeringsvärdet, på en hel del håll här i landet, och man kan då icke med fog påstå, att svårighet att erhålla jord förefinnes för dem, som ha lust att bruka sådan. Därför vågar jag påstå, att en hänvändelse till riksdagen av denna innebörd ingalunda bottnar i verklig kontakt med reella förhållanden. Herr Lindhagen begagnar sig listigt nog av ett uttalande i jordkommissionen av professor Wohlin såsom belägg för sin egen uppfattning. Jag ber att i detta fall få påpeka, att jag naturligtvis icke behöver försvara honom, men om det enligt herr Lindhagens resonemang var en annan Wohlin, som reserverade sig vid jordkommissionens betänkande än den som en gång uttalade sig för friköpning av 60,000 å 70,000 arrendatorer, så har nog detta enligt min mening sin grund. Och vet borgmästar Lindhagen vad jag tror, att det beror på? Jag tror, att det beror dels därpå, att det var högkonjunktur under den tid, under vilken jordkommissionen arbetade, då man kanske icke kunde se fullt sakligt på förhållandena, och dels därpå att, när sedermera herr Wohlin kommit till ett grundligare betraktande av problemet, måste han få en annan uppfattning och tog skäl av verkligheten, vilket, det får jag lov att säga, jag skulle önska att herr borgmästar Lindhagen även hade gjort. Om han kunde taga en liten del av sitt varma intresse och sin sjudande håg att reformera och inrikta den på att förbättra själva grundbetingelsen för det svenska jordbruket, nämligen möjlighet för den svenska jordbruksnäringen att bära sig, så skulle han hava gjort skäl för långt större berömmelse än den väl nu eftersträvar på detta mera tekniska område. Och likaså skulle jag vilja säga, att detta vore väl rätta ordningen frågorna emellan.

Vidare anser jag mig böra påpeka, att om man tänker sig ett genomförande av tvångsavlösning efter det mönster, som i motionen är framlagt, har man givetvis att räkna med *konsekvenser* av ett sådant förfarande. Det kan icke vara meningen att helt och hållet och utan vidare åsidosätta den enskilde jordägarens rätt. Det förefaller mig, om man följt de förhandlingar, som förekommit i andra lagutskottet angående den stora komplexen av motioner från socialdemokratiska partiet, att man dock här övat en ganska tydlig mannäm. Jag vet, herr talman, att jag här kommer i viss mån att gå utanför ämnet, men det blir i alla fall bara för ett ögonblick. Då man i går behandlade ensittarlagen och här berörde det området, då en »enskild lägenhet» skulle kunna komma under denna lag, tycktes man icke tänka på, att det kanske icke var så få jordägare, som kunde hava sina egna berättigade uträkningar med sina enskilda lägenheter, exempelvis till bosättning vid upphörande med större jordbruk. Den där parten, den jordägande parten nämligen, tyckes alldeles särskilt, det får jag lov att säga, från herr Lindhagens sida betraktas såsom omedgörlig, omöjlig eller åtminstone obenägen att gå till mötes i denna del. Jag tror icke att det i verkligheten är så. Jag tillhör landsbygdens folk och har ganska god kännedom om den kategori, som här är i fråga, men någon oginhet eller obenägenhet att gå till mötes, som man gång på gång liksom skjuter fram och vinkar med, den, får jag säga, är icke till finnandes i den utsträckning, som man vill göra gällande.

Och om jag vidare berör de konsekvenser som skulle följa genomförandet av en lagstiftning i enlighet med Lindhagens motion, så möta de ekonomiska spörsmålen. Det är icke nog att giva möjlighet för enskilda nyttjanderättsinnehavare att erhålla jordbruk under äganderätt, utan man måste se till, att de kunna leva därpå. Experimentet med Eskilstunaarbetarna och deras resa till Norrland för att kolonisera de visserligen bördiga, men för en nybyggare så ogästvänliga floddalarna där uppe måste väl lära oss något i detta fall.

Kan man ändå icke tänka på, att det såsom herr Lindhagen här sagt, skulle gå i en långsam takt, så att man så småningom skulle få känna av de ekonomiska konsekvenserna. Knappast! Vi få nämligen bära ekonomiska konsekvenser i form av understöd i alldeles särskilt stor utsträckning om det i detta fall skall bli möjligt att skapa fram lyckliga och självständiga jordbrukare på de tvångsavlösta arrendegårdarna. Ty det är icke så lätt att vara jordbrukare, som många tror. Det är inte bara poesi däruti, det är »ej blot til lyst», som det heter, utan det är ett tråget och ihärdigt arbete, som kräver sin man och kvinna med från morgon till kväll. Och jag gör anspråk på att ha vitsord för de uttalanden som jag gör i detta hänseende. Jag kan därför icke tycka det vara annat än berättigat att fara fram med den varsamhet, det här talas om i utskottets motivering, på samma gång jag icke finner något som helst skäl för bifall till motionen utan givetvis måste instämma i det avslagsyrkande som andra lagutskottet här framställt. Jag vill emellertid ännu en gång hava sagt, att ehuru jag förmodar, att jag får höra beskyllningen mot mig för att vara oförstående i avseende å detta problem, det dock äro få som äro så varmt intresserade för denna sak som jag, vare sig det gäller småbrukarfrågan eller egna-hemsfrågan, men jag har också sett omöjligheten att gå fram på de våldsamma vägar och driva saken igenom på sådant sätt, som motionen föreslår. Likaså tror jag mig kunna se, att man här icke bör gå fram med idel teoretiska spekulationer, utan med grepp på den praktiska verkligheten; på den vägen tror jag man kommer längst.

Jag ber alltså, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Lindhagen: Gent emot den siste ärade talaren vill jag bara betona, med hänsyn till den där idealiteten som talaren föll tillbaka på, att det här icke i första rummet är fråga därom, utan det är här verkligen fråga om realiteter för en annan samhällsklass än den, som den siste ärade talaren tillhör. Det är här icke heller fråga om något experiment eller om att flytta Eskilstunaarbetare upp till Vilhelmina, till obygderna i lappmarken, utan det är fråga om att bereda dem, som hava sin verksamhet med att bruka andras jord, tillfälle att fortfara därmed på den plats där de bo. Jag förstod icke vad den ärade talaren menade, då han drog fram sitt exempel för att belysa vad frågan gäller, men detta torde betyda, att talaren icke har klart för sig, vad det här är fråga om.

Han sade vidare, att jordbrukarna äro icke så omöjliga, att en lag, sådan den här föreslagits, skulle vara behöfvig, och han talade om att i lagen icke borde införas några tvångsbestämmelser, ty jordägarna vore icke omedgörliga. Han måste då hava misstagit sig vid behandlingen nyss av arrendelagen, ty där har talaren säkerligen varit med att förorda tvångsbestämmelser på grund av jordägarrens omedgörlighet i ringare ting.

Så sade han vidare, att dessutom erfarenheten visat, hurusom det vore omöjligt att gå den ifrågasatta vägen och på den bringa något till rätta. Var har talaren upplevat denna erfarenhet? Vi ha ännu icke haft någon sådan lagstiftning, och en sådan har icke varit tillämpad på talarens hemort, så att han har ingen erfarenhet att tala om i detta hänseende och kan således icke påstå, att det är omöjligt. Om här vore en fyllig representation av torpare och små arrendatorer i denna kammare, tror jag, att den ärade talaren skulle få höra ett och annat ord om vad som är realiteter för dem i denna verklighetens värld. Sådan ställningen nu är i kammaren känner man sig tryggad mot en sådan opinion i känslan av att kammaren behärskas av helt andra samhällsklasser än den, vars ställning skulle förbättras genom den föreslagna åtgärden. Det är därför svårt att vinna gehör, då representationen är så orättvist utformad, utan hänsyn till den stora nödlidande jordarbetarklassen.

*Ang.
lagstiftning
om tvångs-
avlösning av
arrendejord-
bruk.
(Forts.)*

*Ang.
lagstiftning
om tvångs-
avlösning av
arrendejord-
bruk.*

(Forts.)

Herr **Schedin**: Jag vill bara säga ett par ord till herr Lindhagen. Vad jag anförde om Eskilstunaarbetarna rörde naturligtvis de ekonomiska konsekvenserna, och sådana komma nog att uppstå vare sig det gäller norrländska kolonister eller tvångsvis avlösta arrendatorer, såvida de ej skola få sina jordbruk så gott som gratis.

Vad sedan beträffar lagarnas tillämpning i Dalarna får jag meddela herr Lindhagen, att jag har besökt flera andra trakter i Sverige än Dalarna. Till sist talade herr Lindhagen om lantarbetarnas representation i riksdagen, och jag får verkligen säga, att jag med tillfredsställelse hörde detta uppslag till min replik. Det är nog så, att man söker att få lantarbetarnas röster vid valen med löften om att desamma då skola bli representerade. Men då det sedan blir fråga om representeranter för dem, tagas icke dessa ur lantarbetarnas egen klass, där någon sakkännedom om jordfrågor dock finnes, utan det blir personer ur helt andra samhällsklasser, som här inom riksdagen lämnas uppgiften att föra det praktiska jordbrukets talan, och detta är väl ändå inte alldeles som det borde vara.

Efter det överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen i enlighet med föreliggande yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Linder m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepåt propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 37, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Linder m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 65;

Nej — 35.

*Lagförslag om
förlängning av
vissa arrende-
avtal.*

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 38, i anledning av väckta motioner med förslag till lag om förlängning av vissa arrendeavtal.

Andra lagutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehaft följande till lagutskott hänvisade motioner, nämligen

nr 87, i första kammaren av herr *Lindhagen* m. fl.;

nr 168 i andra kammaren av herr *Johansson* i Uppmälby m. fl.; samt

nr 189 i andra kammaren av herr *Herou* m. fl.

I de två förstnämnda motionerna, vilka voro likalydande, hade hemställts, att riksdagen ville för sin del antaga ett i motionerna formulerat förslag till lag om förlängning av vissa arrendeavtal.

I den sistnämnda motionen hade jämväl yrkats, att riksdagen måtte för sin del antaga ett av motionärerna formulerat förslag till lag i samma ämne.

*Lagförslag om
förlängning av
vissa arrende-
avtal.
(Forts.)*

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på grund av vad däri anförts hemställt, att riksdagen med anledning av förevarande motioner ville för sin del antaga av utskottet framlagt förslag till lag om förlängning av vissa arrendeavtal.

Reservationer hade anförts

1) av herr *Bror Petré*n, greve *Spens* samt herrar *Martin Svensson*, von *Stockenström*, *Magnusson* i Skövde och *Ödström*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att förevarande motioner ej bort till någon riksdagens åtgärd föranleda; samt

2) av herrar *Linder*, *Lindhagen*, *Franzén*, *Magnusson* i Kalmar, *Hage*, *Holmström* i Stockholm och *Svensson* i Skönsberg, vilka på anförda skäl hemställt, att riksdagen ville för sin del antaga det lagförslag, som framlagts i motionerna I: 87 och II: 168, med vilket förslaget i motionen II: 189 i allt väsentligt överensstämde; dock med den ändring, att 12 § erhöles den av utskottet föreslagna lydelsen.

Rörande sättet för utlåtandets föredragning yttrade

Herr **Petrén, Bror**: I avseende å föredragningen av andra lagutskottets utlåtande nr 38 hemställles:

att detsamma må företagas till avgörande på det sätt, att först föredrages det av utskottet framställda lagförslaget, där så erfordras paragrafvis och momentvis, med promulgationsstadganden, ingress och rubrik sist;

att sedan lagförslaget blivit genomgången, utskottets hemställan föredrages;

att vid behandlingen av den paragraf, varom först uppstår överläggning, denna må omfatta utlåtandet i dess helhet;

att lagtext ej må behöva uppläsas i vidare mån, än sådant av någon kammarans ledamot begäres;

att för den händelse lagförslaget kommer att i en eller annan del återremitteras, utskottet lämnas öppen rätt att vid ärendets förnyade behandling, i avseende å de delar, som blivit med eller utan ändring godkända, föreslå sådana jämkningar, som kunna föranledas av ifrågasatta ändringar i återförvisade delar; samt

att utskottet lämnas öppen rätt att i avseende å nummerbeteckning av paragrafer och moment vidtaga sådana ändringar, som påkallas av kamrarnas beslut.

Denna hemställan bifölles.

Utskottets lagförslag.

1 §.

Denna paragraf var så lydande:

(i herr *Lindhagens* m. fl. förslag:)

(i utskottets förslag:)

1 mom. Har torp eller annan till huvudgård hörande jordbrukslägenhet eller ock hemman, som lyder under huvudgård, innan denna lag trätt i kraft, upplåtits till brukande mot lega, och gäller avtalet för viss tid, skall,

1 mom. Har torp eller annan till huvudgård hörande jordbrukslägenhet eller ock hemman, som lyder under huvudgård, där huvudgården äges av bolag eller ekonomisk förening, innan denna lag trätt i kraft upplåtits till

Lagförslag om förlängning av vissa arrendavtal. (i herr Lindhagens m. fl. förslag:)
(Forts.)

där arrendetiden utgår före den 1 januari 1929, arrendetiden varda förlängd till och med den dag under nämnda år, som motsvarar den, å vilken avtalet eljest skolat upphöra att gälla.

2 mom. *Lag samma, som i 1 mom. sägs, vare, därest upplåtelse, som där omförmäles, avser jord, som äges av bolag eller förening för ekonomisk verksamhet eller ock av enskild person, som ej är mantalsskriven å fastigheten eller å fastighet, som är i sambruk med densamma, samt uppenbarligen besitter fastigheten huvudsakligen för att tillgodogöra sig skogsavkastningen.*

I samma ägares hand befintliga, genom ägostyckning eller jordavsöndring skilda områden av samma hemman skola vid bedömande av dennes skyldighet att enligt denna lag underkasta sig förlängning av arrendeavtal betraktas såsom en fastighet.

3 mom. Avser arrende jord, som av upplåtaren innehaves allenast med nyttjanderätt, må arrendetiden ej förlängas utöver upplåtarens besittningstid. I fråga om sådant arrende skall vad här nedan stadgas om jordägaren äga tillämpning å upplåtaren.

4 mom. Varder arrendetid förlängd i enlighet med denna lag, skall beträffande arrendevillkorens bestämmande gälla vad i 3, 4 och 5 §§ stadgas.

Herr Tjällgren: Herr talman, mina herrar! Såsom av föreliggande utskottsutlåtande framgår har denna fråga fem år å rad förelegat på riksdagens bord till avgörande, och varje gång frågan varit uppe i riksdagen förut har ju också riksdagen avslagit lagförslaget, främst beroende på denna kammars motstånd.

Nu är det ju så, att denna fråga på grund av att den förut flera gånger förekommit här i riksdagen, är ganska utdebatterad, och jag har för min del icke något egentligen nytt att komma med i själva saken, det skall jag gärna erkänna. Jag har ingenting nytt att tillägga utöver vad jag förut sagt.

Beträffande det förslag till lag i detta syfte, som innefattas i den av herr Linder till utskottsutlåtandet fogade reservationen, har jag icke kunnat ansluta mig till densamma. Skillnaden mellan utskottets förslag och det förslag, som innefattas i reservationen, är huvudsakligen den, att, enligt utskottsförslaget, lagen ju skulle omfatta endast den jord, som äges av bolag eller ekonomisk förening, under det att enligt det förslag, som innefattas i reservationen, lagen skulle omfatta även den jord, som äges av enskilda. En annan betydande skill-

(i utskottets förslag:)

brukande mot lega, och gäller avtalet för viss tid, skall, där arrendetiden utgår före den 1 januari 1929, efter påfordran av arrendatorn arrendetiden varda förlängd till och med den dag under nämnda år, som motsvarar den, å vilken avtalet eljest skolat upphöra att gälla.

Lag samma vare, därest upplåtelse, som ovan sägs, avser annan jord, vars ägare uppenbarligen innehar jorden eller fastighet, varav den utgör del, huvudsakligen för att tillgodogöra sig skogsavkastningen utan att, om han är enskild person, vara mantalsskriven å ifrågavarande fastighet eller å fastighet, som därmed är i sambruk. I samma ägares hand befintliga, genom ägostyckning eller jordavsöndring skilda områden av samma hemman skola vid bedömande av dennes skyldighet att underkasta sig arrendeförlängning enligt denna lag betraktas såsom en fastighet.

Avser arrende jord, som av upplåtaren innehaves allenast med nyttjanderätt, må arrendetiden ej förlängas utöver upplåtarens besittningstid. I fråga om sådant arrende skall vad här nedan stadgas om jordägaren äga tillämpning å upplåtaren.

2 mom. Varder arrendetid förlängd i enlighet med denna lag, skall beträffande arrendevillkorens bestämmande gälla vad i 3, 4 och 5 §§ stadgas.

nad mellan utskottsförslaget och reservationen är ju också, att arrendeavtalets förlängning enligt reservationen skall ske automatiskt, d. v. s. att arrendeavtalet skall ske utan föregående tillkännagivande från arrendatorns sida, under det att, enligt utskottsförslaget, arrendator, som påfordrar förlängning, skall göra sådan anmälan till jordägaren senast 90 dagar före arrendeavtalets slut. Jag nämnde, att jag icke har något egentligen nytt att framkomma med, utöver vad jag sade, då frågan var före i kammaren föregående år, och jag tager mig nu friheten uppläsa några punkter av vad jag då yttrade.

»Den nu föreliggande lagen eller lagen om förlängning av vissa arrendeavtal avser ju» — — »att i första hand utgöra ett provisorium till skydd för arrendatorerna i avvaktan på den definitiva skyddslagstiftning, varom jag nyss talade. Med andra ord, lagen är avsedd att bidra till att arbetet med en lagstiftning på nämnda område må kunna fortgå utan att störas av åtgöranden från vissa jordägars sida. Jordkommissionen har ju också uttalat farhågor för, att vissa jordägare skulle genom uppsägning eller indragning av arrenden söka förekomma lagens verkningar, och dessa jordkommissionens farhågor grunda sig ju på verkställda utredningar. Men även om det nu skulle vara så, som man från en del håll vill göra gällande och som man velat göra gällande varje gång, som denna fråga varit uppe till behandling här i riksdagen, att någon nämnvärd uppsägning eller indragning av arrenden icke förekommit, så är det dock ett faktum — och jag tillåter mig här upprepa precis detsamma, som jag yttrade förra året, när denna fråga var före till behandling — att genom det läge, vari denna fråga befinner sig och dit den kommit ej minst på grund av den ställning, som riksdagen intagit till densamma under de tre närmast föregående åren, har det uppstått en viss oro inom arrendatorsklassen i vårt land, och den oron kan enligt min mening icke vara till gagn vare sig för staten eller arrendatorsklassen själv, även om det nu skulle vara så, att denna oro skulle grunda sig antingen på en del missuppfattningar eller på andra förhållanden, i varje fall missförstånd. Det är dock så, att den uppfattningen förefinnes, och att arrendatorerna förvänta, att från statsmakternas sida några betydande åtgärder vidtagas för att göra deras tillvaro säkrare.»

Det är något, som jag icke kan underlåta, herr talman, att påpeka, nämligen en omständighet beträffande föreliggande utskottsförslag. Som kammarens ledamöter torde hava funnit, är det endast två av utskottets 16 medlemmar, som icke reserverat sig emot utskottets beslut. Jag tror, att det icke behöver framhållas, att det naturligtvis varit omöjligt för dessa två medlemmar, nämligen undertecknad och herr Nilsson i Vibberbo, att genomdriva det beslut, var till utskottet kommit, utan medverkan från annat håll. Jag föreställer mig, att det här framkommer en hel del kritik emot utskottsförslaget och då kanske det kan vara nödvändigt att nu säga ifrån, att det icke endast är vi två, som medverkat till det beslut, var till utskottet kommit, och att därför denna kritik, som eventuellt kan komma ifrån olika håll, möjligen just träffar dem, som medverkat till utskottets beslut.

Jag har, herr talman, icke något mer att tillägga och ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Petré, Bror: Herr talman! När lagförslag i detta ämne nu för femte gången här föreligger till prövning, är det nu föreliggande förslaget från utskottets sida i alldeles samma skick som det i fjol framlagda. Under ärendets behandling i utskottet har den uppfattningen från flera håll — och såsom mig synes med rätta — gjorts gällande, att skälen för detta lagförslag liksom minskats år för år. Det är också anmärkningsvärt att den socialdemokratiska regeringen vid fjolårets riksdag icke fann anledning att lägga fram proposition i ämnet, så som den gjort föregående år. Detta måste givetvis hava haft någon

*Lagförslag om
förlängning av
vissa arrende-
avtal.
(Forts.)*

Lagförslag om
förlängning av
vissa arrende-
avtal.

(Forts.)

rimlig grund och den kan icke rätt gärna hava varit någon annan än den av mig antydd, eller att man haft en förnimmelse av att skälen för en lagstiftning i frågan då mera syntas vara mindre bärande än under föregående år.

Det är också så, att ramen för denna lagstiftning efter hand krympt alltmera samman. Till att börja med gällde förslagen icke blott bolag, ekonomiska föreningar och enskilda spekulanter, utan jämväl gårdskomplex och fideikommiss. Sedan undantog man gårdskomplexen och i fjol jämväl fideikommissen, så att nu gälla förslagen liksom i fjol endast bolag, ekonomiska föreningar och därmed jämställda enskilda spekulanter.

Det huvudsakliga skäl, som man anfört för behovet av denna lag, är, att den skulle bereda vederbörande arrendatorer nödigt skydd i avbidan på tillkomsten av två tillämnade lagar, den sociala arrendelagen och den s. k. tvångsavlösningslagen. Nu har riksdagen genom sammanställande beslut av båda kamrarna uttalat sig emot påkallande av tvångsavlösningsbestämmelser. Det skäl för förevarande lags tillkomst, som i det hänseendet tidigare kunnat åberopas, finnes således icke längre för handen. Angående åter frågan om en social arrendelagstiftning är det ju riktigt, att riksdagen nu beslutat en skrivelse med hemställan om framläggande av förslag därom. Frågan är emellertid, huruvida det därav kan vara att förvänta sådana olägenheter för nuvarande arrendatorer från vederbörande jordägares sida, att de kunna anses påkalla en lagstiftning av nu ifrågasatt innehåll.

Eftersom jag vet, att det finnes ledamöter av kammaren, som icke varit med om ärendets behandling under föregående år, ber jag få erinra, att grundstadgandet i det föreliggande lagförslaget är det, att vissa arrenden, som utgå under de närmaste fyra åren, skola kunna, efter påfordran av arrendatorn, förlängas fram till 1929, även om ägaren och arrendatorn icke kunna komma överens frivilligt vare sig om fortsatt arrende eller om arrendevillkoren. Detta är grundstadgandet i lagförslaget. Man känner icke nu närmare konturerna för den nya sociala arrendelagen och vilka fastigheter som skola komma att beröras av densamma; och därför blir det givetvis vanskligt med en lagstiftning, som avser att giva ett provisoriskt skydd för de arrendatorer, som tänkas komma att inbegripas under den tillämnade sociala arrendelagstiftningen.

Jag vill särskilt fästa uppmärksamheten på två förhållanden härvidlag.

Det ena av dessa är, att den kommande sociala arrendelagen i dess av jordkommissionen föreslagna lydelse icke innehåller något i sina övergångsbestämmelser, som skulle giva nu sittande arrendatorer en förmånligare ställning gentemot en av ägaren nyantagen arrendator. Förslaget är nämligen i denna del byggt så, att de bestämmelser om rätt för arrendatorer till ersättning för nedlagda förbättringar, som lagen avser att bereda, icke äro avsedda att verka retroaktivt, utan först å förbättringar, som vidtagits efter den sociala arrendelagens ikraftträdande. Det ligger således å den punkten icke den ringaste anledning för vederbörande jordägare att utbyta den arrendator han nu äger mot en annan med hänsyn till den kommande lagstiftningens emotsedda innehåll.

Den andra av mig avsedda omständigheten gäller det förhållandet, att denna lag avser att trygga arrendatorer, vilkas kontrakt gå ut under de närmaste fyra åren, till förlängda arrenden, även om de suttit på egendomen under blott ett eller ett par år, medan det enligt förslaget till social arrendelag skulle komma att fordras längre tid för åtnjutande av tillämnad optionsrätt, nämligen 15 år, enligt vad jordkommissionen, förutom en enda reservant, föreslagit. Det är tydligt, att, om man nu tryggar förlängning av arrenden, som varat kortare tid än de arrenden man avser att bereda optionsrätt i en kommande social arrendelagstiftning, är detta ej rätt lägligt, ty vederbörande arrendatorer hava då ingivits förhoppningar om förlängning av innehavda arrenden, som ej av den blivande lagstiftningen infrias.

Jag har de närmaste föregående åren, då denna fråga varit före, utförligt utvecklat skälen, varför nackdelarna av den ifrågasatta lagstiftningen syns mig övertväga fördelarna av lagen, samtidigt som jag vitsordat att arrendatorer under nu rådande förhållanden understundom kunna förutsättas sitta mindre tryggt än önskligt skulle varit.

Då jag i år liksom i fjol giver min röst emot förslaget, är det i ej ringa mån förestavat därav, att avgörandet i fråga om rätten att få sitta kvar å arrende och i fråga om arrendevillkoren skall träffas av en tremannadelegation så sammansatt som lagförslaget angiver. Det gäller under dessa fyra år, efter vad jag tror mig kunna räkna ut, inemot 10,000 arrendatorer, som lagen skulle komma att gälla och beträffande vilka, i den mån frivillig uppgörelse med jordägaren icke kan komma till stånd, det skulle lämnas åt denna tremannadelegation att bestämma rätten att sitta kvar i arrenderätten och villkoren för det fortsatta arrendet. Denna delegation skulle enligt förslaget bestå av en av länsstyrelsen utsedd person och två andra av parterna utsedda personer. Dessa tre personer skulle efter besök å platsen dekretera, huru mycket det skulle betalas i arrende, i fall parterna icke därom komme överens. Jag har en känsla av att man här är inne på något, som folkuppfattningen icke är med om. Jag har ock en farhåga för, att det bedömningsförfarande av utanförstående, som kan komma att erfordras för genomförandet av en tilltänkt optionsrätt för arrendatorer, kanske kommer att ogynnsamt påverkas av att detta nu föreslagna värderingssystem, icke är så väl anpassat, utan att det bland folket råkar komma i misskredit. Detta skulle då kunna bliva till en betydande olägenhet för de kommande lagbestämmelserna rörande optionsrätt, varmed skall regleras ett av de allra mest ömtåliga mellanhavandena mellan jordägare och arrendatorer.

På dessa grunder, herr talman, ber jag att få yrka bifall till den reservation, som avgivits av mig m. fl. av innehåll att dessa motioner icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr Linder: Herr talman! Skälen för och emot detta lagförslag hava ju upprepats år efter år, och det är uppenbart, att jag icke nu, efter vad som redan sagts, kommer att upptaga tiden därmed. Jag vill säga, att skälen är efter år visst icke krymt ihop, som herr Petrén sade, utan de skäl, som förelegat från början, föreligga även nu i ungefär samma omfattning. Vad herr Petrén anförde emot dessa skäl har blivit tidigare bemött, och jag kan icke anse vad han sagt vara riktigare nu än förut.

Då sedan herr Petrén talade om denna nämnd, som skulle tillsättas i händelse av tvist mellan jordägare och arrendator om arrendevillkoren, och att han hade en känsla av att det icke skulle vara så riktigt beställt med denna nämnd, vill jag säga, att denna nämnd är byggd just för det ändamål som ifrågavarande arrendeförlägningslag avser och att det icke har gjorts någon anmärkning emot sammansättningen av denna nämnd. Jag kan icke finna av det anförande, som herr Petrén hade, att han på något sätt kunnat framföra annat än gissningar och förmodanden angående densammas mindre lämplighet. Jag tror, att det är mycket lämpligt, då det mellan arrendatorn och jordägaren gäller frågan om arrendevillkoren, att de skulle kunna bliva föremål för nya överväganden och ändring just genom den föreslagna nämnden.

Förhållandet är emellertid nu det, att, trots vad herr Petrén däremot invänder, saken ligger så till detta år, att riksdagen verkligen beslutat en skrivelse till Kungl. Maj:t angående en social arrendelag, och det är ju precis för det ändamålet som detta lagförslag en gång lagts fram. Jag tror, att var och en, som närmare sätter sig in i vad denna nya sociala arrendelag skulle komma att innefatta, måste säga sig, att bestämmelserna komma att bliva av ganska ingripande natur. Jag har, likaväl som herr Petrén, på känn, att åtskilliga jordägare,

*Lagförslag om
förlängning av
vissa arrende-
avtal.*

(Forts.)

Lagförslag om
förlängning av
vissa arrende-
avtal.
(Forts.)

komma att försöka vidtaga sådana åtgärder, för vilkas förebyggande just arrendeförlängningslagen är avsedd. Jag anser, att skälen i år för att antaga denna lag äro utökade ytterligare, och jag ber för min del nu, *icke* att få yrka bifall till den reservation, som jag avgivit, utan — med hänsyn till att andra kammaren redan bifallit utskottets förslag — bifall till detta förslag.

Herr Lindhagen: Lagutskottets ordförande har i denna punkt liksom vid föregående tillfällen ställt sig negativ gentemot det framlagda förslaget och haft åtskilliga farhågor för dess genomförande i det ena eller andra avseendet, ur formell och lagteknisk synpunkt.

Ordföranden nämnde också, att man har en känsla av att behovet av denna lag allt mer krympt ihop på de sista åren. Jag vill icke bestrida, att herr Petréns kanske fått denna känsla inom sig, och jag befarar att allt vad riksdagen i andra jordfrågor skrivit om nu också kommer att smälta samman och kanske icke bli till något avsevärt. Men jag tror, att realiteterna för det folk, som det gäller här, givetvis äro lika stora nu som förut. Om det skulle vara någon skillnad, består den väl snarare däruti att, inför trycket av de av riksdagen nu beslutade framställningarna, en del jordägare kanske blivit ännu mer benägna att kanske mångfaldiga exempelvis Algot Janssons i Älglösa öde, vilket icke skulle fått förekomma, ifall första kammaren i likhet med andra kammaren i god tid antagit denna lag.

Nu trodde herr Petréns, att en sådan fruktan icke behövde hysas, därför att jordägarna på grund av utskottets motiveringar, såvitt jag uppfattade honom rätt, icke hade anledning att hysa någon sådan fruktan. Detta påstående innebär ett erkännande av dessa motivs menlöshet i mångt och mycket. Men jag tror icke, att jordägarna studera lagutskottets motiveringar och därav draga några slutsatser. De taga hänsyn till att nu hotar en arrendelag och då anse måhända många att de böra inrätta sig därefter.

Det tjänar emellertid ingenting till att resonera om detaljer, om ej till grund därför ligger en känsla för folket och dess behov av någon handräckning. Vi stanna eljest vid alla dessa förhinder, som möta från den juridiska världen och de besittande. Ett nytt skäl, som jag knappast hört förut, har nyss framförts, nämligen olämpligheten av den nämnd, som enligt många förebilder skulle reda upp tvister om arrendenas belopp. Det är som sagt lönlöst att resonera vidare, då det ligger ett svalg befäst mellan våra ståndpunkter.

Nu finnas här också reservationer. I den reservation, som avgivits av herr Linder m. fl., hava vi gått längre än utskottet, vars förslag dock är något och innebär ett klart principiellt erkännande åt ifrågavarande lagstiftning. Vi hava vidhållit samma uppfattning som jordkommissionen haft, nämligen att, till skillnad mot utskottets förslag, lagen bör omfatta även fideikommissen och de större godsen och att den bör verka automatiskt, så att alla de ifrågavarande arrendeavtalen bli utan vidare genom lagen förlängda och att de arrendatorer, som icke vilja ha avtalen förlängda, få säga ifrån därom under en viss tid, i stället för att, såsom nu är föreslaget, varje arrendator skall anmäla sig för att föra en process emot jordägaren, vilket naturligtvis sällan eller aldrig blir utav.

Det är givet, att utskottsförslaget kommer att falla på ett par, tre, fyra röster i denna kammare, ja kanske i år på flera. Jag yrkar emellertid, för att även denna gång hava räddat min själ, bifall till herr Linders m. fl. reservation.

Herr Andersson, Karl Emil: Då denna fråga under föregående riksdagar varit uppe till behandling, har jag stått på den ståndpunkten, att denna lags antagande icke varit av nöden påkallat. Jag har icke nu ändrat ståndpunkt i frågan och håller före, i likhet med herr Petréns, att ingen omständighet inträff-

fat, som nu gjort frågan mera aktuell, utan att snarare sådana omständigheter inträffat, att den icke nu är så av behovet påkallad som förut. Det har ju förekommitt fall, då bolag i stor utsträckning erbjudit sina arrendatorer att friköpa arrendegårdar, och det har även förekommit, och jag har exempel därpå från min egen hemtrakt, att bolag erbjudit sina arrendatorer nedsatta arrendevillkor och således icke alls farit så hårdhänt fram emot arrendatorerna, som man på många håll påstått. Jag vill icke förneka, att det finns bolag, som gjort anorlunda och som kanske farit illa med arrendatorerna, men jag håller i alla fall före, att det icke nu finns anledning att tillgripa en sådan lagstiftning i fråga om arrendenas förlängning. Det är ju en gammal god svenskmannased att hålla ingångna avtal. Om ett avtal uppgöres mellan en jordägare och en arrendator, så anser jag, att ett sådant avtal bör hållas, tills arrendeperioden är slut. Jordbrukets och arrendatorernas ställning är sådan, att jag tror, att många arrendatorer vilja hellre bli fria från sina arrenden förr än avtalen äro utgångna, och därför anser jag, att frågan ej nu är så aktuell.

Jag ber, herr greve och talman, att i all korthet få instämma i den reservation, som är avgiven av herr Petré m. fl., till vilken jag yrkar bifall.

Herr Svensson, Martin: Herr greve och talman! Då herr Linder säger, att skälen äro lika starka nu, som de varit förut, för denna tvångsförlängning, så vill jag säga, att de aldrig varit starka och att de äro mindre starka nu än någonsin.

Då förhållandena på arrendemarknaden nu äro sådana, att arrendevärderna mer och mer sjunka, borde det vara en fördel för arrendatorerna, att de ha tillfälle att få arrendevillkoren pröva och icke vara bundna av för långa arrendeperioder. Detsamma har förut sagts av en annan ärad talare i ett annat sammanhang.

Jag kan således icke se annat, än att, om riksdagen fattar beslut i enlighet med det lagförslag, som här föreligger, riksdagen därmed också har givit ett förhandslöfte att gå in för en ytterligare lagstiftning, som syftar till tvångsavlösning för arrendatorerna, och en sådan lagstiftning äro vi säkerligen icke färdiga att nu taga. Den är heller icke utformad och den kommer inte att passa för de sociala lagar, som kunna komma att skrivas.

Jag tror därför, att det är mycket olämpligt att nu besluta en sådan lag som denna om arrendeförlängning. Det var genom en tillfällighet, som det i utskottet uppstod majoritet för ett sådant lagförslag. Jag önskar, att det skulle vara så, att alla lantmän, på vilken plattform de än här stå, gemensamt arbetade för att lyfta och höja vårt jordbruk, och det är efter mitt sätt att se icke riktigt, att man spelar ut intresse mot intresse eller bygd emot bygd. I detta fall kommer lagen att träffa vissa slag av jordägare, men jag kan icke se, att, när man en gång gått in för denna rättsprincip, det sedan är möjligt att stå emot det nya krav, som här av herr Linder m. fl. uppställs, att lagen skall omfatta även enskilda jordägare. Har man gått in för rättsprincipen, får man taga konsekvenserna av den. Då är det också möjligt, att de, som nu i dag komma att drabbas av lagen, ställa sig tämligen indifferent mot en utsträckning av lagen. Skola vi kunna komma ur det ekonomiska trångmål, som råder på lantbrukets område, synes det mig vara nödvändigt, att vi stå eniga och att vi icke splittra oss. Mig synes det, som om de, som här äro huvudmotionärer och kommit med den längst gående motionen, åtskilliga gånger just lyckats finna ut, hur de skola splittra och söndra och därigenom härska.

Jag skall, herr greve och talman, be att få yrka avslag på lagen.

Herr Hammarskjöld: Herr greve och talman! Utskottet erinrar i sin historik om, att det är fem gånger å rad, som ett sådant förslag som detta fram-

*Lagförslag om
förlängning av
vissa arrende-
avtal.
(Forts.)*

Lagförslag om
förlängning av
vissa arrende-
avtal.

(Forts.)

lagts för riksdagen, utan att det blivit antaget. Lagförslagets anhängare kunna således icke sägas sakna ihärdighet; man kan snarare säga, att de försöka driva fram sin vilja genom att uttrötta motståndarna.

Senast i fjol avsågs ett dylikt förslag här i första kammaren, och jag tillät mig då att med någon utförlighet utveckla de skäl, som syntes mig tala för avslag. Jag skall icke upprepa, vad jag då sade. Framför allt skall jag noga undvika att bland de skäl, som jag då anförde, anföra sådana, som med någon grad av sanning kunna betecknas såsom juridiska. Man kallar ju gärna ett skäl för juridiskt eller formalistiskt, när det inte passar till vad man tycker! Jag skall i stället erinra om några andra omständigheter, som synas mig i år vara ännu mer talande än i fjol.

Det är först det, som redan utskottets ordförande här erinrat om, eller svårigheten i uppskattningen, när arrendevillkoren skola bestämmas av en nämnd. Det är ju i själva verket fråga om en expropriation, låt vara om en expropriation av nyttjanderätt i stället för en expropriation av äganderätt. Men denna expropriation sker i mindre betryggande former och under mindre bindande förutsättningar än den vanliga expropriationen. Den föreslagna nämnden är mindre betryggande än den vanliga expropriationsnämnden, och anledningen till, att en viss nyttjanderätt i detta fall blir exproprierad, är i grund och botten ingenting annat, än att man *misstänker*, att jordägaren, om han får råda sig själv, skall utan giltiga skäl säga upp arrendatorn — en något svag grund för expropriation. Svårigheterna med uppskattningen ha naturligtvis ökats genom de förhållanden, som nu råda, icke minst genom de växlingar, som förekommit i jordbrukskonjunkturerna.

En annan sak, som även påpekades i fjol men som jag tillåter mig nu erinra om, är den mycket stora svårigheten för jordägaren, att han först kort tid före arrendetidens utgång får veta, huruvida han kan och följaktligen också bör på nyttigt sätt disponera jorden annorlunda än genom fortsatt utarrendering till samma arrendator. Det beror på en tillsägelse av arrendatorn, som skall ske 90 dagar förut och i visst fall enligt övergångsbestämmelserna kan ske dagen förut. Denna svårighet för jordägaren har naturligtvis ökats genom de nu rådande ekonomiska förhållandena, som göra, att det icke är så lätt att med kort frist få en annan brukare eller annorledes sörja för ifrågavarande jords skötsel. Detta är ju en svårighet, som förelåg även i fjol men som i år föreligger i ännu högre grad.

Det skulle vara åtskilligt mer att tillägga, men det är dels sagt förut i dag, och dels ligger det rätt nära till hands eller sades i fjol, och jag skall därför inskränka mig till att förena mig i yrkandet om bifall till herr Petréns reservation.

Herr Winberg: Herr talman! Det är synnerligen belysande för, hur man på vissa håll ser på frågor som den föreliggande, att en föregående talare som skäl för, att ingenting borde göras på detta område, anförde, att det fanns exempel på bolag, som föreslagit sina arrendatorer nedsatta arrenden. Ja, det är möjligt, »att det finns något sådant djur i detta land», men nog äro vi överens om, att det inte lär vara många. Om det emellertid skulle finnas något sådant fall, kan jag inte förstå, hur det kan vara avgörande för ett ställningstagande till en fråga som denna. Det måtte vara synnerligen ont om sakskäl, när man får lov att tillgripa något sådant.

Här har man i denna kammare såväl som i medkammaren i dag under behandlingen av nu förekommande sociala lagstiftningsförslag sökt komma ifrån det hela med att säga, att det vore bättre, om man försökte se till, att jordbruket bar sig och de som äro jordbrukare kunde leva, än att börja experimentera med dylika lagstiftningsåtgärder som de här föreslagna. Jag skall inte yttra mig

om, huruvida och i vilken utsträckning det kan vara nödvändigt att vidtaga åtgärder för att hjälpa jordbruket, men det vill jag säga herrar speciella jordbruksrepresentanter, att ni lära inte kunna förundra er, om villigheten att bistå med hjälp i detta avseende blir synnerligen avsvälnad, när man ser, hur fullkomligt oförstående man på er sida ställer sig mot varje försök att någotsånär följa med utvecklingen i fråga om social lagstiftning på detta område. Den non possumus-politik, som man alltid möter från det hållet, kan sannerligen icke uppamma någon synnerligen varm vilja att vara med om att hjälpa de grupper, som på detta sätt ställa sig fullkomligt oförstående gentemot andra grupper, som äro ännu sämre ställda i socialt och ekonomiskt avseende här i landet än vad den egentliga bondeklassen är.

För övrigt är behandlingen av alla dessa frågor, som nu föreligga, ett typiskt exempel på, hur liten *vilja* och hur liten *förmåga* en församling sådan som denna överhuvud taget besitter att göra något på detta område. Jag beundrar herr Lindhagens energi att gång efter annan framföra dessa frågor, och man har också påtalat den ihärdighet, som kommit till uttryck i dessa motioner. Jag beundrar den sannerligen. Nog får det lov att vara en synnerligen utpräglad ihärdighet, om man över huvud skall kunna komma någon tum fram, när man har att göra med sådana församlingar som den svenska riksdagen, enkannerligen dess första kammare. Men jag har för länge sedan kommit på det klara med, att det är fullkomligt lönlöst att av en sådan församling vänta någonting i detta avseende. Det är visserligen ett sorgligt resultat man kommer till, men jag misstänker, att om herr Lindhagen ännu några år kommer att upprepa sin ihärdighet, så kanske även han kommer till detta stadium och nödgas konstatera, att det är omöjligt att komma någonstans.

Inte därför att jag tror det har någon betydelse, herr talman, men jag skall i alla fall be att få yrka bifall till den av herr Linder m. fl. avgivna reservationen.

Herr Petré, Bror: Till närmare belysande av herr Winbergs tal om utskottets starkt negativa hållning gentemot motionerna i jordfrågan vill jag erinra om, att av de fjorton motioner, som i denna fråga väckts av det socialdemokratiska partiet, är det endast fem motioner, som icke föranlett någon hemställan i positiv riktning.

Herr Lindhagen: Med anledning av vad utskottets ordförande nu sade, får jag påpeka, att utskottets yrkanden varit avfattade i sådana ordalag, att allting i tidens fullbordan skall rinna ut i sanden. En sådan tillstyrkan är visserligen formellt glädjande men reelt nedslående.

Jag begärde ordet för att göra några formella anmärkningar med anledning av herr Hammarskjölds anförande. Han förde som vanligt talan för jordägarna, och jag för talan för arrendatorerna, för det befogade i deras anspråk. I våra förslag ha vi dock alltid tagit hänsyn till vissa synpunkter och medtagit vissa föreskrifter även till jordägarnas förmån, men från herr Hammarskjölds sida har jag aldrig hört något i dessa debatter, som visat, att han också vill kämpa för arrendatorernas berättigade intressen. Eljest skulle väl han med sina juridiska betänkligheter mot dessa förslag ha framlagt något ändringsförslag eller till och med ha satt sig ned och utarbetat ett annat, som tillgodosett formen, för att vara med om att avhjälpa, vad som är vrångt på detta område i det svenska samhället. Men aldrig har det hänt, och därför behöver man inte heller fästa så stort avseende vid dessa formella invändningar. Det är bara en vakthållning kring de intressen, som äro övermäktiga här och mot vilka man vill sätta upp lagens värn för dem, som äro svagare. Därför, herr talman, vidhåller jag mitt yrkande.

Lagförslag om
förvärfning av
vissa arrende-
avtal.

(Forts.)

Lagförslag om
förlängning av
vissa arrende-
avtal.
(Forts.)

Vad beträffar den ihärdighet, som det här varit tal om, förhåller det sig så, att förslaget om denna lagstiftning upprepats, därför att den är ett komplement till en arrendelag, som ännu icke kommit i hamn. Så länge vi anse, att det behövs ett komplement, kommer förslag därom att väckas, och det är en viss uppmuntran, att andra kammaren varje gång antagit lagen, medan den i första kammaren fallit med ett par eller högst fyra röster. För övrigt är det ju givet, att dessa frågor en gång komma att lösas, om också kanske icke i denna generation. Men om icke varje generation förbereder frågornas lösning för nästa generation, kommer denna lösning att ytterligare fördröjas. Och därför blir det nödvändigt att taga upp frågorna om och om och om igen, oupphörligt, herr talman!

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att i fråga om den nu föredragna paragrafen förekommit följande yrkanden: 1:o) att densamma skulle godkännas; 2:o) att för paragrafen skulle godkännas den lydelse, som förordats i herr Linders m. fl. vid utlåtandet avgivna reservation; samt 3:o) att paragrafen skulle förkastas.

Sedermåra gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa yrkanden och förklarade sig finna propositionen på paragrafens godkännande vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav herr talmannen upptog vartdera av de båda återstående yrkandena med hemställan, huruvida kammaren ville antaga detsamma till kontraposition i den förestående omröstningen; och förklarade herr talmannen sig anse de härå avgivna svaren hava utfallit med övervägande ja för deras mening, som ville till kontraposition antaga paragrafens förkastande.

Jämväl om kontrapositionens innehåll äskades emellertid votering, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som till kontraposition i huvudvoteringen angående 1 § av andra lagutskottets i utlåtande nr 38 framställda lagförslag antager paragrafens förkastande, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har till kontraposition i nämnda votering antagits godkännande för ifrågavarande paragraf av den lydelse, som förordats i herr Linders m. fl. vid utlåtandet avgivna reservation.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 61;

Nej — 40.

I följd därav uppsattes, justerades och anslogs för huvudvoteringen en så lydande omröstningsproposition:

Den, som godkänner 1 § i det av andra lagutskottet i utlåtande nr 38 tillstyrkta lagförslaget, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, förkastas ifrågavarande paragraf.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit så-
lunda:

Ja — 43;

Nej — 61.

*Lagförslag om
förlängning av
vissa arrende-
avtal.*

(Forts.)

Med anledning av omröstningens utgång föredrogs nu i ett sammanhang

Övriga delar av utskottets lagförslag.

Herr **Petrén, Bror:** I anslutning till utgången av den votering, som nyss ägt rum, ber jag att få yrka avslag på den nu föredragna delen av lagförslaget.

Efter härmed slutad överläggning förkastades nu föredragna delar av ifrågavarande lagförslag.

Utskottets hemställan.

Förklarades besvarad genom kammarens föregående beslut.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 39, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående lagstiftning om expropriation av jord såväl för bildande av nya jordbruk som för bostadsändamål.

*Om
expropriation
av jord för
bildande av
nya jordbruk
m. m.*

Andra lagutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehaft till lagutskott hänvisade motionen nr 97 i första kammaren av herr *Lindhagen* m. fl. samt motionen nr 178 i andra kammaren av herr *Johansson* i Uppmälby m. fl.

I motionerna, vilka voro likalydande, hade yrkats, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t ville skyndsamt låta i överensstämmelse med de i motionen nr 87 i första kammaren framhållna allmänna synpunkter utarbeta och för riksdagen framlägga förslag till lag om expropriation av jord såväl för bildandet av nya jordbruk som för bostadsändamål.

Utskottet hade i det föreliggande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att ifrågavarande motioner I: 97 och II: 178 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade anmälts av herrar *Linder, Sigfrid Hansson, Lindhagen, Hage, Svensson* i Skönsberg, *Johansson* i Sollefteå och *Olovson* i Västerås, vilka på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte med anledning av ifrågavarande motioner hemställa hos Kungl. Maj:t om skyndsamt förslag till lag om expropriation av jord:

- 1) för bildande av nya jordbruk; och
- 2) för bostadsändamål.

Herr **Linder:** Herr talman! Då det gäller expropriation för bildandet av nya jordbruk, bör det genast fastslås, att utskottet i sitt yttrande framhåller såsom en i vår rätt redan fastställd grundsats, att den enskilde jordägaren bör vara skyldig att mot ersättning avstå sin jord, när så erfordras för att tillgodose ett viktigt samhällsintresse. Utskottet fastslår också tillgodogörandet av den svenska jordens odlingsmöjligheter samt bevarandet av tillfälle för landets befolkning i största möjliga utsträckning att genom upptagande av nya jordbruk vinna sin utkomst och bärgning som en angelägenhet av den samhälleliga vikt, att därest

Om
expropriation
av jord för
bildande av
nya jordbruk
m. m.
(Forts.)

densamma ej kan annorledes tillgodoses, en expropriationsrätt för ändamålet kan anses vara påkallad.

Utskottet anser emellertid en dylik expropriationsrätt dels hava menliga följder och dels först i yttersta hand böra tillitas. Vad tillitandet av expropriationsförfarandet angår framhåller utskottet, att något verkligt behov av tvångsförfarandet ännu icke har visats föreligga. Utskottet framhåller, att först och främst ecklesiastisk jord finnes att tillgå. Det finns dessutom kronojord att tillgå, och vidare råder det icke numera någon obenägenhet mot avyttrande av jord. Slutligen anföres, att därest det kommer till stånd en social arrendelag på sätt, som nu har beslutats, komma därigenom också indirekt att föranledas ytterligare utbud av jord. Först om det, sedan alla dessa vägar ha tillitats, skulle visa sig, att efterfrågan av jord icke utan ytterligare åtgärder från statsmakternas sida kan tillgodoses, kan expropriationsförfarande ifrågasättas.

Granskar man nu den av utskottet återopade utredningen, finner man att norrlandskommittén, värmländska jordundersökningen och jordkommissionen ha räknat med ett expropriationsförfarande för beredande av mark för jordbruksändamål. Det är visserligen sant, att då jordkommissionen verkställde en enquête rörande södra och mellersta delarna av riket och frågade, huruvida det från den jordbrukslösa befolkningens sida framträtt någon efterfrågan eller något intresse att förvärva ouppodlad jord för bildande av nya jordbruk, gingo svaren övervägande i nekande riktning. Man uppgav som anledning därtill, att de ekonomiska förutsättningarna saknades för nyodlingsföretag i den utsträckning, att av dem kunde bildas nya jordbruksenheter.

Emellertid framgick det också av jordkommissionens undersökningar, att det ojämförligt övervägande antalet jordägare ställde sig avvisande gentemot sina arrendetagares eventuella önskemål att få förvärva av dem brukade gårdar. Kommissionen kunde också fastslå som ett allmänt känt förhållande, att en myckenhet människor bland landsbygdens uppväxande generationer längtade efter ett jordbruk och att den begränsade efterfrågan på jord berodde på, att ingen frågade efter någon jord, utan att man också samtidigt hade resurser att uppodla jorden och bosätta sig på densamma. Kommissionen ansåg då, att en väsentlig förändring i läget skulle uppkomma, om staten satte sig i spetsen för en kolonisationsverksamhet och tillhandahöll ett stöd, som den enskilde individen saknade. — Man hänvisade jämväl på de många ansökningarna i södra och mellersta Sverige att få lån av egnahemsrörelsen för skapande av ett eget hem med jordbruk. Detta visade ju gott, att ett intresse finnes och att det gav sig till känna, så snart det mötte någon förståelse och en hjälpande hand. Ville staten åstadkomma något avsevärt för bildande av nya jordbruk även på enskild jord, behövde staten stödet av expropriationsbestämmelser. I den mån frivilliga avtal icke kunde åstadkommas angående erforderlig plats eller i tillräcklig omfattning, behövs det en expropriationsrätt. En sådan kunde också anses lämplig, då det vid försök till frivillig uppgörelse fordrades ett oskäligt pris.

I fråga om benägenheten att sälja jord har utskottet hänvisat bl. a. till det av Sveriges skogsägareförbund gjorda erbjudandet av ett stort antal jordlägenheter. Det kan emellertid generellt om detta utbud sägas, att det icke är känt, huru de utbudna odlingslägenheterna äro beskaffade vare sig till omfattning eller läge eller jordmån. De utbudna lägenheterna äro också till allra största delen belägna i de nordliga delarna av landet. Även om det förekommer många lägenheter där och de skulle vara användbara, kan man ju likväl icke anordna någon slags massflyttning av jordsökande från de trakter, där de ha sin hemort och förbindelser och äro vana vid förhållandena.

Det har också av utskottet pekats på den ecklesiastiska jorden och kronojorden. Ja, det skall icke förnekas, att det finns åtskillig ecklesiastisk jord, som kan komma i fråga, men saken är nog den, som man skall finna, när man kommer när-

mare in i densamma, att möjligheterna äro begränsade, när det gäller ecklesiastisk jord. Det skall komma att visa sig, att den jorden icke är så lätt att åtkomma. — Vad beträffar tillgripandet av kronans jord för detta ändamål, kan man också om den säga, att den icke i någon stor omfattning kan tagas i anspråk.

Beträffande påståendet, att expropriationen skulle skapa olust och osäkerhet bland jordägarna, tror jag för visso, att detta skäl, som man ju också i dag hört upprepas flera gånger, kan anses vara ganska betydelsefullt. Men förhållandet är, att dessa röster i själva verket ha hörts vid alla de tillfällen, då det varit fråga om expropriation som en allmän princip. I vilket fall som helst är jag övertygad om, att därest en expropriationsrätt för nu ifrågavarande ändamål skulle komma till stånd, komme det för visso att finnas mycket starka garantier till jordägarnas förmån.

De föreliggande motionerna innebära ju helt enkelt, att en mera effektiv kolonisation av landet svårigen kan komma till stånd, utan att det också såsom en sista utväg finnes ett expropriationsförfarande. Därigenom öppnas det möjlighet att, där frivillig upplåtelse utan skäl vägras eller där de uppställda villkoren äro oskäligen, mot ersättning kunna förvärva jord för att skapa ett nytt jordbruk. Det framgår tillika av utredningen, att av den jord, som skulle komma i fråga, skulle först och främst komma den ouppodlade jorden och i andra rummet den vanhävdade jorden.

Med åberopande av vad jag nu yttrat ber jag att få yrka bifall till reservationen beträffande mom. 1.

Vad så angår frågan om expropriation av jord för bostadsändamål synes det mig, som om i det stycket utskottets utlåtande i hög grad lutade åt nödvändigheten av en expropriationslagstiftning. Erfarenheterna på detta område äro säkerligen ganska välkända. Nu är det emellertid så, att utskottet i denna punkt vill ställa sig avvaktande. För min del vill jag med ganska stor säkerhet antaga, att man till slut på detta område kommer fram till en tvångslagstiftning.

Jag skall icke vidare upptaga tiden med denna sak. De skäl, som kunna åberopas för densamma, äro i stort sett enahanda som i det föregående, och jag skall därför nu yrka bifall till reservationen även beträffande mom. 2.

Herr Lindhagen: Det är givet, att om icke, såsom jordkommissionen ifrågasatt, statsmakten vill inrikta sig på att på något mera omfattande och planmässigt sätt söka för landets invånare bereda tillfälle till jordbruk, helst i dessa tider, då emigrationen allt mer och mer avstänges för dem — om statsmakten icke vill göra detta, kan man säga, att man icke heller har något behov av ett expropriationsinstitut, ty såsom ett fristående institut, utan att det tjänar ett stort ändamål, svävar det tämligen i luften. Jag vet nu icke, om det är meningen, att man skall lägga manken till för denna sak annat än i detta måttliga lunk, som kan ske genom egnahemsrörelsen, men vill man, såsom jordkommissionen föreställt sig, se saken i större omfattning och utnyttja de jordresurser, som finnas i landet, till förmån för dem som icke ha jord, d. v. s. böndernas övertaliga barn samt småarrendatorers och lantarbetares oförsörjda familjer, kommer också frågan om expropriation såsom ett yttersta medel upp på dagordningen bland många andra frågor.

Med en expropriationslagstiftning syftas ju som bekant icke till att i varje fall använda expropriationsmöjligheten utan endast att hava den till hands i yttersta fall, när frivillig uppgörelse icke kan träffas. Å andra sidan kommer förmodligen även här såsom i övriga fall, där expropriationsrätten blivit genomförd, tillvaron av denna rätt att leda till att frivilliga avtal komma till stånd i stor utsträckning. Utskottet är genast färdigt — icke med att behjärta behovet, ty därom talas det icke särskilt — utan med det omdömet, att en sådan expro-

*Om
expropriation
av jord för
bildande av
nya jordbruk
m. m.
(Forts.)*

*Om
expropriation
av jord för
bildande av
nya jordbruk
m. m.
(Forts.)*

priationslagstiftning kommer tvivelsutan att skapa en allmän osäkerhet och — till och med — olust för jordägarna. Vad det kan skapa för lust för de jordlösa, det intresserar kanske mindre utskottet. Härefter är utskottet redan färdigt med att säga, att det vore till skada för jordbrukets framtid — att oodlad jord får läggas under plogen! Utskottet för naturligtvis också fram fastighetsvärdena, denna eviga juridiska egendom, som går före människorna. Mot dessa konstruerade menliga följder, som bara tagas för goda med ett talesätt, väger nu utskottet de fördelar, som lagen skulle ha.

Fördelen ligger däri, att jord skulle kunna ställas till förfogande, men därvid säger utskottet, att det behövs icke ännu, ty det finns överallt jord att köpa; Sveriges skogsägarförbund har också gjort ett erbjudande att tillhandahålla jord, och man bör nu avvakta resultaten härav. Utskottet framhåller på ett ställe, att lagen skulle innebära ett obehörigt ingrepp i den enskilda äganderätten, som endast i allra yttersta nödfall bör få äga rum. Att det verkligen skall kallas ett ingrepp i äganderätten att låta jord, som icke ligger under bruk utan, som 1847 års lagberedning kallar det, ligger under död hand, komma under bruk för fattiga släkten — det är verkligen ett oerhört hänsynslöst juristtal.

För övrigt stämmer ju icke detta med vår grundprincip i de svenska hävderna. För det första ha vi en mer än ett tusen år gammal grundlag — nya testamentet — i vilken man icke kan finna det ringaste stöd för den mening, utskottet här gör sig till tolk för. Jag har åtminstone icke kunnat upptäcka något uttalande i denna grundlag för utskottets mening. För övrigt har den civila lagen allt mer och mer börjat använda expropriationsinstitutet, delvis även för sociala ändamål. Det andliga frälset avskaffades av Gustav Vasa och det världsliga av Karl XI; det var också ingrepp i äganderätten, och vad blev följden av dessa mycket längre gående ingrepp? Jo, därom skriver professor Odhner i sin lärobok i historia för skolorna, att »därigenom blev egendomen jämnare fördelad, slut gjordes på stormansväldet och allmogen återvann sin forna självständighet». Det är arbetet för dessa, såvitt jag förstår, för landet värdefulla framtidsmål, som utskottet bestämt motsätter sig — alltså mot både gudomlig och mänsklig lag. Vi befinna oss således här i en ren intressekamp, och det kan icke gärna vara annat än befriande att konstatera detta.

Vad nu angår den jord, som säges stå till förfogande, och talet om att man möjligtvis kan tillgodose denna sak men endast i den mån efterfrågan på jord icke blir tillfredsställd, är det nödvändigt att man mera ingående tager itu med detta sätt att se saken. Vad vill nu det säga, att det råder en efterfrågan på detta område? Är det något som man kan inhämta på jordförmedlingsbyråerna eller vid någon annan sådan institution? Var finnes denna efterfrågan inregistrerad? Var kan man se, att här finnes efterfrågan och här få de den jord, vederbörande behöva? Det förhåller sig i själva verket så, att menige man efterfrågar icke sådana saker, ty det lönar sig icke, och det förstå de sig icke på, utan de sitta var och en i sin vrå och tiga och lida — på det sättet går det till. Den som genomvandrat stora delar av Norrland och även det övriga landet, som jag gjort, och suttit i stugorna och talat med folket om dess behov, han vet, att där finnes en efterfrågan så ofantlig, att det icke finnes gränser för de åtgärder, som staten borde vidtaga för att tillgodose densamma. Men här sitter lagutskottet och väntar på en officiell efterfrågan i petitioner till myndigheterna. Det förhåller sig nog så, att det är detta lidande folk — som sitter där tyst, som icke säger någonting, icke kan säga någonting och icke har några resurser för att gå fram — som måste uppsökas och vägledas, och då först skall man finna det verkliga behovet. I själva verket kan man säga, som det står i vår reservation, att detta tal, som föres så mycket om att efterfrågan förmodligen är så och så stor och att det alltid finnes jord att tillgodose den, är ett hån mot detta folk, av

vilket varje individ är bunden till händer och fötter — det är ett hån mot detta folk att vid sådant förhållande försöka helt bekvämt komma ifrån deras bekymmer genom att hänvisa dem till att lyfta på vingarna och flyga omkring i landet samt falla ned på jordbruk, som äro till salu.

Skogsägarförbundets erbjudande har ju också framkallats genom vädjanden från olika håll och även av egen självbevaringsdrift just för att förekomma, att denna jord, som ligger i vinklar och vrår under död hand skall kunna få tagas i bruk. Det erbjudande, som förbundet gjort, är mycket måttfullt tilltaget. Det avser endast en bråkdel av den jord, som kan och bör stå till buds. Och vad angår beskaffenheten av den jord, som erbjudandet omfattar, om det är endast avskrap eller något mera, därom vet man ingenting, och därför har också, enligt vad det upplysts, till och med jordbruksdepartementets egnahemsbyrå ansett, att det borde göras en särskild undersökning om denna sak. Man skulle snarare kunna säga, att måttfullheten i skogsägarförbundets erbjudande ropar efter en expropriationslag för att i yttersta nödfall kunna bringa ut i marknaden sådan jord, som icke innefattas i anbudet.

Det är ganska lärorikt och på sätt och vis underligt — nedstämmande vill jag icke säga, ty det tjänar ju egentligen ingenting till att bli nedstämmande för någonting, det avkastar ingenting — att tänka på, att Norrlandskommitténs stora majoritet med en del högkonservativa män i spetsen — landshövdingen greve Douglas, lantbruksstyrelsens chef von Feilitzen, byråchefen i domänstyrelsen Kinberg, generalsekreteraren i överståthållareämbetet i Stockholm Berlin — var fullkomligt överens om att det måste finnas en sådan lag åtminstone för de delar av riket, som den norrländska förbudslagen omfattade. Det framlades då också av denna stora majoritet, bestående av konservativa och liberalt betonade personligheter, förslag till en sådan lag, som till och med på sin tid tillstyrktes av fem landshövdingar. Det har aldrig blivit någonting åtgjort åt detta förslag. Från regeringsmakten har hela tiden sagts, att först skola vi ha i hamn reformen av den allmänna expropriationslagen, men när det väl är gjort, kommer det försummade övervägandet. Den nya expropriationslagen blev 1917 äntligen antagen, och någon tid därefter överlämnades ifrågavarande del av norrlandskommitténs betänkande till jordkommissionen för att tagas i förnyat övervägande i samband med utredningen beträffande det övriga riket.

Nu är det två decennier, tjugu hela år, som gått, och när man nu ser på myndigheternas utlåtanden, är det bara en Konungens befallningshavande i Norrland, som tillstyrkt förslaget — det var som sagt fem, som gjorde det förut — och det var Schotte. Han är nu avliden, och jag förmodar, att hans efterträdare är emot förslaget. Så industrialiserade ha vi numera blivit i den högre ämbetsmannaklassen. Och lagutskottet vid 1924 års riksdag har icke hunnit längre än att detta är en avlägsen framtidssak. Det hade vi verkligen icke väntat 1904, att det skulle gå så tillbaka, och allraminst hade vi väntat, att detta skulle bli en följd av den allmänna rösträtten.

Jag upprepar ett exempel, som jag anförde i ett särskilt yttrande till jordkommissionens betänkande, som visst redan förut omnämnts en gång här i riksdagen, bara för att belysa, vad det här gäller. När jag 1901 var på färd i lappmarkerna bland annat för att studera förhållandena och höra folkets mening, kom jag på ett ställe på gränsen mellan Västernorrlands och Jämtlands län, där den goda silurjorden är och en myckenhet oodlad mark väntar på odlaren. Där fylkades omkring mig en del ortsbefolkning, som sade, att där funnos de allra utmärktaste odlingslägenheter. Det var jord, som förut tillhört kronan och vid avvitrningen skänkts till bondeklassen »för landets uppodling och bebyggande», som det hette, men som sedan genom de administrativa myndigheternas valhänthet i stället gått över i bolagens ägo, som köpt jorden av bönderna, vilka icke hade begrepp om de skänkta värdena. Det var just denna gamla kronojord,

*Om
expropriation
av jord för
bildande av
nya jordbruk
m. m.
(Forts.)*

Om
expropriation
av jord för
bildande av
nya jordbruk
m. m.
(Forts.)

som de ville ha till bruk, men de kunde omöjligen få den, ty den ägdes av bolag, som avvisade alla sökande. Tjugo år efteråt, 1922, träffade jag doktor Haglund, som varit där uppe och på statens uppdrag gjort undersökningar beträffande odlingsmöjligheterna, och han berättade då för mig, utan att jag alls talat med honom om saken, att han varit uppe vid Tåsjo — det var just vid Tåsjo detta hade hänt mig — och där hade varit en hel del folk, som sagt, att i trakten finnes så ofantligt god jord, som de omöjligen kunde få upplåten av bolaget och som det var så många som ville få bruka. Det var alltså tjugo år efteråt.

Vet nu lagutskottet, att denna jord ingår i skogsägarförbundets erbjudande? Vet lagutskottet, att detta erbjudande omfattar sådan jord överallt, där det finns liknande förhållanden, som äro ofantligt vanliga? Vet lagutskottet, att all denna jord, som Ortsbefolkningen, som sitter där uppe och icke kan lyfta på vingarna och flyga omkring till Skåne och Östergötland för att skaffa sig jord — ty de vilja och måste ha jorden där de bo och ha sina rötter och utkomst-möjligheter och anhöriga och allt sådant — vet lagutskottet, att denna jord står till buds? Det vet lagutskottet icke alls.

Nu är det emellertid att märka, att lagutskottet flera gånger i sina betänkanden betonat de märkvärdiga skiljaktigheterna mellan Norrland och det övriga Sverige — en legend, som uppstått, såvitt det rör dessa frågors grundlinjer, genom att det blivit en särskild norrlandslagstiftning, och som nu har blivit ytterligare spridd på grund av intresset att sätta portar för norrlandslagstiftningens utbredning. Man har sagt, att det är sådana märkvärdiga skiljaktigheter mellan de olika landsdelarna, ehuru arrendatorerna äro arrendatorer och jordägarna äro jordägare i alla landsändar, och solen skiner och det regnar lika väl i södra och mellersta Sverige som i de norra delarna, och vad som behövs för en arrendators frihet är detsamma för hela landet och icke olika i Norrland och i södra och mellersta Sverige.

Men här finnes verkligen en skiljaktighet, och det är, att den jord, om vilken norrlandskommittén yttrade sig, förut varit kronojord, och en av anledningarna till att norrlandslagstiftningen inskränktes till just det område, som den först omfattade, var, att det var en särskild rättsgrund för kronan att ingripa och se till, att den jord, som den vid avvittningen skänkt till bondeståndet, åter kom i dettas ägo. Här ha vi en skillnad, en äganderättsskillnad, som ju utskottet plägar fästa särskilt avseende vid. Och då hade man kunnat tänka sig, att utskottet åtminstone tillstyrkt ett övervägande av norrlandskommitténs förslag beträffande dess avvitrade eller storskiftade trakter i Norrland och norra Dalarna. Men nu passar det icke längre med dessa skiljaktigheter, utan nu är riket en enhet i detta avseende. En expropriationslag passar icke ens i Norrland. Hade nu norrlandskommitténs förslag hunnit bli genomfört i Norrland, hade lagen nog fått vara kvar där, och då hade man i stället sagt, att i Norrland passar en expropriationslag men icke i de södra och mellersta delarna av riket. Nu är olyckan den, att lagen icke är genomförd i Norrland och därför passar den ingenstades i hela riket.

Nu är detta egentligen två frågor, dels om expropriation för bildande av nya jordbruk och dels om expropriation för bostadsändamål. Det borde egentligen framställas särskilda propositioner på dessa saker. Vad jag nu yttrat mig om är de nya jordbruken. I den andra frågan hänvisar jag till motionerna och reservationen samt jordkommissionens betänkande. Jag ber att få yrka bifall till den av herr Linder med flera avgivna reservationen.

Den pågående överläggningen blev nu för en stund avbruten.

Anmälades och godkändes särskilda utskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 288, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts propositioner nr 20 angående försvarsväsendets ordnande och nr 21 med förslag till värnpliktslag ävensom vissa i dithörande ämnen väckta motioner.

Fortsattes överläggningen angående andra lagutskottets utlåtande nr 39.

Herr **Petrén, Bror!** Jag skall för min del villigt vitsorda, vad ock utskottet uttalat, nämligen den samhälleliga vikten av att de åtgärder å förevarande område vidtagas, som kunna befinnas nödiga. Att bestämmelser på detta område tidigare varit synnerligen av behovet påkallade torde svårigen kunna bestridas. Tänk blott på alla de 49-åriga kontrakten om nyttjanderätt till marken för hus å ofri grund, som funnits och finnas runt om i bygderna. De vittna i sin mån om att under gången tid mångenstädes jord ej stått att, med för framtiden tryggad rätt, förvärva för grundandet av nya hem. Jag vill ock som min personliga uppfattning deklarerat, att jag livligt känner det såsom en samhällets oavvisliga plikt att se till, att den jordlösa befolkningen i landet får möjlighet att skaffa sig jord för jordbruk och bostadsändamål. På den punkten har jag ingen som helst tvekan om den skyldighet, som därutinnan påvilar samhället. Det är emellertid nog så, som herr Nothin i början av debatten här i dag yttrade, att det likvisst på denna punkten går en skiljelinje mellan socialdemokratisk uppfattning gentemot andras. Ett bevis härpå är, att andra kammaren för en stund sedan har antagit, icke den socialdemokratiska reservationen, utan utskottets förslag i denna fråga. Skillnaden emellan de båda ståndpunkterna är i korthet den, att socialdemokraterna nu med detsamma vilja genom lagstiftning bereda det allmänna tvångsmedel för anskaffande av jord i och för bildande av nya jordbruk och för bostäder. Den andra av utskottsmajoriteten företrädde uppfattningen är den, att tvångsmedel för nu nämnda ändamål må kunna påkallas, i den mån så befinnes behövt, men att det icke med nuvarande tillgång å jord är anledning att för närvarande börja lagstifta på detta område. Det synes nämligen vara så, att det nu finnes utbud av jord till försäljning i stort sett landet över. Och har man det intrycket, skall man efter utskottets mening först i den mån det påvisats ett motsatt förhållande skrida till lagstiftningsåtgärder, som syfta till att med tvångsmedel anskaffa jord för nu ifrågavarande ändamål.

Jag vill säga om det förslag, som jordkommissionens majoritet framlagt i detta ämne, att det är av stora mått, och att det ligger i viss mån något bestickande över detsamma. Det ger rätt till varje arbetsför man och kvinna, som icke har tillräckliga medel att själv förvärva ett jordbruk och som kan antagas vara lämpad att driva ett sådant, att hänvända sig till statlig myndighet för att få bistånd för förverkligandet av sin önskan, även medelst statslån med lång amorteringstid och i möjligaste mån låg ränta för täckande av utgifter för markförvärv, byggnaders uppförande och odling av oodlad jord m. m. Det är ock i förslaget uppdragna riktlinjer för statens inköp och eventuellt tvångsförvärv av jord, avsedd att kunna utdelas till blivande köpare.

Vad som nyss nämndes av herr Lindhagen angående Sveriges skogsägarförbund innebar nog från hans sida ett minnesfel. Det var nämligen icke på de grunder, som han angav, som kompletterande förfrågningar från jordbruksdepartementet utgått till skogsägarförbundet, utan det var på andra grunder. Dels gällde det att få visshet om, huruvida det beträffande de salubjudna områdena förefanns svårigheter beträffande relaxering av områdena vidlådande in-teckningar. Och dels ville man söka få reda på, å vilka tider nu löpande arrendetider å de salubjudna fastigheterna ginge ut, så att jordområdena bleve till-

Om
expropriation
av jord för
bildande av
nya jordbruk
m. m.
(Forts.)

Om
expropriation
av jord för
bildande av
nya jordbruk
m. m.
(Forts.)

gängliga för blivande köpare. I det förra hänseendet hava de ingångna kompletterande svaren varit rätt så tillfredsställande, i det att det visat sig att in-teckningsförhållandena beträffande de nu salubjudna fastigheterna legat i stort sett gynnsamt till.

Jag skulle så ytterligare vilja framhålla, att på detta område har man särskilt att se till, att det ordnas ute i orterna i de särskilda kommunerna så, att det där finnes ombud eller personer, som hava skyldighet att stå den jordsökande befolkningen till tjänst med råd och upplysningar i jordförmedlingssyfte. Huruvida man därvidlag lämpligast skall bygga på hushållningssällskapens eller egna-hemsnämndernas kommunala ombud eller å annan ombudsorganisation, den frågan komma vi om en liten stund närmare in på vid behandlingen av organi-sationsfrågan. Men av vikt är det under alla förhållanden, att jordförmedlingen blir ordnad praktiskt och efter föreliggande behov, så att befolkningen ute i orterna vet, vart den skall vända sig för att härvidlag få nödiga upplysningar.

Och det är min bestämda uppfattning, att det för beredande av jord för nu förevarande ändamål, åtminstone f. n. icke är behov att gå tvångsvägen. Den allmänna uppfattningen bland dem, som se dessa ting på nära håll, finna icke tvångsbestämmelser härvidlag f. n. erforderliga.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Lindhagen: Herr Petrén sade, att skiljelinjen går här mellan den socialdemokratiska uppfattningen och alla de övriga partiernas uppfattning. Ja, det förefaller verkligt som om detta uppriktiga avslöjande numera vore i det närmaste riktigt. Men så var det icke år 1904. Då fanns ingen dylik skilje-linje, utan då var det mänskliga i frågan huvudsaken. Nu har det mer och mer blivit en intressebetonad fråga. De praktiska idealen fly sin kos, och man samlar sig i någon slags klasskamp om jorden — i lagutskottet och denna kam-mare under ledning av liberalismen, som förr gick i spetsen i riksdagen för en målmedveten framryckning uti denna stora angelägenhet. Icke ville man då på det sättet spela ut intressena mot varandra, utan man ville försöka lösa frågan genom ett samfällt och kraftigt initiativ. Jag kan aldrig tillägna mig en annan uppfattning, än att detta är en mänsklig fråga och icke en partifråga. Vi be-finna oss nu i en vågdal med avseende å jordfrågornas behandling i jämförelse med den goda vilja, som förr reste sig inom alla politiska riktningar till förmån för dem.

Nu har i debatten dessutom plötsligt sammanblandats tillgången på färdiga jordbruk och icke färdiga. Här är fråga om att bereda nya jordbruk, att sålunda få ett plus till den produktiva jord, som finnes i landet genom att odla ny jord, och mot detta har man spelat ut den odlade jorden, och således även på det sättet blandat bort korten.

Gentemot vad herr Petrén förut anfört vill jag säga, att det var icke annat än ett upprepande av skälen för hans ståndpunkt utan något försök ens att be-möta mina. Han har icke kunnat giva något skäl för, varför icke alla dessa medmänniskor, som dväjas i undangömda vinklar och vrår och som där vilja ha jord, böra få en hjälp, när oodlad odlingsmark på bolagsfastigheter och stora egendomar skäligen står till buds i trakten. Det är väl då bra att ha tillhands också en lag, som rättar till sådana förhållanden och i de flesta fall framtvingar en frivillig uppgörelse. Varför skall landet stå utan denna lag? Det beror väl på, att man fruktar för, att denna lag skall komma att användas för sitt syfte av det allmänna, eller också fruktar man, att lagen i statsmakternas händer kommer att oskäligt användas, och därför får man icke utrusta statsmakterna med den. Man bör väl dock ha det förtroendet för det allmänna, att man ej be-farar, att lagen skall användas i andra fall än när det finnes ett verkligt behov därav.

Saken är emellertid nog den, att man fruktar framför allt principen, den kristna grundsatsen, att varje medborgare och således ej blott de besittande utan även de jordlösa ha *rätt* till en flik av ett fädernesland.

*Om
expropriation
av jord för
bildande av
nya jordbruk
m. m.
(Forts.)*

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen jämfikt de därunder framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Linder m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepats propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Lindhagen* begärde votering, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 39, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Linder m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 63;

Nej — 35.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 40, i anledning av väckta motioner angående förslag till dels vanhävdslag, dels ock lag om skydd för åbyggnader å jordbruksfastighet.

Andra lagutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehaft till lagutskott hänvisade motionen nr 93 i första kammaren av herr *Lindhagen* m. fl. samt motionen nr 174 i andra kammaren av herr *Johansson* i Uppmälby m. fl.

I motionerna, vilka voro likalydande, hade yrkats, att riksdagen måtte

1) i skrivelse hos Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t ville låta skyndsamt utarbета och för riksdagen framlägga förslag till vanhävdslag enligt i motionen nr 87 i första kammaren närmare angivna huvudgrunder; samt

2) för sin del antaga i motionerna infört förslag till lag om skydd för åbyggnader å jordbruksfastighet.

Utskottet hade i det nu förevarande utlåtandet på åberopade grunder hemställt, att riksdagen måtte i anledning av förevarande motioner I: 93 och II: 174:

A) i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t ville skyndsamt låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag till lag rörande vanhävds å jordbruk;

B) för sin del antaga i utlåtandet infört förslag till lag om ändrad lydelse av 1 och 2 §§ i lagen den 25 juni 1909 angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland, Dalarne och Värmland.

På framställning av herr talmannen beslöts att utlåtandet skulle företagas till avgörande punktvis.

Ang. förslag
till
vanhävds-
lag. Punkten A.

Beträffande utskottets hemställan under denna punkt hade reservationer afgivits

1) av herrar *Linder, Lindhagen, Franzén, Magnusson* i Kalmar, *Hage, Holmström* i Stockholm och *Svensson* i Skönsberg, vilka förenat sig i det slut, vartill utskottet kommit, men gjort vissa uttalanden beträffande motiveringen; samt

2) av greve *Spens*, herr *Martin Svensson* och herr *Magnusson* i Skövde mot vissa delar av motiveringen till utskottets ifrågasvarande hemställan.

Herr Lindhagen: Ut i detta utlåtande har utskottet ifrågasatt en lag för hela landet mot vanhävd av jordbruk. Det är här liksom i fråga om arrendelagen beträffande motiveringen som en skiljaktighet råder. Ut i reservationen av herr *Linder* m. fl., är det särskilt i två hänseenden, som vi skilja oss från majoriteten.

Den ena skiljaktigheten består däri, att lagen, som enligt utskottet bör omfatta alla jordbruk, både självägda och arrenderade, skall i fråga om arrenderade jordbruk enligt vår åsikt lägga ansvaret för vanhävden i första hand på jordägaren, åtminstone i fråga om sådana arrenden, som avses i norrlandslagen och till vilka reservanternas anse att lagstiftningen även för hela landet bör tillämplig inskränkas. I fråga om vanhävd å arrendejord har det hittills enligt norrlandslagstiftningen ansetts vara tämligen självklart, att ansvaret för vanhävden måste läggas på jordägaren, och i den riktningen är norrlandslagen skriven. Lagutskottet har i sin motivering börjat väsentligen underminera denna ståndpunkt och sökt göra gällande, att ur rättvisans och principiella synpunkter borde ansvaret läggas på arrendatorn. Men det kunde ju vara möjligt, medger utskottet, att praktiska skäl talade för, att lägga ansvaret på jordägaren.

Jag tycker, att ansvaret bör vila på den, som skall hava det. Då räcker det icke längre med praktiska skäl, utan även rättssynpunkter måste ligga bakom en sådan åtgärd. Det är denna rättsståndpunkt, som utskottet, såvitt jag kan läsa dess vaga motivering, har omkastat. Utskottet synes förmena, att ansvaret rätteligen borde i första hand överföras på arrendatorn och förmodligen då också norrlandslagen omläggas jämväl för de områden, den hitintills omfattat.

Detta kunna vi icke på något villkor godkänna, ty just det arrendesystem, som det här är fråga om och som har en social innebörd, har i första rummet åstadkommit vanhävden. Därför har också norrlandslagen inskränkts just till sådana jordbruk, där jordägaren själv icke är intresserad av jordbruket och icke själv driver detta. Det är därför, som det har blivit vanhävd på dessa gårdar mera än på andra gårdar. Alltså ligger missförhållandet i systemet minst lika mycket som i arrendatorns förvållande. Systemet uppbäres emellertid av jordägaren, och det är sålunda han, som skall svara för systemet. Jag tycker, att detta är självfallet. Ut i systemet ligger ju, att arrendatorn blir mera liknöjd för att arbeta under osäkra förhållanden på annans jord, och det är icke arrendatorns fel, utan framför allt systemets. Enligt systemet åligger det arrendatorn ofta att på order utträtta åt jordägaren andra arbeten än jordbruksarbete och därav följer också, att han icke kan sköta sitt jordbruk på behörigt sätt, men det är systemets och icke arrendatorns fel. Dessa småarrendatorer äro oftast fattiga, vilket ock i sin mån minskar för dem möjligheterna till fullgott bruk och omöjliggör för dem att fullgöra laga förelägganden att avhjälpa uppkommen vanhävd. Även detta är en följd av systemet. Om däremot arrendatorn, oavsett alla dessa omständigheter, över hövan vanvårdar jordbruket, finnas i den allmänna arrendelagen och i norrlandslagen bestämmelser om, att en sådan arrendator kan uppsägas av jordägaren även före arrendetidens slut.

Därför tycka vi, att det är en synnerligen oriktig och farlig anvisning att om möjligt söka bygga en vanhävdslag för arrendejord därpå, att arrendatorn skall i första hand svara för vanhävden. Utskottet är som sagt självt litet osäkert, om det verkligen låter sig genomföras. Dess inlägg är ägnat, såvitt jag förstår, att beröva lagstiftningen ryggrad, d. v. s. att göra den ineffektiv. Ett utslag sålunda av jordfrågornas nuvarande intressebetonade behandling, som går tämligen ovillig till verket och söker undkomma mera genomgripande resultat, vilka kunna skänka något, är ytterst farlig.

Den andra huvudsakliga skiljaktigheten avser frågan om vanhävdslagen bör omfatta alla jordbruk eller vissa jordbruk. Därom äro meningarna delade och här möta inga utpräglade partigränser. Inom det socialdemokratiska partiet yppas olika meningar härom, och såvitt jag förnummit, är förhållandet det samma även inom de andra partigrupperna. Motionärerna ha därför hållit denna fråga öppen.

Reservanterna, herr Linder m. fl., anse emellertid övervägande skäl tala för, att man fortfarande bör stå kvar på norrlandslagstiftningens ståndpunkt, och således beträffande övriga delar av Sverige, tills vidare åtminstone fortsätta på den vägen. Därtill bör enligt vår mening komma, att lagen icke allenast bör drabba bolag och enskilda spekulanter, som utarrendera jordbruk, utan självfallet även fideikommissariers och andra större enskilda jordägares utarrenderade jord. Vi grunda vår åsikt på det förhållandet, att det är särskilda skäl, som tala för en vanhävdslag för sådana jordbruk, vilkas ägare icke själva äro jordbrukare. Enligt alla utredningar, som verkställts inom de olika jordkommissionerna, har det visat sig, att sådana jordbruk bli mera vanvårdade än sådana, som skötas av sina ägare, av de verkliga yrkesidkarna. Man kan däremot starkt ifrågasätta, om verkligen ett behov föreligger för att pålägga den stora yrkesmässiga bondeklassen en vanhävdslag. Den sköter väl i alla fall sitt jordbruk lika väl som andra yrkesidkare sköta sin näring. Den måste i stort sett med intresse vårda sitt jordbruk, eftersom den är tvungen att leva därav. Därest det på vissa orter, särskilt de avlägsna, felas insikt eller förmåga, måste man råda bot på detta genom upplysning och ekonomiskt stöd, i den mån sådant kan beviljas av statsmakterna.

På grund av de skäl nu anförts, yrkar jag beträffande motiveringen bifall till den reservation, som är avgiven av herr Linder m. fl.

Herr Petré, Bror: Man skulle kunna vara böjd förmoda, att en vanhävdslag icke skulle hava någon nämnvärd betydelse i verkligheten, men ser man närmare på förhållandena, finner man, att den norrländska uppsiktslagen särskilt under kristiden tagits i anspråk i rätt så stor utsträckning. Erfarenheterna från den s. k. odlingsorganisationens verksamhet bestyrka ock att vanhävdslag å jordbruk under kristiden ej var någon alltför sällsynt företeelse. Tydligt kan det återigen komma tider då en dylik lag kan bli av betydelse.

Nu är det närmast å två punkter, varå den föregående talarens yttrande rör sig, och rörande vilka han gjort gällande, att utskottet trasslat till förhållandena. En av dessa punkter är den, huruvida lagen bör omfatta all i enskild ägo varande jord eller huruvida den bör begränsas till vad som nu är fallet med den norrländska uppsiktslagen eller kan komma att bli fallet i en blivande social arrendelag. Herr Nothin var inne på samma spörsmål och hävdade liksom herr Lindhagen, att lagstiftning å området icke borde gälla annat än bolags och enskilda spekulanters jord. Jag vill då härom säga, att liksom i alla betänkanden från utskottet, vilka redan behandlats, utskottet även i det nu föreliggande haft till syfte, icke att föregripa ett kommande ståndpunktstagande till omstridda spörsmål, vilka ej därtill ansetts mogna, utan i stället att på grundval av den inom utskottet förda diskussionen angiva vissa synpunkter i föreliggande

Ang. förslag
till
vanhävdslag.
(Forts.)

Ang. förslag
till
vanhävdslag.
(Forts.)

spörsmål, vilka möjligen skulle kunna vara till något gagn för frågans fortsatta behandling. Det har sålunda inom utskottet gjorts gällande, att folkuppfattningen står oförstående inför det förhållandet, att om det ligger två i lika mån vanhävdade egendomar invid varandra, kan den ena vara åtkomlig med uppsiktslagen, medan den andra åter icke är det. I det ena fallet är det nämligen en arrendator under ett bolag — då kommer fallet in under uppsiktslagen — medan åter det andra fallet gäller en självägande bonde — då blir lagen därå ej tillämplig. Denna fråga angående omfattningen av en vanhävdslag har varit omstridd alltsedan norrlandskommittén framkom med sitt förslag i ämnet. I utskottsutlåtandet har i denna del icke anförts något, som binder uppfattningen däri utan endast framförts några synpunkter för frågans bedömande.

Vad sedan angår den andra av herr Lindhagen berörda frågan eller huruvida beträffande utarrenderad fastighet ansvaret för iståndsättande av därå vanhävdad jordbruk bör träffa jordägaren eller arrendatorn får jag säga, att jag personligen lutar åt samma uppfattning, som herr Lindhagen givit uttryck åt inom utskottet, eller att man måste äga rätt att även i sådana fall vända sig emot jordägarna. De hava ju i sin ordning tänkt erhålla vissa maktmedel gentemot försumliga arrendatorer. När de se, att en begynnande vanhävd yppas, kunna de enligt jordkommissionens förslag med tillhjälp av bestämmelser i den föreslagna sociala arrendelagen förebygga vidare vanhävd och såmedelst ställa saken till rätta. Flera av de skäl, som motionärerna anfört för att lägga ansvaret i detta fall å jordägaren, synas mig emellertid icke i och för sig vara så bärande, såsom att vanhävdens understundom skulle hava förefunnits redan vid arrendetidens början eller ock vållats av den osäkra ställning, arrendatorn intager. Även om det understundom skulle hava förelegat vanhävd, när vederbörande arrendator tillträdde en egendom, är här ju icke fråga om annan vanhävd än den vederbörande arrendator själv förorsakat.

Utskottet har, som sagt, icke i någon av de av herr Lindhagen berörda punkterna bundit sig för en viss ståndpunkt, utan endast anfört vissa skäl och synpunkter för och emot de av jordkommissionen och motionärerna därutinnan intagna ståndpunkterna.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag i den nu föredragna punkten.

Herr Svensson, Martin: Då jag är reservant beträffande vissa delar av motiveringen och särskilt rörande den punkt, som den föregående talaren vidrörde, nämligen att jordägaren skall vara ansvarig för den vanhävd, som arrendator gör sig skyldig till, vill jag säga några ord.

Jag tror ej, att det är så synnerligen lätt att ordna denna sak, och det blir mycket svårt för jordägaren, om han måste påtaga sig denna förpliktelse. Om en jordägare arrenderar ut sitt jordbruk, och arrendatorn missköter jorden, kan det dröja ganska länge, innan det lyckas jordägaren att få arrendatorn skild ifrån avtalet. Under tiden försummar arrendatorn ytterligare jordbruket, och vanhävdens ökas mer och mer. Detta skulle nu jordägaren stå i ansvar för.

För övrigt har man varit mycket tveksam, huruvida man skall gå inför en allmän vanhävdslagstiftning. De minnen och erfarenheter, som vi ha från kristiden, äro just icke så lockande, att vi därav skulle föranledas att gå in för en vanhävdslagstiftning. Vi veta, att det vållade ganska mycken oro, när vanhävdslagen kom till. Begreppet vanhävd är nu ganska svårt att definiera. Det beror ju i varje särskilt fall mycket på dem, som ha att avgöra, om vanhävd kan anses föreligga eller icke. I sådana fall måste man ju även taga hänsyn till vederbörandes ekonomiska förhållanden.

På grund av de skäl, jag nu anfört, har jag anmält reservation mot vissa delar av motiveringen.

Efter det överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att därunder endast yrkats bifall till utskottets i nu föredragna punkt gjorda hemställan. Därjämte hade i fråga om motiveringen framställts olika yrkanden, till vilka herr talmannen ville återkomma efteråt.

Ang. förslag
till
vanhävdslag.
(Forts.)

På gjord proposition bifölls vad utskottet i förevarande punkt hemställt.

Vidkommande motiveringen, fortsatte herr talmannen, hade yrkats dels att utskottets motivering skulle godkännas, såvitt angick ifrågavarande punkt dels ock att kammaren måtte såsom motivering godkänna det yttrande, som innehölls i den av herr Linder m. fl. vid punkten avgivna reservationen.

Sedermera gjordes propositioner enligt berörda yrkanden; och förklarades propositionen på godkännande av utskottets motivering vara med övervägande ja besvarad.

Punkten B.

Såsom förut angivits, hade utskottet i denna punkt hemställt, att riksdagen måtte i anledning av förevarande motioner I: 93 och II: 174 för sin del antaga i utlåtandet infört förslag till lag om ändrad lydelse av 1 och 2 §§ i lagen den 25 juni 1909 angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland, Dalarne och Värmland.

Om skydd för
äbyggnader å
jordbruks-
fastighet m. m.

Beträffande utskottets hemställan under förevarande punkt hade reservation anmälts av herr *Bror Petré*n, greve *Spens* samt herrar *Martin Svensson*, *Magnusson* i Skövde och *Ödström*, vilka ansett, att motionerna i denna del ej bort till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Herr Svensson, Martin: På grund av de skäl, som anfördes av andra lagutskottet vid förra årets riksdag och som en konsekvens av kammarens förut fattade beslut, när det gällde antagandet av provisoriska lagar för förlängning av arrendeavtal, ber jag, herr greve och talman, att få yrka avslag på utskottets hemställan under denna punkt.

Herr Tjällgren: Herr greve och talman! På grund av de skäl, som finnas anförda i utskottets utlåtande, skall jag be få yrka bifall till utskottets hemställan under denna punkt.

Herr Ingeström: Detta förslag till tillägg till lagen angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland, Dalarne och Värmland innebär ju, att jordägaren icke skall få rätt att å sin egendom nedriva byggnader och fastigheter, även om han därefter nöjaktigt kan sköta jordbruket på densamma. Under min verksamhet som ordförande i jordbrukskommissionen i Värmlands län har det många gånger inträffat, att en skogsspekulant, som innehar en hel del egendomar, nedriver byggnader på vissa av dessa egendomar och sedan från den gård, där han själv bor, som ofta är till finnandes i en annan socken, nöjaktigt sköter jordbruket. Han har på så sätt icke kunnat förbindas att uppföra nya byggnader. En sådan tolkning har också vederbörande häradsrätt och hovrätt givit åt denna lag. Därför står en jordkommission alldeles maktlös mot en sådan skogsspekulant. På detta sätt bli dessa åkerbruk utan byggnader och komma således i en framtid förr eller senare att utläggas till skogsmark.

Då sådant ur nationalekonomisk synpunkt innebär en synnerligen stor förlust, vill jag vädja till kammaren att antaga det förevarande tillägget till lagen.

Herr Petrén, **Bror: Jag anser mig skyldig att yttra några ord i denna fråga. Enligt mitt förmenande finnes det här ett visst sakligt fog för att något göres. Åtskilliga domstolsprejudikat i frågan jämte de erfarenheter å detta område,**

Om skydd för
åbyggnader å
jordbruks-
fastighet m. m.
(Forts.)

som gjorts inom jordbrukskommissionerna, och om vilka den siste talaren ytt-
rade sig, giva ett visst stöd för behovet av att något bör göras. Att jag reser-
verat mig emot utskottets hemställan beror därpå, att det synes mig lämpligare,
att Kungl. Maj:t först närmare tillser vad som är att i lagstiftningsväg åtgöra
och därom framlägger förslag, innan man från riksdagens sida antager utfor-
made lagbestämmelser i ämnet. Jag har den erfarenheten, att riksdagen i all-
mänhet bör vara betänksam med antagandet av motionsvis framförda proviso-
riska lagar och en sådan är ju till sin natur det nu föreliggande förslaget. Emel-
lertid kan jag som sagt vitsorda, att det å detta område förefinnes ett reellt
behov av vidgade lagbestämmelser, ehuru jag för min del anser önskligt, att ut-
skottets förslag icke nu bifalles, utan att man i stället bör från Kungl. Maj:ts
sida på grund av skrivelsen om lagstiftning rörande vanhävd å jordbruk för-
vänta lagförslag i frågan, eventuellt, om så befinnes nödigt, av provisorisk
natur.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen enligt de yr-
kanden, som därunder förekommit, gjorde propositioner, först på bifall till samt
vidare på avslag å vad utskottet i den nu ifrågavarande punkten hemställt; och
förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till ut-
skottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja be-
svrad.

Herr *Svensson, Martin*, begärde votering, i anledning varav uppsattes, juste-
rades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 40 punk-
ten B, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås utskottets hemställan.

Sedan herr talmannen uppstått och avlägsnat sig samt ledningen av kamma-
rens förhandlingar övertagits av herr andre vice talmannen, företogs omröst-
ningen, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 51;

Nej — 44.

På framställning av herr andre vice talmannen beslöts, att handläggningen
av återstående ärenden på föredragningslistan skulle uppskjutas till aftonsam-
manträdet.

Anmälades och bordlades sammansatta bevilnings- och första lagutskottets
memorial nr 2, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande
utskottets utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till
lag med särskilda bestämmelser angående olovlig befattning med spritdrycker
och vin, m. m.

Justerades protokollsutdrag för detta sammanträde, varefter kammaren åt-
skildes kl. 4,44 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Torsdagen den 5 juni e. m.

Kammaren sammanträdde kl. 8 e. m.

Anmälades och bordlades sammansatta bevilnings- och första lagutskottets memorial nr 3, med hemställan om anvisande av ersättning åt utskottets tjänstemän och vaktbetjäning.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 41, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående åstadkommande av en organisation för handläggning av de sociala jordärendena.

Ang. en
organisation
för de sociala
jordärendena.

Andra lagutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehaft till lagutskott hänvisade motionen nr 98 i första kammaren av herr *Lindhagen* m. fl. samt motionen nr 179 i andra kammaren av herr *Johansson* i Uppmälby m. fl.

I motionerna, vilka voro likalydande, hade yrkats, att riksdagen måtte i skrivelse hos Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t ville skyndsamt för riksdagen framlägga förslag till en för handläggning av de sociala jordärendena lämpad organisation.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen i anledning av förevarande motioner I: 98 och II: 179 måtte i skrivelse hos Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte taga under övervägande behovet och lämpligheten av en för sociala jordärenden lämpad organisation samt för riksdagen framlägga de förslag, som härutinnan kunde erfordras.

Reservation hade anförts av herr *Bror Petré*n, greve *Spens* samt herrar *Lundell* och *Magnusson* i Skövde, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att förevarande motioner ej bort till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Herr **Lundell**: Herr vice talman! Denna motion angående en organisation för de sociala jordärendena, som hänvisar till jordkommissionens förslag, innebär för det första en centralstyrelse, för det andra en jordkommission i varje län och för det tredje en jordkommitté i varje socken eller, där smärre socknar finnas, en kommitté för två eller flera socknar. Man kan således säga, att det skulle bli så gott som ett nytt ämbetsverk. Utskottet framlägger icke några övertygande skäl för behovet av en sådan organisation, och jag kan icke se, att riksdagens beslut i jordfrågorna nu ge anledning till inrättandet av en dylik organisation. Utskottet ifrågasätter, att kolonisationsverksamheten, jordförmedlingen och egnahemsrörelsen skulle övertagas av denna nya organisation, och antyder, att staten därigenom möjligen skulle kunna göra besparingar. För min del tror jag, att om egnahemsrörelsen och jordförmedlingen överflyttas från hushållningssällskapen till den ifrågasatta organisationen, så blir det dyrare och mindre betryggande för staten. På grund av den kontakt, som hushållningssällskapen ha med landets jordbrukande befolkning, anser jag även, att

Ang. en
organisation
för de sociala
jordärendena.
(Forts.)

egnahemsrörelsen bäst främjas genom hushållningssällskapens beredning på sätt, som nu sker. Det synes mig sålunda icke föreligga tillräckligt med arbete för den ifrågasatta organisationen. Innan man inrättar ett nytt ämbetsverk, bör man väl ha fullt klart för sig vad detta verk skall göra.

Jag kan sålunda nu, då inskränkningar i statens verksamhet i besparings-syfte behöva göras, icke alls vara med om en skrivelse till Kungl. Maj:t i motionens syfte, utan anhåller därför, herr talman, att få yrka avslag på utskottets hemställan och bifall till herrar Petréns m. fl. reservation.

Herr von **Koch**: Den fråga, som nu föreligger, har liksom övriga, jordfrågorna berörande spörsmål varit föremål för mycket noggrant övervägande av andra lagutskottet. Man har haft tillgång till bl. a. den utredning, som jordkommissionen gjort i denna fråga, och man har även inhämtat experters uppfattning om denna sak. Jag får för min del meddela, att jag efter den prövning av frågan, som nu varit möjlig, har kommit till det resultat, att handläggningen av de sociala jordärendena kan för närvarande karakteriseras så som varande såväl dyr som dålig. Uppgifterna äro lagda på flera olika händer. Det finns icke någon myndighet, som har översikt över hela detta sociala jordproblem, och enhetlighet saknas. Därför är det icke heller någon myndighet, som har i speciellt uppdrag att taga initiativ och tillgodogöra sig de gynnsamma situationer, som kunna uppstå, för att verkligen främja jordfrågorna.

De olägenheter, som för närvarande vidlåda organisationen, torde bli flerfaldigt större, om de jordlagar, som behandlats här i dag och i går, i en nära framtid trädde i kraft. Jag tänker nu närmast på vanhävdslagen och den sociala arrendelagen, men även på ensittarlagen och bulvanlagen. Dessa lagar kräva ovillkorligen i resp. orter en kompetent myndighet, som tager hand om tillämpningen av lagarna och lämnar råd och upplysningar till den allmänhet, som vill förskaffa sig jord och egna hem, och för övrigt leder utvecklingen fram på den lämpligaste vägen. Till denna lokala organisation kommer det också antagligen att i de olika länen krävas ett särskilt organ, ungefär så som för närvarande är fallet i Norrland, där det inrättats de s. k. jordkommissionerna, vilka, såvitt jag vet, utfört ett gott arbete.

Slutligen må även framhållas, att även hos *statens förvaltningsorgan* kräves en reform, som samlar dessa jordfrågor hos en kompetent myndighet. Det är klart, att man ej på förhand kan säga, huru denna organisation skall vara beskaffad. Det är ett invecklat och svårt problem att ordna denna organisation, och jag är icke riktigt säker på att den föregående ärade talaren fullt och korrekt återgav utskottets synpunkter i detta avseende. Det var nämligen *icke* meningen att åstadkomma några högre kostnader i organisationsavseende: snarare var det väl tvärtom meningen, att de jämförelsevis betydande medel, som för närvarande anslås till olika myndigheter för att handhava de skilda sociala jordärendena, skulle kunna utnyttjas på ett mer effektivt och tillfredsställande sätt, vilket skulle tänkas ske om saken ordnades på någon annan linje, än vad nu är fallet. Jag vill också begagna tillfället till att nämna, att utskottet *icke* tagit någon bestämd ståndpunkt till frågan om huruvida egnahemsrörelsen — med andra ord låneverksamheten för egnahemsrörelsen — skulle komma att läggas i en eventuellt ny organisations hand. Utskottet har, såsom det framgår av sid. 13 förklarar, att utskottet icke vill »taga ståndpunkt till frågan, huruvida jordförmedlingen och egnahemslånefrågan böra fortfarande i organisationsavseende avskiljas från de övriga sociala jordfrågorna, vilket på många håll anses tillräddigast». Utskottet har blott framkastat den tanken, att vid prövningen av denna organisationsfråga även frågan om egnahemslånerörelsens lämpliga anordning, skall komma i betraktande, men, som sagt, utskottet har icke på något sätt bundit den blivande utredningen på denna punkt.

Det är tydligt, att den blivande organisationen är beroende på den utformning, som de väntade nya jordlagarna komma att få, och därför är det omöjligt att närmare uttala sig om saken. Utskottet har ej heller ingått på någon detaljerad plan för organisationen, utan i detta betänkande liksom i åtskilliga andra sådana som i jordfrågan i år förelagts riksdagen, har endast framställt vissa synpunkter, som böra komma i betraktande vid frågans framtida behandling.

Ang. en organisation för de sociala jordärendena.
(Forts.)

Jag har med detta, herr talman, velat uttala den meningen, att det skulle vara nyttigt, om i samband med de andra sociala jordfrågorna, som vi behandlat i går och i dag, även denna fråga om en organisation, en lämplig och effektiv och så långt som möjligt billig organisation måtte komma till sin lösning. Vi svenskar äro ju kända för att vara goda organisatörer, och jag har för min del klart för mig, att det på det område, varom nu är fråga, icke är tillfredsställande ordnat. En tidsenlig organisation är därför behöfvig, och när, som sagt, flera nya jordlagar förväntas, föreligger det skäl, tror jag, att även taga upp denna organisationsfråga. Det är således detta yrkande, som utskottet kommit till, »att Kungl. Maj:t måtte taga under övervägande behovet och lämpligheten av en för sociala jordärenden lämpad organisation». Det förefaller som det borde vara en konsekvens av alla de övriga förslag, som här varit å bane.

Med dessa ord, herr talman, yrkar jag bifall till utskottets förslag.

Herr Petré, Bror: Jag begärde i denna fråga ordet närmast med anledning av ett yttrande på förmiddagen från Sörmlandsbanken av herr Nothin. Han uttalade nämligen i sitt då hållna anförande ett beklagande över, om man av kostnadsskäl skulle draga sig för genomförandet av en enhetlig organisation för handläggningen av de sociala jordärendena, om jag fattade honom rätt. Detta yttrande gör, att jag känner det som ett nödtvång att deklarera, att det icke varit närmast kostnadssynpunkter som kommit mitt namn att bliva antecknat bland reservanterna under utskottsbetänkandet. Och jag skall nu be att få med några ord beröra frågan något närmare.

Jag är för min del ej övertygad om behövligheten av att det skrives i denna fråga med hemställan att Kungl. Maj:t måtte taga under övervägande behovet och lämpligheten av en för sociala jordärenden lämpad organisation samt om framläggande av förslag i sådant syfte och detta av följande grunder:

Vill man se till, huru dessa ärenden i stort sett för närvarande handhas, kan man säga, att de äro hänförliga till två stora huvudgrupper. Den ena gruppen av dylika ärenden handhas icke f. n. av statliga organ mer än till en del. Det är allt det som gäller egnahemslåneverksamheten och jordförmedlingen med vad dit hör. Dessa ärendens handhavande tillhör, som vi veta, närmast egnahemsnämnderna ute i länen samt egnahemsbyrån i jordbruksdepartementet. De bestämmelser från år 1919, som vi hava om egnahemslånerörelsen, innehålla, att egnahemsnämnden skall i varje kommun hava ett ombud med skyldighet, att, såsom det heter i författningen, biträda nämnden i dess verksamhet samt tillhandagå de lånesökande med råd och anvisningar. De nya bestämmelserna för hushållningssällskapen med giltighet från och med nästa år innehålla också, att man skall i varje kommun hava ett ombud för hushållningssällskapet. Jag vågar väl förmoda, att när denna senare organisation skall ordnas, dessa två olika ombudsfunktioner i många fall komma att påläggas en och samma person i socknarna.

Den ena huvudgruppen av sociala jordärenden är, som sagt, vad som tillhör egnahemslåneverksamheten och jordförmedlingen. Handhavandet av övriga sociala jordärenden är f. n. mycket splittrat. Hit höra ärenden, som sammanhånga med tillämpningen av norrländska uppsiktslagen och vad som angår kolonisationen å statens marker i övra Sverige ävensom handhavandet av statens jordbruks-

Ang. en
organisation
för de sociala
jordärendena.

(Forts.)

domäner och tillämpningen av ensittarlagen. Allt detta ligger för närvarande under olika organ. Herr von Koch nämnde, att de nya lagar, som kunna vara att emotse på grund av skrivelserna om lagbestämmelser emot bulvanskap, om social arrendelag och om lag rörande vanhävd å jordbruk, komma i sinom tid att för- anleda behovet av vissa organ för att handhava dithörande ärenden. Det är emellertid givet, att när man kommer till lagstiftning i dessa ämnen, det utan en särskild skrivelse från riksdagens sida kommer under överbägande, huru man lämpligast skall anordna med organen för handhavandet av dessa olika ting. Jag menar, att en skrivelse med påpekande av behovet och lämpligheten av enhetlighet därvidlag är liksom icke av nöden, ty det ger sig liksom självt, att enhetlighet i alla dithörande ting är ett naturligt önskemål. Man får väl därvid anledning att bl. a. undersöka, huruvida hushållningssällskapen med deras underorganisationer i deras nya skick kunna lämpa sig för tillgodoseende av somligt av det, som de nya lagstiftningarna avse att främja, eller andra organ därför kunna befinnas lägligare.

Detta jordkommissionens förslag om en enhetlig organisation för handläggning av de sociala jordärendena är ju tillkommet under helt andra förhållanden, än som nu äro tillfinnandes. Det är nämligen ett nödvändigt appendix till de omfattande förslag, som framlades från jordkommissionen om friköp av arrenden, om expropriation för bildande av nya jordbruk och om koncessionsbestämmelser rörande vissa enskilda jordförvärv. Alla dessa olika lagstiftningsgrenar krävde organisationsformer, som sträckte sig ned i de olika kommunerna. Riksdagen har ju emellertid icke nu ställt sig benägen för något av dessa lagstiftningsförslag och det gör även sitt till, att man ställer sig mera betänksam emot denna av motionärerna ifrågasatta framställning till Kungl. Maj:t.

Som jag redan i annat sammanhang sagt, har jag emellertid alldeles klart för mig, att allt som gäller jordförmedling måste genom det allmännas försorg på något sätt bättre organiseras än för närvarande är fallet. Det har nämnts av de båda föregående talarna, att i detta motionärernas förslag också ligger ett förslag att eventuellt flytta in även allt, som har avseende å egnahemslänerörelsen, under statliga organ, med påföljd att i stället för hushållningssällskapen skulle det bliva statskassan, som komme att stå risken för egnahemslänen, för de lånebelopp således, som möjligen icke kunde komma att återbetalas. I den delen är det ju visserligen så, att utskottet därutinnan icke tagit någon bestämd position, men det menar jag är å andra sidan en svaghet, därför att, om man skall skriva till Kungl. Maj:t i denna fråga om enhetlighet i organisationshänseende och man icke är färdig att säga sin mening om, huruvida denna egnahemsläneverksamhet, som ju är det betydelsefullaste på detta området, bör gå in under gemensam handläggning med övriga sociala jordärenden, har man i själva verket icke mycket att bjuda Kungl. Maj:t beträffande riktlinjer för frågan. Till följd av den kännning, jag haft med dessa ting i de två sydligaste länen, har jag en bestämd uppfattning därom, att vad som hittills i denna delen gällt med hushållningssällskapen såsom mellanhänder för egnahemslänen, har visat sig vara i stort sett en sund anordning, emot vars utbytande mot en statlig organisation å området man har anledning att ställa sig betänksam. Jag har därför den uppfattningen, att en så långt driven enhetlighet på detta område skulle vara av tvivelaktigt gagn. Man skall icke i detta fall kasta bort vad man har för något oprövat nytt. Det är för övrigt en mycket omfattande åtgärd att flytta över denna stora låneverksamhet å väl numera över 100 miljoner kronor från hushållningssällskapen till en statlig organisation. Den åtgärden skall man antagligen draga sig för mer än en gång, innan man gör den.

Jag har med det nu sagda velat hava uttalat, att behovet av enhetlighet på detta område så lågt sig göra låter väl står fullt klart för mig. Behovet att skriva i frågan står emellertid icke lika klart för mig. Å andra sidan tror jag

ej, att det sker någon egentlig skada, om man skriver med begäran om en undersökning i detta ämne. Jag har emellertid känt ett behov att deklarera skälen till min från utskottsmajoriteten avvikande ståndpunkt i frågan.

Det har utan tvivel över denna debatt i jordfrågorna i dag legat ett relativt starkt drag av försonlighet. Det är icke fritt för att man känner, som en talare sade i början av debatten i dag, att vägarna gå en bra bit tillsammans. Det är så, att andra kammaren hittills har i alla hithörande frågor utom en fattat samma beslut som första kammaren, och vi stå nu inför den sista frågan, nämligen denna om organisationen, däri utskottets utlåtande numera är antaget av andra kammaren. Jag skall under sådana förhållanden ej alltför mycket beklaga, om första kammaren här skulle komma att i strid med min uppfattning i frågan följa medkammaren.

*Ang. en
organisation
för de sociala
jordärendena.
(Forts.)*

Herr Rooth: Jag är i väsentlig mån förekommen av utskottets ärade ordförande, men jag skall i alla fall be att få säga, att det är med stigande förvåning jag hört den ene talaren efter den andre, som icke är jordbrukare, uttala sina stora bekymmer beträffande jordförhållandena i landet. Jag är ju för egen del icke jordbrukare, men jag har under hela min tid vistats bland jordbrukare, varför jag tycker att jag i mycket kan taga del i deras öde.

Beträffande denna egnahemsrörelse, som det nu gäller, så har det ju av utskottets ärade ordförande talats om att det är ganska väl ordnat redan i avseende på denna sak. Inom det län, jag tillhör, ha vi för det första hushållningssällskapets egnahemsnämnd, som håller expeditionen öppen varje dag. Vidare ha vi inom länet bildat ett bolag, som heter Värends egnahemsbolag, som har samma uppgift. Även det bolaget håller expeditionen öppen var dag och tillhandagår alla, som önska köpa fastigheter, med råd och upplysningar. Såsom utskottets ordförande yttrade, är denna rörelse av den beskaffenhet, att den, såvitt jag förstår, icke lämpligen bör ryckas bort från länen. Det är en lokal fråga. Nu ifrågasätter man ingenting mindre än att det skall bildas ett departement för de sociala jordärendena. Det är ju något alldeles oerhört, om man tänker sig, att alla dessa ärenden skulle sammandragas till en centralstyrelse. Har man då icke nog ämbets- och tjänstemän? Jag kan icke se, att det finns minsta anledning att här göra någon sådan framställning, som utskottet föreslår. Jag tror ej, att man på minsta sätt gagnar denna rörelse därmed. Fastmer håller jag före, att det bästa är att fortgå, som det nu är lagt. Det har icke försports från bygderna något behov av denna nya organisation, såvitt jag vet.

Herr vice talman, jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr Tjällgren: Jag kunde visserligen instämma i det anförande, som nyss hölls av herr von Koch, och sålunda icke taga ordet, men jag uppkallades, då herr Lundell nämnde, att det här var fråga om att införa ett nytt ämbetsverk. Jag vill då deklarera, att om jag vore av den uppfattningen, att det här gällde att inrätta ett nytt ämbetsverk, skulle jag vara den förste att gå emot det förslag, som utskottet kommit med. Jag ber få hänvisa herr Lundell till vad utskottet sagt på sid. 13 i fråga om de kostnader, som för den nuvarande organisationen drabba statsverket. Jag tror icke, att det skall behöva bli dyrare, om man slår in på den väg, utskottet föreslagit.

Nu är det egentligen en annan sak, jag velat framhålla. Jag vill framföra en del synpunkter, som jag framförde i utskottet, men som icke intagits i utskottsutlåtandet. Jag är nämligen i den saken ense med herr Lundell, att statens egnahemslånerörelse fortfarande bör ligga under hushållningssällskapen och deras egnahemsnämnder, och jag tror ej, att det skulle vara lyckligt att överföra denna verksamhet till en ny organisation. Vidare har jag inom utskottet framfört den tanken, att om denna lag kommer till stånd, man skulle vid till-

Ang. en
organisation
för de sociala
jordärendena.
(Forts.)

sättandet av de s. k. jordkommissionerna, som för närvarande redan finnas i de norrländska länen, gå till väga på annat sätt än för närvarande sker. För närvarande är det ju så, att dessa ledamöter utses samtliga av Kungl. Maj:t. Jag tror, att det skulle vara lyckligare och bättre, om dessa kommissioner tillsattes t. ex. på det sätt, att hushållningssällskapen och landstingen inom länen finge utse var sin ledamot, och t. ex. ordföranden utsåges av Kungl. Maj:t. Det är dessa synpunkter jag velat framföra här för att få dem antecknade till kammarens protokoll, eftersom de icke influtit i utskottets förevarande utlåtande. Jag vill också påpeka vad utskottet här i slutet av sitt utlåtande sagt. Utskottet har nämligen sagt: »Utskottet är emellertid fullt enigt med jordkommissionen därutinnan, att en nyorganisation endast bör planläggas såsom en sammanfattning och utbyggnad av de nuvarande organisationerna.» Alltså är det icke utskottets mening, att det skulle bli något slags revolutionerande åtgärder på området, utan endast att man skulle få till stånd en enhetlig organisation för de olika jordfrågorna. Jag har svårt att föreställa mig, därest nu denna bulvanlag, varom riksdagen beslutit en skrivelse till Kungl. Maj:t i dag, skulle komma till stånd hur man skulle kunna få en myndighet, som kunde övervaka och se till denna lags efterlevnad, om man ej för det ändamålet skulle få till stånd en kommission inom varje län. Jag tror, det skulle bli omöjligt både för länsstyrelserna och andra myndigheter att på rätt sätt övervaka denna lags efterlevnad. Det har ju redan av herr von Koch påpekats, att detsamma torde bli förhållandet med vanhävdslagen och den sociala arrendelagen.

Jag skall inskränka mig till vad jag sagt och med det be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Nothin: Om jag fattade herr Petrén rätt, hade han sympati och förståelse för syftemålet, som låg bakom yrkandet i nu förevarande motion, men han var rädd, att ett bifall till utskottets hemställan möjligen skulle tolkas så, att man bundit utvecklingen i någon viss riktning. Nu förefaller det mig, att utskottets hemställan är skriven så pass allmänt, att dessa farhågor ej ha något verkligt fog för sig. Jag tror snarare, att ett bifall till reservationen närmast skulle tolkas såsom ett direkt ståndpunkttagande för att någonting icke bör göras, under det att ett bifall till utskottets hemställan förutsätter ett — jag skulle vilja säga — ganska förutsättningslöst övervägande om vad som kan göras för att få större planmässighet och enhetlighet. Sett ur de synpunkterna, förefaller det mig, som om herr Petréns betänksamhet borde kunna till väsentlig del falla, och jag får med erinran om samma synpunkter, som han framförde, nämligen den saklighet, varav debatten präglats, och de i stort sett samstämmiga beslut, kamrarna hittills fattat, yrka, att första kammaren ville biräda utskottets av andra kammaren redan gillade hemställan.

Herr Hammarskjöld: Herr vice talman! Till en början tillåter jag mig att på grund av egen mångårig erfarenhet vitsorda, att hushållningssällskapens verksamhet för egnahemsrörelsen skötts på ett för staten synnerligen tillfredsställande sätt. Säkerligen skulle det vara mycket svårt att införa en annan ordning, som för staten skulle vara lika billig och lika riskfri.

Går jag därefter över till frågan i allmänhet, har andra lagutskottets ordförande redan framhållit, att det förstås av sig självt och icke behöver påpekas genom en skrivelse, att man vid varje lagstiftningsåtgärd, som vidtages, måste laga, att man har organ för att sätta denna lagstiftning i verket. Detta är självklart, och en skrivelse är en fullständig överflödsgärning, om den skulle hava den betydelsen. Därav ledes man till den slutsatsen, att skrivelsen i själva verket har en annan syftning, nämligen att framhålla behovet av enhetlighet med avseende på vad som kallas sociala jordärenden. Detta låter bestickande,

men torde icke desto mindre vila på en illusion. Vi äro väl alla eller de flesta av oss ense om att nu för tiden de sociala synpunkterna genomsyra och böra genomsyra statens verksamhet på alla möjliga områden, särskilt också på jordpolitikens. Men därav, att sociala synpunkter måste anläggas vid statens verksamhet på skilda områden, följer ingalunda vare sig nödvändighet eller lämplighet att sammanföra hela statens verksamhet under en stor, så att säga, socialstyrelse. Det vore mycket illa, om icke alla de förvaltande myndigheter, som ha med jorden att göra, tillämpade sociala synpunkter. Det vore mycket illa, och det skulle vara illa, om de behövde det hjälpmiddel, att det skulle sättas en överordnad myndighet för att tillvarata dessa synpunkter. Likaväl kunde man ifrågasätta, att det skulle finnas en gemensam styrelse för låt oss säga pensionsanstaltens och riks försäkringsanstaltens verksamhet, samt för fattigvård och sjukvård, för att endast nämna några förvaltningsgrenar med speciellt social läggning.

Är det nu så, att det är en illusion, att man kan sammanföra alla sociala verksamhetsgrenar, vore det också blott på jordpolitikens område, till ett ställe, så försvinner ju det enda verkliga skälet för att i en skrivelse anhålla om utredning angående en dylik organisation, ty, som jag redan i början sagt, det är ju självklart, att ingen förnuftig människa tillskapar en lag utan att tillse, att det finns organ för att tillämpa den. Det skulle också vara skadligt att tillsätta ett sådant specialorgan för social verksamhet, om man därav komme att draga den slutsatsen, att samtliga övriga myndigheter skulle vara fritagna från att i sin verksamhet på jordfrågans område anlägga sociala synpunkter.

Jag tillåter mig, herr talman, att förena mig med herr Rooth i hans yrkande.

Herr Dahl: Herr talman! Lagutskottets ärade ordförande nämnde, att de föregående jordfrågorna i dag behandlats på sådant sätt, att det blivit samstämmiga beslut i riksdagens båda kamrar, och utskottsordföranden antydde med denna erinran, såvitt jag förstod, att det föreföll önskvärt, att även i denna fråga samstämmigheten upprätthölls.

Jag kan för min del icke förneka, att det förefaller, som om logiken i detta resonemang vore tvivelaktig. Om vi på grund av saklig övertygelse kunnat här stanna för lika beslut som medkammaren i tidigare behandlade frågor, kan denna omständighet svårligen föranleda därtill att, om flertalet i denna kammar i förevarande ärende hade en annan mening än andra kammaren, man enbart för att fortfarande uppnå samstämmighet skulle frånga sin övertygelse. Detta blev, såvitt jag förstod, fallet med den ärade förut av mig antydde talaren, som tycktes icke vidare hålla på sin, enligt min mening, väl befogade reservation.

Såvitt jag förstår, ligger det i utskottets hemställan inte något annat än kravet på ett nytt ämbetsverk, i alla fall nya tjänstemän, och jag undrar, om man verkligen vill på en så ytterst vag utredning, som den här föreliggande, göra ett uttalande om ett så beskaffat önskemål. Herr Petré gav i sitt uttalande ett mycket kraftigt underlag just åt denna mening, att det här saknades stöd för en positiv framställning. Nu har herr Nothin förklarat, att om man ginge med reservationen, hade man sagt, att här bör icke göras något. Det är efter min mening precis vad man bör säga, ty om saken är tvivelaktig, bör man icke handla, och utskottets motivering har icke förmått åstadkomma något som helst bärande skäl för att det bör handlas i denna sak.

Såvitt jag förstår, vill utskottet genom den sammanställning av siffror, som förekommer i slutet på utskottets motivering, bibringa riksdagen den föreställningen, att man redan skulle hava så stora utgifter för dessa ändamål, att man utan någon ny utgift skulle kunna åstadkomma den nya organisation, som ifrågasättes. Om jag bara går till en detalj i dessa siffror, nämligen den upp-

*Ang. en
organisation
för de sociala
jordärendena.
(Forts.)*

Ang. en
organisation
för de sociala
jordärendena.
(Forts.)

tagna summan av löner till jordbrukskonsulenterna, vilken upptages till icke mindre än 265,000 kronor, stannar jag med ett frågetecken, hur det verkligen kan vara möjligt att åstadkomma någon slags besparing på den punkten genom en ny organisation. Det torde innebära ett våldförande på det rätta förhållandet att uppge, att jordbrukskonsulenterna ha någon väsentligare verksamhet med de sociala ärendena. Jag kan icke tro, att det genom att lyfta bort den ringa del av sociala uppgifter, som åligger jordbrukskonsulenterna, kan åstadkommas någon som helst besparing i jordbrukskonsulenternas lön.

Jag kan således, herr talman, icke komma till någon annan mening, än att det här gäller i själva verket att gå in för ett uttalande för en organisation, om vilken man icke vet, huruvida den är behövlig, men om vilken man måste antaga, att den kommer att kosta betydliga pengar.

Jag tror således icke, att kammaren har någon anledning att utan det närmare övervägande, som tiden nu icke medger, uttala sig på sätt utskottet här föreslagit. Jag ber därför för min del att få yrka bifall till reservationen.

Herr Gabrielsson: Den siste ärade talaren vände sig emot uppgiften på sid. 13 i utskottsutlåtandet, där det uppgives, att konsulenterna huvudsakligen sysselsätta sig med egnahemsverksamheten och att omkostnaderna därför ha uppgått till 265,000 kronor. Det är så, att det i varje län finns egnahemskonsulenter och jordbrukskonsulenter. De hava icke egentligen såsom huvuduppgift att sköta egnahemsverksamheten, utan de äro anställda såsom tjänstemän hos hushållningssällskapen, och hava sålunda där sin huvudsakliga sysselsättning; och på den posten kan det, såsom den föregående ärade talaren sagt, egentligen icke göras någon besparing.

Vidare finns det här en uppgift på kostnaderna för jordförmedlingsverksamheten. Det är ju ett förslagsanslag, som utgår med vissa procent på genom hushållningssällskapens egnahemsnämnder förmedlade lån. Där kan det icke heller, såvitt jag förstår, om det blir en nyorganisation, komma i fråga någon besparing. Vidare hava vi den vanliga procent, som utgår till egnahemsnämndernas eller hushållningssällskapens rena omkostnader för låneverksamheten, således egentligen för indrivning av lånemedel. Icke heller här kan det göras några besparingar genom ändringar beträffande skötseln av egnahemslåneverksamheten. Om man skulle tillsätta en särskild organisation, för att sköta denna verksamhet, bleve det helt enkelt en ny utgift för staten, och det bleve en central organisation, som skulle hålla reda på de nämnder i länen, som nu sköta denna verksamhet. Under sådana förhållanden anser jag det vara ganska vanskligt att ge sig in på detta område. Jag vet för övrigt icke heller, vilka uppgifter en sådan organisation skulle få, ty egnahemsnämnderna och hushållningssällskapen sköta redan nu egnahemslåneverksamheten, och sedan hava vi också jordbrukskommissionerna och sådana inrättningar, som hava till uppgift att se till vanhävdslagen o. s. v.

Jag kan för min del icke finna, att det åtminstone för närvarande är någon särskild anledning att nu skriva till Kungl. Maj:t och be att få en ny organisation för denna verksamhet, och under sådana förhållanden ber jag att få yrka bifall till den vid utskottsutlåtandet fogade reservationen.

Herr Ingeström: Herr talman! Man har icke mycket sysslat med de sociala jordfrågorna i praktisk riktning för att få erfarenheter beträffande en sådan organisations behövlighet. För jordbrukskommissionerna har det varit omöjligt att kunna stå i kontakt med de olika delarna av länen. Jordbrukskommissionerna ålägga bolag och skogsspekulanter att uppföra nybyggnader, men då det gäller att kontrollera denna verksamhet, hava de icke annat att göra än att utse personer, som resa omkring på de olika ställena och kontrollera denna

verksamhet. Det är klart, att det blir bra mycket dyrare, än om man inom varje kommun hade en person, som man kunde vända sig till och som man även kunde lita på så att man finge under ett visst tjänstemannaansvar avlämnade uppgifter.

Ja, det har visserligen talats om, att det i varje kommun skall finnas ombud för egnahemsrörelsen, men, såvitt jag icke är alltför illa underrättad, tror jag att flertalet av våra svenska län sakna sådana ombud i de olika kommunerna och vi få också tänka, att den organisationen icke bara har att sysselsätta sig med egnahemsrörelsen utan även med många andra frågor, och det blir ju ännu mycket mera, allt eftersom de nya jordlagarna, som vi vänta, komma till stånd. Beträffande denna centralorganisation vill jag påstå, att förhållandena nu äro långt ifrån praktiska och långt ifrån riktiga. Upplåtelse av jord från statens domäner är den sociala synpunkt, som allt mer och mer gör sig gällande, och vi hava fått den erfarenheten, att de sociala synpunkterna inom domänstyrelsen äro alltför litet företrädda, vilket är helt naturligt, eftersom domänstyrelsen skall vara ett affärsdrivande verk. Dessa jordärenden handhavas på olika byråer, så till exempel upplåtes jord dels ifrån skogsbyrån och dels ifrån jordbyrån inom domänstyrelsen, och olika synpunkter göra sig i båda fallen gällande. Om vi tänka oss att, som vi få hoppas och som antagligen är kammarens mening, detta skrivelseförslag, som riksdagen nu avlåter angående ecklesiastik jord och jord, som nyttjas för egnahemsrörelsen, om den frågan förverkligas, står det klart, att den fordrar en synnerligen omfattande organisation, och då kan jag icke se annat än att såväl statens jord som kyrkans jord måste behandlas under samma centrala organisation och brytas ut ifrån domänstyrelsen såsom särskild byrå under jordbruksdepartementet. Det har på många håll varit ett önskemål, som framträtt under de senaste åren, och i och med detsamma som den kyrkliga jorden kommer in under statlig egnahemsverksamhet få vi väl hoppas, att det önskemålet skall förverkligas.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Rooth: Herr Ingeström har ju en synnerligen stark och fast föreställning om att det skulle vara så utomordentligt förmånligt, att även detta ärende lägges under statlig kontroll, så att jag har väl icke någon utsikt att kunna förändra herr Ingeströms uppfattning. Men det förvånade mig mycket att höra herr Ingeström säga, att det saknas sockenombud inom de respektive länen. Kan detta nu vara förhållandet i Värmlands län, det känner jag icke till, men inom mitt län finns det sockenombud!

Vidare vill jag säga, att denna nya förordning om hushållningssällskap ju är lagd så demokratisk, att hushållningssällskapen bliva till ytterlighet väl representerade ifrån bygderna. Jag vidhåller den uppfattningen, att denna rörelse är utav så lokal beskaffenhet, att den icke under några förhållanden bör läggas under statens hand, och att, om så skulle ske, rörelsen därav enbart skulle lida skada och icke nytta.

Herr Petrén, Bror: Herr talman! Jag har redan i mitt tidigare anförande utvecklat skälen varför jag anser, att icke egnahemslånerörelsen bör flyttas från de nuvarande organen till en nybildad organisation av statlig natur.

Nu var herr Ingeström i sitt yttrande inne på frågan, om icke jämväl statens jordbruksdomäner lämpligen borde läggas in under handläggning av denna tillämnade nya organisation. Jag vill då säga, att jag för min del icke är på det klara med lämpligheten härav och huruvida detta förslag är tillräckligt genomtänkt för att från riksdagens sida nu skulle kunna framställas begäran därom. Jag har väl sett, att jordkommissionen varit inne på den linjen, men jag

Ang. en
organisation
för de sociala
jordärendena.
(Forts.)

Ang. en
organisation
för de sociala
jordärendena.

(Forts.)

är icke övertygad om, att den under nuvarande förhållanden skulle visa sig bliva till något gagn.

Jag begärde emellertid ordet närmast för att säga ifrån, att den mening, som uttalats i den av mig m. fl. avgivna reservationen, den står jag fast vid och för den kommer jag att giva min röst vid den förestående voteringen, samtidigt som jag emellertid givit uttryck för den uppfattningen, att jag icke alltför mycket skulle beklaga, ifall den motsatta meningen vid voteringen möjligtvis skulle visa sig äga större anslutning, viss som jag är, att en kommande förut-sättningslös utredning i frågan skulle komma att giva stöd för den av mig uttalade meningen i frågan.

Herr Lindhagen: Utskottsförslaget utgår för det första därifrån, att det behövs en organisation för de ärenden, som nu föreslagits av riksdagen, för en vanhävdslag, en arrendelag, en ensittarlag och en bulvanlag. Det behövs någon tillsyn över dessa lagar och någon, som tager hand om lagarnas framfärd. Om man icke gör det genom en samlad organisation, får man inrätta en särskild organisation i var och en av dessa lagar.

Nu säges, att det behövs icke att veta något om organisationen, då det faller av sig självt, att en sådan behövs. Men om t. ex. jordkommissionen icke vidrört organisationsfrågan, därför att en sådan fölle av sig själv, på grund av att kommissionen föreslagit vissa lagar, då skulle säkert med fog hava anmärkts, att detta vore en stor lucka i jordkommissionens förslag. På samma sätt är förhållandet, då riksdagen skriver om olika lagar. I det fallet ligger väl också i sakens natur, att riksdagen samtidigt på något sätt erinrar, jämväl om organisationsfrågan och söker tillägna sig någon mening om densammes utformning.

Denna hänsyn påkallar för det andra ofrånkomligt ett aktgivande även på de organisationer, för den sociala jordfrågan, som redan finnas. Jordkommissionen har funnit det uppenbart, att den tämligen fullständiga planlösheten i organisationsfrågan ej bör få vidare fortgå och allraminst i den mån nya uppgifter tillkomma. Herr Hammarskjöld framhöll, att skrivelsens spets väl skulle ligga i att begära någon enhetlighet. Ja, detta är också en av skrivelsens uppgifter. Därtill skulle så kanske ytterligare tillkomma en för arrendelagen, en för vanhävdslagens utsträckning till riket, en för bulvanlagen, en för friköpning av arrendejordbruk, som väl bör av statsmakten i varje fall på något sätt underlättas o. s. v. Vi hava redan en hel del spridda organisationer för den sociala jordfrågan såsom en för kronojord, en för ecklesiastik jord, en för vanhävds-lagen, en för egnahemsrörelsen, en för ensittarlagen o. s. v. Det vore icke för mycket, att även riksdagen påpekade, att det icke får fortgå såsom hittills, med upprättande av en särorganisation för varje sak, och ibland rent av med glömska för behovet av omtanke om lagarnas förverkligande. Detta överensstämmer också med vad 1919 års riksdag just beslöt då den ur enhetlighetens synpunkt för första gången medgav inrättandet av en central ledning av egnahemsrörelsen i jordbruksdepartementet. Riksdagen förklarade då även att organisationen borde efter ny undersökning ytterligare utvecklas. Det är icke annat än ett infriande av den av riksdagen år 1919 gjorda framställningen, som innefattas i utskottets hemställan.

Jordkommissionen har redogjort för de belopp, som staten redan utgiver för den sociala jordfrågas organisation. Utskottet har i enlighet med därom framställda önskningsar också erinrat om några siffror för ådagaläggande av statens villighet att offra avsevärda belopp för nämnda organisation. Därmed är icke sagt att besparingar kunna ske i varje särskild utgiftspost. Utskottet har endast betonat, att i stort sett det bör bli billigare att lägga en genomtänkt och

såvitt möjligt enhetlig plan till grund för det växande organisationsbehovet. För övrigt innefattar utlåtandet en sammanjämkning mellan olika nyanserade meningar och för min del hänvisar jag till jordkommissionens betänkande i ämnet.

Ang. en
organisation
för de sociala
jordärendena.
(Forts.)

Herr Petrén har på sitt sätt motverkat ett övervägande genom att säga sig icke hava något emot att förslaget därom bifalles och på samma gång förklara sig för egen del ej våga inlåta sig på något övervägande. Detta synes mig vara en visserligen ganska bekväm ståndpunkt. Den är dock farlig därför att den överlåter övervägandet i stället till en byråkrati, som oftast står avvisande eller ointresserad till den sociala jordfrågan. Riksdagen undgår emellertid ej att en gång i alla fall nödgas taga ansvaret.

Herr Rooth: Herr talman! Bara några få ord till herr Lindhagen. Med hänsyn till det utomordentliga intresse, som herr Lindhagen visar denna fråga liksom så många andra, skall jag tillåta mig framställa en inbjudan till herr Lindhagen att komma ned till Småland, där jag åtager mig att visa herr Lindhagen, hur vi ha ordnat denna fråga.

Herr Lindhagen: Om herr Rooth följer med mig till Jämtland, skall jag visa herr Rooth, hur man där har ordnat saken!

Efter härmed slutad överläggning gjorde herr talmannen i enlighet med föreliggande yrkanden propositioner, först på bifall till samt vidare på avslag å vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr Rooth m. fl. begärde votering, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 41, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås utskottets hemställan.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 37;

Nej — 52.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 42, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om befrielse för vissa marinen tilldelade värnpliktiga från viss tjänstgöringsskyldighet

Utskottets hemställan bifölls.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 43, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan om utarbetande av en lagstiftning om driftsnämnder.

Om
lagstiftning
ang. drifts-
nämnder.

Andra lagutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehaft till lagutskott hänvisade motionen nr 106 i första kammaren av herr Wigforss m. fl. samt motionen nr 194 i andra kammaren av herr Johanson i Stockholm m. fl.

Om
lagstiftning
ang. drifts-
nämnder.
(Forts.)

I motionerna, vilka voro likalydande, hade hemställts, att riksdagen måtte besluta att hos Kungl. Maj:t anhålla om utarbetande av en lagstiftning om driftsnämnder i huvudsaklig överensstämmelse med de grundlinjer, vilka framlagts i ett av kommittén för utredning angående den industriella demokratiens problem den 31 mars 1923 avgivet förslag till lag om driftsnämnder, med iakttagande tillika av i motionerna upptagna tilläggsförslag.

Utskottet hade i det föreliggande utlåtandet under hänvisning till vad däri anförts hemställt, att förevarande motioner icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade anmälts av herrar *Linder*, *Sigfrid Hansson* och *Thorberg*, fröken *Hesselgren* samt herrar *Magnusson* i Kalmar, *Hage* och *Holmström* i Stockholm, vilka dock ej antytt sin mening.

Herr Wigforss: Herr greve och talman! Jag hoppas icke att vid denna timme kunna vinna kammarens uppmärksamhet för detta ärende, men jag känner mig ändå skyldig att säga några ord i frågan.

Det kan väl icke väcka någon synnerlig uppmärksamhet i kammaren, om jag öppet säger, att orsaken till att denna motion väcktes från socialdemokratiskt håll vid denna riksdag — under full vetskap om denna riksdags sammansättning och om den ståndpunkt, som de olika partierna, man skulle kunna säga i förväg, tagit till denna fråga — icke var den ringaste föreställning eller det ringaste hopp om att motionen skulle leda till ett positivt resultat vid denna riksdag, utan meningen med motionen var inte någon annan än den att söka få fram en verklig diskussion om de problem, som här rullas upp. Jag kan endast beklaga, att även detta mycket blygsamma syfte med motionen visat sig icke kunna uppnås, dels därför att ärendet kommit fram vid en så sen tid på riksdagen, att det med eller mot riksdagsmännens vilja icke kan samla något större intresse, ty de kunna ej ens intressera sig för frågor, som säkerligen ligga dem mycket närmare än denna, och dels därför att utskottet, som avvisat motionen, egentligen icke gått in i diskussion av sakfrågan utan avvisat motionen på, om jag så får säga, relativt formella skäl. Det är med hänsyn till utredningens nuvarande läge som utskottet närmast säger, att det anser, att riksdagen icke i detta ögonblick kan taga ståndpunkt till hela spörsmålet om driftsnämnder eller hela spörsmålet om industriens demokratisering. Jag förnekar icke, att det kan finnas vissa skäl för den, som icke närmare intresserar sig för saken, att på dessa grunder avvisa ett ståndpunktstagande till frågan. Men, om man skall tala ärligt och uppriktigt, undrar jag, hur många medlemmar av utskottets majoritet eller hur många medlemmar av denna kammare, som verkligen föreställa sig, att utlåtandet från de två höga ämbetsmän, som äro utskickade för att under sex veckors tid försöka taga reda på hur en viss lagstiftning om industriell demokrati i vissa europeiska länder verka, jag tror icke, säger jag, att det är många, som föreställa sig, att det utlåtande, som på grund av dessa studieresor kan avgivas, kommer att påverka några avsevärda grupper av riksdagens medlemmar eller i avsevärd grad påverka opinionen i landet.

I detta sammanhang omnämner utskottet, att en sådan studieresa, som nu håller på att företagas, borde kunna bli så mycket mera värdefull, som den officiella kommitté, som har haft utredningen av detta ärende om hand, huvudsakligen synes ha stött sig på litteratur i ämnet, alltså inte på några egna direkta iakttagelser. Nej, det är alldeles riktigt, att kommittén som sådan inte har kunnat stödja sig på några egna direkta iakttagelser, men den form av utredning, som Kungl. Maj:t nu har föranställt genom att skicka ut dessa högre ämbetsmän, har inte kommittén heller alldeles försummat, ty dess notarie, som utarbetat den avdelning, vilken handlar om industriell demokrati i olika europeiska och

utomeuropeiska länder, har verkligen gjort dylika studieresor, men resultatet av dessa studieresor har inte blivit inryckt i kommitténs betänkande helt enkelt därför, att vi inte ha kunnat dölja för oss, att dessa studieintryck äro i mycket stor utsträckning personliga, d. v. s. subjektiva, färgade av undersökarens egen uppfattning av dessa ting. Vi fruktade därför, att om hans personliga intryck inrycktes i detta officiella betänkande, skulle det anses mera som utslag av vad den ena parten har att anföra i saken. Hans sympatier lågo nämligen uttryckligen, kan man säga, på den sidan, som önskar en utveckling av industrien i här antydd riktning.

Emellertid har jag inte begärt ordet för att framhålla detta, utan den huvudsakliga anledningen var, att jag med några ord velat beröra de reella skäl, som utskottet, åtminstone i förbifarten, anfört mot en lagstiftning, åtminstone för närvarande, i detta hänseende. Det är, när utskottet förklarar, att såsom känt är och såsom framgår av de yttranden, som ha avgivits över kommitténs betänkande, finnes det på arbetsgiversidan ett alldeles kompakt motstånd mot varje lagstiftning på detta område, och inte heller på arbetarsidan har man varit enhällig, utan delvis kritiserat det förslag till lagstiftning, som kommittén framlagt och som nu motionärerna ansluta sig till. Under sådana förhållanden, säger utskottet, saknas den förutsättning, som man inom kommittén själv angivit borde finnas, för att en lagstiftning på detta område skulle kunna genomföras, nämligen en verkligt stark opinion bland de parter, som här närmast komma i fråga, d. v. s. arbetsgivare och arbetare. När kommittén vågade skriva ned en sådan sats som den, att en lagstiftning på detta område inte kan ha utsikt att leda till något verkligt lyckosamt resultat, om det inte finnes en opinion bakom inom intresserade kretsar, så skrev den dessa ord i full vetskap om, att de kunde föranleda missförstånd. Det var inte kommitténs mening att därmed säga, att det måste finnas en opinion på båda sidor om den där klyftan, som nu skiljer arbetsgivarna från arbetarna, men det ansågs inte opportunt, om jag så får säga, inte riktigt, att rent och klart säga ut att en sådan lagstiftning mycket väl kan genomföras, trots den ena partens bestämda motstånd. Det antyddes emellertid i ganska tydliga ordalag genom hänvisning till den sociala lagstiftning, som vi överhuvud taget ha och som i största utsträckning genomdrivits, trots arbetsgivarens bestämda motstånd och trots deras bestämda förklaringar, att varje steg på detta område skulle leda till mycket farliga konsekvenser för det svenska näringslivet. Jag får säga, att det är så långt ifrån att den ena partens — i detta fall arbetsgivarpartens — motstånd mot varje lagstiftning är ett avgörande argument *mot* lagstiftningen, att jag skulle vilja säga, att detta motstånd i detta ögonblick utgör ett av de starkaste argumenten *för* lagstiftning på området i fråga. Som var och en vet, finns det bland dem som önska en utveckling av industrien i demokratisk riktning, d. v. s. i den riktningen, att arbetarna genom sina organisationer eller på annat sätt skulle få större möjlighet att blicka in i industriens ledning, deltaga i och öva inflytande på denna, bland dem som önska en sådan utveckling finnes det — och det av mycket naturliga skäl — delade meningar om huruvida det är lämpligt att föra fram dessa ting på lagstiftningens väg. De som av många anledningar inte äro några större vänner av lagstiftning överhuvud, bruka anföra, att man vinner mycket mer genom frivilliga överenskommelser, dels mellan arbetare och arbetsgivare inom ett enskilt företag och dels kanske framför allt genom överenskommelser i den form, som vi nu känna som kollektivavtal. Och det är utan tvivel så, att en hel del skäl kunna anföras för att en utveckling i denna riktning borde kunna försiggå under kollektivavtalets form, men det förutsätter antingen, att man på båda sidor önskar något sådant, eller att den sidan, som önskar det, är så stark, att den kan genomdriva sin vilja mot den ovilliga partens önskan.

Nu kan man naturligtvis från det håll, där man inte önskar en lagstiftning,

*Om
lagstiftning
ang. drifts-
nämnder.
(Forts.)*

Om
lagstiftning
ang. drifts-
nämnder.
(Forts.)

säga, att det motstånd, som från arbetsgivarnas sida i detta ögonblick reses gent emot överenskommelser i kollektivavtalets form rörande dessa ting, det motståndet är av precis samma slag som det som rests i en mängd andra fall, när det gällt överenskommelser mellan arbetsgivare och arbetarorganisationer, men att detta motstånd så småningom uppluckrats för att slutligen ersättas av ett fullt och helt accepterande av kollektivavtal rörande en hel mängd ting, om vilka man från början på arbetsgiversidan inte önskat träffa överenskommelse med arbetarnas organisationer. Det är utan tvivel så, att man på vissa håll på arbetarsidan på samma sätt är något misstrogen mot lagstiftningen och säger, att »det vi vilja vinna, skola vi vinna genom egna krafter. Vi skola slå oss till det gentemot arbetsgivarna, och vi bry oss inte om den hjälp, som ni möjligen skulle kunna skänka inom riksdagen». Nu torde inte den övervägande stämningen på arbetarsidan vara sådan, att man vill försaka den hjälp i detta hänseende, som den fackliga rörelsen skulle kunna få från den politiska. Men om det är så, då ställer sig saken praktiskt taget på följande sätt. Om man överlåter åt den fria avtalsformen eller åt parterna att i den fria avtalsformen söka sig fram på detta område, mötes man för närvarande av arbetsgivarnas eller åtminstone, låt oss säga, arbetsgivarföreningens bestämda motstånd. Om man skall komma någon vart på området, så tycks det inte finnas någon annan möjlighet, än att detta motstånd upphäves genom en lagstiftning.

Nu är det naturligtvis lätt att göra sig lustig över att man skall på lagstiftningens väg och genom tvång få människor till någonting som kallas för samarbete. Det är mycket enkelt att göra sig lustig över den saken, men om man ser till realiteterna, är det inte så säkert, att saken ligger så enkelt och komiskt. Ty vad arbetsgivarföreningen säger är *en* sak, och vad den enskilda arbetsgivaren menar är *en annan* sak, och det är inte givet, att den standpunkt, som kanske under vissa, om jag så får säga, politiska hänsyn tar sig uttryck i en föreningens officiella förklaringar, helt och hållet och in i det yttersta delas av alla medlemmar av denna förening. Det finnes fortfarande åtminstone en möjlighet att hoppas, att de enskilda arbetsgivarnas uppfattning inte är alldeles densamma som den, som tar sig uttryck i de officiella uttalandena från arbetsgivarföreningarna eller från andra håll och som man kan säga återspegla arbetsgiversammanslutningarnas idéer. Det kan endast provas genom att man får till stånd en lagstiftning. Om det då skulle visa sig, att den mening, som tagit sig uttryck i dessa uttalanden, verkligen till den grad har genomsyrat de enskilda arbetsgivarnas uppfattning, att dessa på intet vis vilja ha ett dylikt samarbete med sina arbetare, ja, då är det mycket möjligt, att hela saken måste förfalla och att, som det också står i kommittébetänkandet, problemet får tagas upp med andra medel.

Så mycket i fråga om arbetsgivarnas motstånd.

När det gäller de delade meningar, som blivit framförda från arbetarhåll, får man ju komma ihåg, att en kritik från arbetarhåll inte är detsamma som en vägran att gå med på dessa linjer. Denna kritik är tvärtom i de flesta fall ett uttryck för en misräkning över att man inte kunnat komma längre än som förefaller kunna ske genom lagstiftning i en form som den här föreslagna. Detta är uppenbart, och för att påvisa det skall jag göra en jämförelse med de nyss debatterade jordlagarna. Om det där är så, att det socialdemokratiska partiet motionerat i en hel rad punkter om relativt långt gående åtgärder, och t. ex. andra lagutskottets ordförande finner sig föranlåten att gå med på dem ett stycke, så är det tydligt, att han inte skulle ta intryck av följande argument från dem, som inte vilja gå något steg alls: Ja, men er standpunkt kritiseras av dem ni vill hjälpa! Det är uppenbart, att den kritik, som kommer från håll, där man vill gå längre på samma väg, inte kan anföras som stöd för den uppfattningen, att

det skulle saknas vilja på ena hållet att verkligen sätta sitt inflytande bakom en lagstiftning, när den väl kommit till stånd.

Jag tror sålunda, att de sakliga argument, som utskottet här har snuddat vid, inte komma att visa sig bärkraftiga i fortsättningen, och jag är övertygad om att det *blir* en fortsättning. Det är utan tvivel så, att denna fråga hör till dem, som komma tillbaka i den ena eller andra formen. Därför borgar, kan man säga, det faktum, att kraven äro grundade i det nuvarande industriella samhällets hela struktur. Det är, för att uttrycka saken kort, orimligt att tänka sig, att de arbetarmassor, som redan ha nått vad man kallar politisk jämställdhet med övriga samhällsgrupper, som tränga in i det politiska och det kommunala livet på alla vägar och där utöva sitt inflytande och som växa till i kunskap och förmåga, man kan säga, med varje år som går, det är otänkbart, säger jag, att de i längden skola lämna ledningen av hela det område av mänsklig verksamhet, som heter industrien, inom vilket de ha att tillbringa större delen av sitt liv, i händerna på andra grupper av samhällsmedborgare, och inte själva verkligen kunna utöva något avgörande inflytande på de företag, av vilkas bestånd de i sista hand äro beroende. Det är sålunda min övertygelse, att kravet är så grundat i förhållandenas egen natur, att det kommer tillbaka.

Jag har i frågans nuvarande läge intet yrkande att göra.

Herr Petré, Bror: Herr talman! Jag ber att få yttra några ord med anledning av den föregående ärade talarens anförande.

Det är riktigt, som han sade, att utskottet icke ingått på något sakligt bedömande av den föreliggande frågan, och när så ej skett, är det också naturligt, att utskottets yttrande fått den kortfattade avfattning, som det nu föreliggande betänkandet utvisar.

Jag vill med anledning av talarens anförande hava sagt, att jag har litet mera tro på det möjliga gagnet av den i utskottsutlåtandet omnämnda studieresa, som nyligen blivit anträdd. Den kan nog komma att lämna mera positiva resultat, än den föregående talaren för sin del förmodade. Jag har också hört talas om den studieresa, som aktuarien Brusewitz tidigare företagit i Ryssland och kanske även i andra länder. Jag har emellertid den uppfattningen, att dessa två representanter för kommerskollegium och socialstyrelsen, om vilka nu är fråga, med den erfarenhet de ha å dessa områden, skola äga särskilda förutsättningar för att efter några månaders vistelse i de i utskottsutlåtandet omnämnda fyra länderna jämte Tyskland, för studerande av hithörande förhållanden kunna tillföra sina ämbetsverk åtskilliga erfarenheter, som kunna komma att bliva till gagn för frågan framåt.

Jag har under denna riksdag tidigare haft tillfälle att ur utskottssynpunkt syssla med ett betänkande i en annan mycket viktig fråga från en kommitté, tillkommen samma dag som den nu ifrågavarande. Det gällde då kontroll över trustväsendet och jag kan icke neka till att det mogna yttrande, som i den frågan härrörde från en av dessa två män, ger mig stöd för att denna studieresa kan komma att bära mera frukt för den föreliggande frågan än den föregående talaren för sin del förutsatte. Jag hyser sålunda icke samma skepsis å den punkten, som han gav uttryck åt.

För min egen del vill jag i övrigt göra den bekännelsen, att intet ärende i år förelegat till prövning av andra lagutskottet, som synts mig erbjuda större intresse än denna fråga. Jag har mer än en gång under riksdagens lopp kommit tillbaka till hithörande kommittébetänkande och vid studiet av detsamma fått ett starkt intryck av att man här står inför ett spörsmål, som hör framtiden till och som ej kan undgå att vederbörligen beaktas. Inför åtskilligt av det, som i betänkandet framförts, känner man en viss skepsis. Även med full för-

*Om
lagstiftning
ang. drifts-
nämnder.
(Forts.)*

Om
lagstiftning
ang. drifts-
nämnder.
(Forts.)

ståelse för den strävan till främjande av en ordnad samverkan mellan arbetsgivare och arbetare på grundval av den naturliga intressegemenskapen dem emellan, som genomgår förslaget till driftsnämnder, frågar man sig: är detta en framkomlig väg för det avsedda ändamålet? Kan under nu rådande förhållanden en reglering av hithörande förhållanden med lagbestämmelser tänkas bli-va till gagn, eller är det fastmera så, att den samverkan, man vill främja, bättre skulle ses till godo under nuvarande förhållanden på den fria överenskommelsens väg genom en vidare utveckling av bestämmelser i kollektivavtalen?

Av den, som tagit närmare del av detta betänkande, måste nog vitsordas, att det lagförslag, som däri innefattas, utmärkes av en viss varsamhet, i det att däri icke detaljerat angives de uppgifter, som driftsnämnderna skola hava. De tilldelas enbart en rådgivande ställning i vad angår företagets ledning, och denna varsamhet är otvivelaktigt en styrka i förslaget, när det nu bäres fram som ett första försök till lagstiftning på området. När jag känner ett visst tvivel om framkomligheten f. n. på den väg, motionärerna anvisa, har det sin grund däri, att det hos de två kontrahenterna, det här gäller, ej nu synes vara tillfinnandes den känsla av intressegemenskap, som erfordras för att det skall komma ut något gott av dessa driftsnämndsorganisationer. Utan tvivel är det en viss risk, ifall man under sådana förhållanden tillgriper ett lagfästande av en sådan institution. Den skapar möjlighet till vissa maktmissbruk. Jag är ej säker på huru driftsnämnderna skulle komma att tillsättas, om det exempelvis å arbetarsidan skulle bli-va de kunnigaste arbetarna eller möjligen arbetare med annan läggning, som av fackföreningarna skulle komma att utses till ledamöter i nämnderna. Att arbetsgivarna å sin sida hava möjlighet till, om jag så får säga, sabotage, synes ej vara tvivel underkastat. Bestämmelserna rörande deras skyldighet att lämna arbetarna upplysningar angående företagen i skilda hänseenden torde nämligen utan alltför stor svårighet kunna av vederbörande i väsentliga delar kringgås. Det finnes här många irritationsmoment, som kunna bli-va till skada, så länge kontrahenterna i sitt mellanhavande känna sig stå i den kampställning gentemot varandra, som de nu göra.

Den föregående talaren betonade, att man i denna fråga hade att räkna med arbetsgivarsidans obenägenhet att medverka till åtgärder av nu ifrågasatt slag. Jag har tagit ingående del av de utlåtanden över kommittébetänkandet, som finnas inkomna. Arbetsgivarna stå enstämmigt emot förslaget. Av de fackliga arbetssammanslutningarnas utlåtanden får man ett mera blandat intryck. Ledningen är ju böjd för att en lagstiftning, byggd å kommitténs betänkande, kommer till stånd. Frågan blir emellertid, huru förslaget skulle komma att te sig i den praktiska tillämpningen bland fackföreningens män ute i orterna. Det hänger mera på dessa, männen i ledet, vilka skulle komma att sitta i driftsnämnderna och där verka i denna egenskap, än på arbetarledarna, som tänkt igenom problemet och sett sig kunna giva förslaget sin tillstyrkan.

Går man då till uttrycken för huru de särskilda fackföreningarnas styrelser se på frågan i detta nu, får man nog av deras utlåtanden ett ganska starkt intryck av, att man där i rätt stor utsträckning icke är böjd för en lagstiftning av det nu ifrågasatta innehållet. Gång på gång mötes man i utlåtandena av frågan: Vart för detta första steg i fortsättningen till? Huru är den vidare utvecklingen å detta område, för vilken detta blott är en förberedande åtgärd? Vad som nu givres är ej tillfyllest. Det måste beredas verklig medbestämmanderätt för arbetarna i fråga om företagets ledning.

Jag kan icke underlåta att, såsom belägg för vad jag nu sagt, läsa upp några korta punkter ur ett par yttranden från de större fackförbunden, ty de återgiva på ett påtagligt sätt, huru arbetarnas uppfattning av denna fråga är i detta nu.

Tager jag t. ex. Svenska gjutareförbundet, som är ett av de större förbunden,

säges i dess yttrande: »Vid en granskning av förslaget i fråga ligger det mycket nära till hands att säga ut, att ingen lag alls på detta område är bättre än en lag enligt detta förslag. Utan att ingå i några som helst detaljer av detta förslags olika bestämmelser, så är dock det hela av sådan art, att arbetarepartens ombud i dessa nämnder tillerkännas ett ytterst ringa inflytande, men väl en mängd förpliktelser och skyldigheter.»

Styrelsen för svenska grov- och fabriksarbetareförbundet, vilket ju har en mycket stor anslutning, säger: »Utan att på något sätt vilja förringa värdet av de erfarenheter, som arbetarna enligt lagförslaget kunna tillgodogöra sig, tro vi dock, att detta icke i någon större utsträckning kommer att befrämja arbetsfreden, alldenstund arbetarnas inflytande i fråga om företagets organisation och förvaltning enligt förslaget endast kommer att bli av rådgivande karaktär. — Skall man kunna hysa den förhoppningen, att genom driftsnämnderna skall kunna förverkligas den goda mening, som i motiveringen till förslaget angives, synes det oss böra närmare preciseras, att arbetsgivarna verkligen äro skyldiga taga hänsyn till de råd, anvisningar och förslag, som driftsnämnderna framlägga. — Om fackföreningsrörelsen ostörd får utvidga och utveckla sin verksamhet, torde efter hand arbetsgivarna nödgas medgiva arbetarna allt större inflytande och medbestämmanderätt på olika områden inom arbetsföretagen. Med en utveckling i denna riktning tro vi sålunda, att en verklig industriell demokrati av större värde, än vad föreliggande lagförslag innebär, i vårt land skall tränga sig fram. Att härför erfordras fortsatt kamp mellan arbetsgivarna och arbetarna äro vi fullt på det klara med. Denna kamp torde emellertid slutligen komma att leda därhän, att arbetsgivarna och övriga borgerliga element i samhället omsider skola förstå att uppskatta arbetareklassens värde och oundgänglighet, och att det är otänkbart att införa fredliga och lugna arbetsförhållanden med mindre än att arbetarna medgivas inflytande och medbestämmanderätt, som är av innebörande värde ej blott för dem, som äga produktionsmedlen, utan även för dem, som utföra det manuella arbetet i produktionen.»

Svenska handelsarbetareförbundet yttrar, »att vi icke äro tillfredsställda med det försag till lag om driftsnämnder, som ovannämnda kommitté utarbetat. — Den medbestämmanderätt i företagets ledning, som arbetarna krävt, kan nämligen icke sägas vara tillgodosedd, om förslaget upphöjes till lag.»

Går jag så till ett annat av de större fackförbunden, Svenska metallindustriarbetareförbundet, heter det i dess yttrande: »Om man nu mot varandra väger de skyldigheter, som arbetarna genom detta lagförslag skulle komma att få ikläda sig, och de rättigheter, vilka de som kompensation härför skulle erhålla, och som så i sig skulle innebära den industriella demokrati, som genom lagförslaget komme att framskapas, så kunna vi icke konstatera annat än att arbetarnas skyldigheter skulle bli mycket stora, under det att de små rättigheterna skulle komma att inskränka sig till arbetsgivareupplysningar av för arbetarna måhända många gånger tvivelaktigt värde. — Ehuru vi således icke kunna tillstyrka det föreliggande förslaget till lag om driftsnämnder, äro vi dock icke motståndare till en lag, som, i enlighet med den ursprungliga uppfattningen om innebörden i begreppet industriell demokrati, kan giva arbetarna verkliga rättigheter beträffande det företag, genom vilket verksamhet de skola erhålla sin utkomst, samt som en konsekvens härav även arbetarnas för sin del motsvarande skyldigheter gent emot företaget. — En första förutsättning för att arbetarna skola kunna känna samhörighet med arbetsföretaget är således den, att i fråga om arbetares antagande och avskedande, detta icke som nu är arbetsgivaremonopol och som sådant i kampen mot arbetarna särskilt utnyttjas.» —

Och även i andra av yttrandena kommer man tillbaka just till detta: vi måste vara medbestämmande såväl i fråga om arbetares avskedande som ock beträffande deras antagande.

Om
lagstiftning
ang. drifts-
nämnder.
(Forts.)

Om
agstiftning
ang. drifts-
nämnder.
(Forts.)

Vidare har jag bl. a. i min hand ett yttrande från styrelsen för Svenska sten-industriarbetareförbundet, däri det heter: »— bedja vi få framhålla de positiva förslag, som vi anse nödvändiga rörande driftsnämnds beslutanderätt, vilka böra inrymmas i lagförslaget, om detsamma skall bliva lag. Således föreslå vi, att lagen skall medgiva beslutanderätt åt driftsnämnderna i nedanstående fall:

1. Vid antagande och avskedande av arbetare.
2. Vid lärlingars antagande och deras anställningsförhållanden.
3. Vid anställande av förmän» etc. etc.

Vad särskilt angår detta sista om bestämmanderätt i fråga om förmännens anställande kommer även kravet därå tillbaka gång på gång i yttrandena från fackförbunden.

Jag har velat foga dessa uttalanden till protokollet för att visa, att jag har stöd för den uppfattningen, att det icke enbart är på arbetsgivarsidan, som det finnes motstånd mot en lagstiftning av det nu ifrågasatta innehållet, utan även hos fackförbunden. Jag har fått det intrycket, att man även å den sidan icke nu är mogen för att söka en ordnad samverkan mellan arbetsgivarna och arbetarna efter de linjer, förslaget innehåller. Det är redan av denna anledning, som jag tror, att man för närvarande icke kan hysa tillit till att, om man nu genomförde denna lagstiftning om driftsnämnder, det under nuvarande förhållanden skulle bliva till gagn.

Att denna fråga icke kan gravläggas, det har den föregående talaren rätt uti, och det är möjligt, att man med tiden kommer att söka sig fram på linjer, som ej ligga så fjärran från de nu föreslagna. Men jag är icke övertygad om att vi gagna själva saken genom att nu forcera fram frågan, och det är även i känslan härav, som jag anslutit mig till utskottsmajoriteten, som ansett ett ståndpunkts-tagande i denna viktiga fråga nu från riksdagens sida ej vara att tillråda.

Herr talman, jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr von Sydow: Herr greve och talman! Då den förste ärade talaren icke gjorde något yrkande, kunde det måhända synas onödigt att ytterligare förlänga diskussionen. Herr Wigforss yttrade, att han gärna skulle sett, att det här kunnat komma till stånd en allmän diskussion om förslagets detaljer, men såsom förhållandena nu vore, sade han, kunde detta icke ske. Jag vill icke heller ingå på någon diskussion om alla detaljer i förslaget, men det var ett eller ett par yttranden av herr Wigforss, som jag icke kan låta stå oemotsagda.

Herr Wigforss yttrade, att, när det i utskottets betänkande står, att en förut-sättning för en framgångsrik lagstiftning på detta område är, att de föreslagna åtgärderna skola visa sig uppbäras av en tillräckligt stark opinion bland de närmast intresserade, detta givetvis kunde tolkas så, att det skulle vara en allmän opinion för saken bland arbetsgivarna, efter som de verkligen äro nära intresserade, men det var icke meningen, sade han, utan meningen skulle vara att genomföra förslaget även mot arbetsgivarnas enhälliga opinion. Jag måste säga herr Wigforss, att i sådant fall det är ett ganska underbart sätt att skriva, som man använt i kommittébetänkandet, förefaller det mig. Anledningen till att man skulle genomföra förslaget även mot en enhällig opinion hos arbetsgivarna, skulle enligt herr Wigforss' mening vara den, att arbetsgivarna alltid motsatt sig all social lagstiftning här i landet. Det förvånar mig, att herr Wigforss vill säga någonting sådant, ty det är ju icke alls riktigt. Om vi se på de stora sociala lagar, som vi för närvarande ha, så är den viktigaste bland dem lagen om allmän pensionsförsäkring, ty den har medfört större förmåner för svenska folket än någon annan, och vi finna, att den genomfördes utan motstånd från arbetsgivarsidan, ehuru arbetsgivarna, såsom dragande en mycket stor del av skattebördan, fingo en mycket stor del av kostnaderna för denna lag lagd på sina axlar. En annan mycket

viktig social lag, olycksfallsförsäkringslagen, för vilken arbetsgivarna ensamma bära kostnaden, infördes likaledes utan något motstånd från arbetsgivar sidan — det var en enhällig uppfattning bland dem, att grunden för att de skulle bära denna börda var rättvis. Däremot vill jag gärna medgiva, att arbetsgivarna gjorde motstånd mot åttatimmarslagen. Jag vill icke gå in på huruvida detta motstånd var berättigat eller icke; därom äro meningarna delade, och min mening torde vara så allmänt känd, att jag nu icke behöver angiva den.

Vidare sade herr Wigforss, att han i övrigt icke var säker på att det vore arbetsgivarna, som voro så bestämt emot en lagstiftning om driftsnämnder, som icke fastmera arbetsgivarföreningen. Herr Wigforss ansåg sålunda antagligt, att motståndet skulle vara större från arbetsgivarföreningen än från enskilda arbetsgivare. Ja, en sådan uppfattning i detta och andra liknande fall är icke så ovanlig, men jag försäkrar herr Wigforss, att den är fullkomligt grundfalsk. Ifall herr Wigforss hade tillfälle att vara närvarande vid sammanträden med arbetsgivarna, när de äro för sig själva och oförbehållsamt kunna uttala sitt hjärtas mening, och hörde vad då sades om en lagstiftning sådan som denna, skulle herr Wigforss absolut icke hysa en sådan tanke. Förhållandet är helt enkelt det, såsom ju är ganska naturligt för var och en, som tänkt sig in i saken, att arbetsgivarföreningen, som måste stå i spetsen och bära upp klander och anfall, som komma utifrån, också måste tänka mera försiktigt på saken, än enskilda arbetsgivare göra. Från enskilda arbetsgivare får man i dylika fall ofta höra, att arbetsgivarföreningen icke tillräckligt kategoriskt och energiskt förfäktat deras talan.

Vad sedan angår arbetarnas opinion, så har ju utskottets ärade ordförande med utdrag av yttranden, som avgivits av fackförbunden, redan påvisat, att denna opinion så långt ifrån är enhällig, att det tvärtom på många ställen, bland många inflytelserika förbund finnas mycket stora betänkligheter mot förslaget. Man anför häremot, att detta nog är riktigt, men att meningarna enat sig till sist hos landsorganisationens representantskap, som enhälligt tillstyrkt en lag i frågan. Ja, detta är sant, men det var genom en ovanligt lyckad formulering, för vilken jag i annat sammanhang tillåtit mig att komplimentera landsorganisationen. Representantskapet tillstyrkte förslaget — under villkor att vart och ett av alla de olika fackförbunden skulle få sitt särskilda önskemål genomfört! De som ville ha en förändring, skulle få det, och de som icke ville, skulle slippa det, de som ville, att lagen skulle genomföras, skulle få sin vilja fram, och de, som icke ville det, skulle slippa lagen. Det var på sådana villkor, som förbunden gingo med, ty var och en skulle få, som han ville ha det. Detta är en s. k. »enhetlig opinion» från arbetarnas sida!

Jag ber nu att få säga, att, när herr Wigforss till sist yttrade, att man icke bör tro, att dessa arbetare, som nu hava så stort inflytande i politiskt och kommunalt hänseende, skola finna sig uti att icke också hava lika stort eller åtminstone ett mycket betydande inflytande i ekonomiskt avseende på de företag, där de äro anställda, detta låter mycket vackert. Man jag undrar, om det är fullt logiskt. Ty det kan mycket väl hända, att det finnes en man eller flera män, som ha stort inflytande politiskt och kommunalt, men som därför icke få lov att taga makten över annan mans egendom. Vad beträffar de stora företagen, aktiebolagen, så torde det väl vara så, att ledningen av dem skall utövas av de män, som bära ansvaret för deras skötsel, ledning och ansvar, böra aldrig få skiljas åt. De styrelsemedlemmar, som väljas av bolagsstämman, hava ansvar enligt lag och inför bolagsstämman, de kunna för misskötsel dömas vid domstol till skadestånd och kunna avskedas när som helst av bolagsstämman, men dessa personer, som man vill taga från arbetarsidan och sätta in i styrelser och i ledningen, äro utan ansvar, de stå icke i ansvar enligt bolagslagen och

*Om
lagstiftning
ang. drifts-
nämnder.
(Forts.)*

Om
lagstiftning
ang. drifts-
nämnder.
(Forts.)

de kunna icke avskedas av aktieägarna. Det skulle bli en splittring av makt och ansvar, som icke kan vara logiskt riktig och som, ifall den komme till stånd, skulle leda till olycka för företagen.

Jag vill nu icke uttala mig om erfarenheterna från utlandet, dem få vi höra talas om, när de personer komma tillbaka, som utskickats av socialstyrelsen och kommerskollegium. Men så mycket torde herrarna veta, att i Norge, där man genomfört en lag efter detta mönster, denna lag visat sig misslyckad bland annat därför, att den icke tillvunnit sig intresse från arbetarsidan.

Jag ber att få säga herr Wigforss, att om man vill arbetarna väl i detta land, och det vilja vi nog alla, så bör man ställa det så, att industrin bär sig och blomstrar. En ärad talare sade på förmiddagen, att det vore ett livsvillkor för svenska folket att jordbruket, dess viktigaste näring, bleve drivet så, att det gäve, om icke en lysande, så dock en dräglig existens åt dem, som utöva det, och detta är riktigt, ty jordbruket skaffar uppehälle åt 48 procent av svenska folket. Men industrin giver uppehälle åt omkring 36 å 37 procent, och om industrin drives under gynnsamma villkor, få dess arbetare det bra, de få det därigenom mycket bättre än genom lagstiftningsåtgärder. Om man ser på kurvorna över löneutvecklingen, finner man, att under lysande tider lönerna gå upp och arbetarna få det bra — utan alla lagbestämmelser. Då är det en stor konkurrens om arbete, arbetsgivarna kämpa inbördes för att få arbetare och lönerna gå automatiskt i höjden. Men under dåliga tider gå arbetslönerna ned, det uppstår arbetslöshet och andra svårigheter. Vad som här bör ske, det är att man gör allt vad som göras kan för att industrin må trivas och gå framåt. Herr greve och talman, jag ber att få förena mig i herr Petréns yrkande.

Fröken Hesselgren: Då jag reserverat mig i denna fråga, ber jag att med några ord få angiva min ståndpunkt. Jag har icke reserverat mig mot utskottets yrkande, utan endast mot dess motivering. Jag anser nämligen, att ett bifall nu till motionärernas hemställan icke skulle gynna saken. I trots av det tvivel mot de av socialstyrelsen och kommerskollegium utskickade personerna, som uttalats av den förste ärade talaren, måste jag för min del instämma i herr Petréns åsikt, att den undersökning de göra nog skall komma att bli till nytta för saken. Jag har också en bestämd känsla av, att man icke genom ett bifall till motionerna nu kan binda sig vid ett bestämt lagförslag, sådant som det här framlagda, dels uti utskottets betänkande och dels med den tillökning, som gjorts av motionärerna. Jag tror icke, att frågan ännu är så mogen, att man kan vara färdig att taga detta första försök till lagförslag. Jag tror, att det behöver grundligt bearbetas, innan det lägges fram, och lägger man då fram det som en grundlinje för den skrivelse man tänker sig, så är jag rädd för att man låser fast saken på ett för tidigt stadium. Varför jag reserverat mig är därför, att jag för min del hoppats, att utskottet i sin motivering skulle ha givit uttryck åt en mera positiv ståndpunkt inför behovet av denna sak. Personligen är jag nämligen alldeles övertygad om, att vi måste fram på ett eller annat sätt på denna väg. Jag förstår mycket väl, att det är en synnerligen ömtålig och vanskelig sak, därför att man har att göra med sådana intressesatser. Men å andra sidan är jag alldeles övertygad om, att vi, om vi skola nå den ekonomiskt goda utveckling för industrin, som av den föregående talaren framhölls såsom nödvändig för att arbetarna skola få det bra, också måste taga med i beräkningen den lust- eller olustkänsla, som påverkar arbetet. Under mina inspektioner av olika arbetsplatser har jag ofta tyckt mig märka att känslor av olust, en otrygghet i arbetet, påverka det allmänna arbetsresultatet. Jag tror, att man måste räkna med sådana saker och att man därför måste försöka att treva sig fram på den väg, som här antytts, och försöka finna en form, som passar för våra för-

hållanden. Jag tror icke, att vi kunna direkt taga efter utlandets mönster, men kunna vi finna en form, som passar för oss, så är jag ganska övertygad om, att det skall komma att bidraga till lösningen av några de svårigheter, som medfölja det industriella arbetet. Från min synpunkt sett skulle det därför varit bra, om utskottet velat mera bestämt uttala sig för ett fortgående på den väg, som anvisats i motionerna. Som utskottets betänkande nu är lagt — det har också utskottets ordförande själv sagt — är det mera ett avståndstagande från själva saken än ett uttryck för att man önskar ett arbete vidare på denna väg, och det är mot denna tendens, som jag velat reservera mig, därför att jag tror på sakens framtid.

Herr talman, jag har intet yrkande att göra.

Herr **Wigforss**: Jag skall icke upptaga kammarens tid många ögonblick. Det är med anledning av att utskottets ordförande uttalade, att det finnes påtagliga svårigheter att gå fram till ett samarbete mellan arbetsgivare och arbetare, som jag gärna skulle vilja säga, att det är uppenbart, att man i den kommitté, som behandlade detta ärende, där vi hade fyra stycken stora arbetsgivare och fyra gamla fackföreningsmedlemmar, icke svävade i okunnighet om de svårigheter, som måste lösas. Dessa svårigheter äro så påtagliga, att jag menar, att man icke ens behöver tala om dem. De äro själva utgångspunkten, det är de, som konstituerat problemet. Utgångspunkten ligger däri, att inom industrin, som tekniskt sett är ett samarbete mellan olika parter för att åstadkomma ett gemensamt resultat, där man, om man vill se saken objektivt, kan konstatera ett samarbete, där finnes på andra sidan mellan människorna en fullkomlig kampställning. Det är om den utgångspunkten, som man måste säga, att den i längden är ohållbar, och det är denna ohållbara ställning, som tagit sig uttryck i det som man kallar den sociala oron.

Nu säger utskottets ordförande, att så länge denna kampställning är utpräglad, så länge motsatsförhållandena äro så djupa, är det svårt att tänka sig ett samarbete, som måste i någon mån grunda sig på förtroende. Ja, det kan man säga, men då kommer motfrågan: vad menas det med detta »så länge». Finnes det något, som tyder på, att motsatsställningen kommer att bli mindre, att kampställningen skall komma att mildras? Det förefaller tvärtom, att, alltefter som organisationerna växa i styrka och alltefter som man mer och mer kommer till medvetande om de motsatta intressena på olika punkter, svårigheterna också stiga att komma till ett förtroendefullt samarbete. Jag menar, att detta är själva utgångspunkten för alla försök att nå fram till samarbete. Det måste pekas på gemensamma intressen, som utan tvivel ändå finnas i fråga om produktionens utveckling. Man kan icke komma ifrån det inrotade misstroendet, om man icke försöker övervinna det, och det är naturligtvis ett sådant försök att övervinna misstroendet i någon mån åtminstone, som denna tendens till industriell demokrati innebär. Det synes mig, att de av utskottets ordförande citerade uttalandena från fackförbundshåll gävo uttryck för denna kampställning, för en misstanke: vad skall det vara till, vad få vi i stället? Huruvida denna fackförbundens uppfattning om att de förlora någonting och få litet i stället är riktig, skall jag icke gå in på, därom finns det delade meningar. Men det är återigen ett konstaterande av fakta detta. De citat, som utskottets ordförande dragit fram, understryka det problem, som det här gäller att lösa. Men när man på fackförbundshåll säger: vi vilja icke vara med om någonting sådant, om vi icke få bestämmanderätten, så har man på dessa fackförbundshåll icke tillräckligt noggrant studerat vad detta betänkande innehåller. Vad där uttryckligen säges är det, att på lagstiftningsväg kunna vi icke,

*Om
lagstiftning
ang. drifts-
nämnder.
(Forts.)*

Om
lagstiftning
ang. drifts-
nämnder.
(Forts.)

åtminstone i detta ögonblick, komma fram till något som kan kallas beslutanderätt och bestämmanderätt från arbetarnas sida. Men det är ingenting som hindrar, att man på den förhandlingsbasis, som skapats genom dessa organisationer, kan genom överenskommelser enskilt eller i kollektivavtalsform slå fast vissa grader av en dylik bestämmanderätt. Det blir en sak, som industrins arbetsgivare och arbetare få pröva sig fram till själva.

Så ett par ord med anledning av herr von Sydows yttrande. Jag kanske uttryckte mig så, att jag kunde bli missförstådd, när jag uttalade en misstanke om, att det icke bland enskilda arbetsgivare funnes ett lika bestämt motstånd till denna idé som i officiella uttalanden. Jag kanske uttryckte mig så, att det lät som jag tänkte på lagstiftningsproblemet. Beträffande det är jag ganska övertygad om, att herr von Sydow faktiskt taget har den överväldigande majoriteten av arbetsgivare med sig, även om jag tror, att han icke har alla med sig, att man på arbetsgivarsidan alltså icke vill veta av denna lagstiftning därför, att man där icke känner något behov av densamma och därför tycker att den är otrevlig och besvärlig. Vad jag syftade på var, att kanske icke alla arbetsgivare skulle vara så bestämda motståndare till att, om lagen genomfördes, gå till en förtroendefull diskussion om de problem det här gäller, och det är det, som är det viktigaste. Ty om bara den möjligheten finnes att komma till tals med enskilda arbetsgivare, är ett steg taget i rätt riktning.

Sedan är jag naturligtvis villig att erkänna, att jag uttryckte saken något absolut, då jag talade om det ständiga motstånd mot all social lagstiftning, som rests från arbetsgivarsidan. Jag menade lagstiftningen på det industriella området. När det gäller lagstiftning, som verkligen berör industrins arbetsförhållanden, så hava arbetsgivarna praktiskt taget icke allenast i vårt land gått på en alldeles bestämd motståndslinje, ända till det ögonblick, då det icke längre var möjligt att göra motstånd. Men efteråt har man funnit sig ganska bra tillrätta med det nya. Herr von Sydow nämnde ett par exempel, men han förbigick det viktigaste av alla, nämligen åttatimmarslagen, som ligger närmast till hands. — Jaså, nämnde herr von Sydow den, ja, då var det jag, som varit ouppmärksam. Den saken ligger emellertid så, att det restes ett alldeles påtagligt motstånd, ett rentav förbittrat motstånd från början, ända till dess lagstiftningen blivit genomförd och en tid därefter för att, såvitt jag förstår, med varje år som går allt mer och mer bedarra. Jag hör verkligen till dem som tro, att när man skall gå till en definitiv lagstiftning, motståndet från arbetsgivarsidan icke skall bli så svårt att komma till rätta med, men det kanske är en optimism, som kommer att visa sig vara oriktig.

Så till sist några ord om industrins framgång. Det är tydligt, att industrins bästa är en förutsättning för arbetarnas bästa. Men skulle det vara så omöjligt att från den utgångspunkt, som är gemensam för herr von Sydow och mig, draga den slutsatsen, att eftersom industrins välfärd är ett livsintresse för arbetarna, så ligger däri en naturlig utgångspunkt för att de skola ha någon del i skötseln av industrin. Jag erkänner mycket villigt, att det stora problemet ligger däri, att det som från arbetarsidan sättes in i industrin, nämligen arbetarnas arbetskraft, är ojämförligt med det, som från kapitalets och delvis från ledningens sida sättes in, det är ytterligt svårt att komma till en avvägning av de olika parternas rättigheter. Men jag vill påpeka, att det lagförslag, som här föreligger, icke förutsätter att man på lagstiftningens väg skall beröva kapitalet, ägarna eller ledningen någon enda av de rättigheter de ha, utan endast att bereda väg för förhandlingar mellan parterna om vissa problem, som arbetsgivarna hittills ansett sig hava rättighet att avgöra på egen hand, utan att fråga efter den uppfattning man hyser på arbetarsidan. Det är

icke annat än ett försök att på lagstiftningsväg sträcka ut det förhandlingsförfarande, som nu tillämpas i fråga om lönevillkoren o. dyl., till ett område, som hittills ansetts vara arbetsgivarnas egna område, men som är av den betydelse även för arbetarna, att man icke i längden kan undandraga sig att även giva arbetarna inflytande på detsamma.

*Om
lagstiftning
ang. drifts-
nämnder.
(Forts.)*

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo och lades till handlingarna konstitutionsutskottets memorial nr 34, i anledning av en inom andra kammaren jämlikt § 57 riksdagsordningen gjord anmälan om anledning till anmärkning mot statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 134, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition rörande anslag till flottans ersättningsbyggnad;

nr 135, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder för färdigställande av vissa utav Södra Sveriges statsarbeten påbörjade arbetsföretag, dels väckta motioner om anslag för arbetslöshetens bekämpande m. m.; och

nr 136, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till bidrag till vägunderhållet på landet.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Vid förnyad föredragning av sammansatta stats- och andra lagutskottets utlåtande nr 5, i anledning av väckt motion om anslag till förhöjning av vissa livräntor, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Vid ånyo skedd föredragning av bankoutskottets utlåtande nr 71, angående vissa ändringar i bankoreglementet m. m., bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 76, i anledning av väckta motioner om användande av genom importavgifter för vissa slag av frö inflytande medel till växtodlingens främjande;

nr 77, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillfällig löneförbättring under budgetåret 1924—1925 för viss personal inom den civila statsförvaltningen i vad rör nionde huvudtiteln; samt

nr 78, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående provisoriskt lönetillägg åt vissa professorer m. fl., tillhörande under nionde huvudtiteln uppförda verk och myndigheter jämte i ämnet väckta motioner.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Ang.
provisoriskt
lönstillägg
åt vissa befatt-
ningshavare
vid bakterio-
logiska labora-
toriet m. fl.

Föredrogs ånyo statsutskottets memorial nr 137, i anledning av första kam-
marens återremiss av statsutskottets utlåtande nr 121 i anledning av Kungl.
Maj:ts proposition angående provisoriskt lönstillägg åt vissa befattningshavare
vid statens bakteriologiska laboratorium m. fl.

I en till riksdagen avlåten, den 7 mars 1924 dagtecknad proposition, nr 120,
vilken hänvisats till statsutskottet för förberedande behandling, hade Kungl.
Maj:ts, under återopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet
över socialärenden för samma dag, föreslagit riksdagen

dels medgiva, att för tiden 1 juli 1924—30 juni 1925 finge, utöver till-
fällig löneförbättring, utgå ett provisoriskt lönstillägg, för år räknat,

till envar av föreståndarna vid statens bakteriologiska laboratorium och sta-
tens rättskemiska laboratorium med 900 kronor; samt

till envar av laboratorerna vid statens bakteriologiska laboratorium och sta-
tens farmaceutiska laboratorium med likaledes 900 kronor;

skolande av ifrågavarande provisoriska lönstillägg $\frac{2}{3}$ anses motsvara lön och
 $\frac{1}{3}$ tjänstgöringspenningar och i tillämpliga delar gälla de bestämmelser, som
kunde komma att utfärdas i fråga om tillfällig löneförbättring för budgetåret
1924—1925 åt viss personal inom den civila statsförvaltningen;

dels ock till beredande av provisoriskt lönstillägg åt vissa befattningsha-
vare vid statens bakteriologiska laboratorium m. fl. för budgetåret 1924—1925
under femte huvudtiteln anvisa ett extra förslaganslag av 4,500 kronor.

Utskottet hade i sitt utlåtande nr 121 hemställt, att Kungl. Maj:ts nu ifrå-
gavarande proposition icke måtte av riksdagen bifallas.

Enligt utskottet tillhandakomna protokollsutdrag hade första kammaren åter-
förvisat ärendet till utskottet, under det att andra kammaren bifallit utskottets
hemställan.

I anledning av vad sålunda förekommit, hade utskottet i det nu förevarande
memorialet hemställt, att första kammaren måtte i ärendet fatta beslut.

Till följd härav föredrogs nu ånyo statsutskottets utlåtande nr 121.

Herr Widell: Herr greve och talman! Då statsutskottet avstyrkte Kungl.
Maj:ts proposition beträffande provisoriskt lönstillägg för bl. a. föreståndarna
för statens bakteriologiska och rättskemiska laboratorier, skedde detta, därför
att utskottet utgick från att det provisoriska lönstillägget skulle inskränkas till
de anstalter, som vid förra riksdagen blevo delaktiga av dylikt, alltså universi-
teten, karolinska institutet, tekniska högskolan och naturhistoriska riksmuseet.
Genom det beslut, kammaren nyss fattade om att tilldela provisoriskt lönstillägg
åt professorerna jämväl vid veterinärhögskolan, skogshögskolan och flera andra
anstalter, har saken kommit i ett fullständigt nytt läge, och det är under sådana
förhållanden icke möjligt att vägra motsvarande löneförbättring åt föreståndarna
vid statens bakteriologiska anstalt och rättskemiska laboratorium. Dessa stå
nämligen i fullständigt samma ställning som de professorer, vilka första kam-
maren nyss beviljat provisoriskt lönstillägg. Jag vill särskilt påpeka, att bland
de av jordbruksutskottet uppräknade befattningshavarna är föreståndaren för
veterinärbakteriologiska laboratoriet. Det är ju inte möjligt, att han skulle få
lönstillägg medan föreståndaren för statens bakteriologiska laboratorium skulle
bli utan. Jag måste därför framställa yrkande om att dessa professorer få pro-
visoriskt lönstillägg. Däremot bör i enlighet med det beslut, som tidigare av

kammaren fattats, sådant tillägg icke tillkomma en del laboratorer och andra, som av Kungl. Maj:t föreslagits härtill.

Nu är det ju givet, att man måste ställa sig tveksam till ett förslag om att bifalla Kungl. Maj:ts proposition på denna punkt, då andra kammaren ju redan bifallit utskottets hemställan och sålunda avslagit detta provisoriska lönetillägg, och det sålunda måste bli en gemensam votering. Men jag utgår ifrån att denna gemensamma votering kan betraktas som en ren formsak, som icke behöver påkalla ledamöternas av riksdagen närvaro i någon större utsträckning, då det torde ligga i öppen dag för envar, att i händelse första kammaren nu beslutar i överensstämmelse med det yrkande, jag kommer att framställa, detta även bör bli riksdagens beslut.

På grund av vad jag anför, får jag, herr greve och talman, yrka att riksdagen må med anledning av Kungl. Maj:ts förevarande proposition *dels* medgiva, att för tiden 1 juli 1924—30 juni 1925 må, utöver tillfällig löneförbättring, utgå ett provisoriskt lönetillägg, för år räknat, till envar av föreståndarna vid statens bakteriologiska laboratorium och statens rättskemiska laboratorium med 900 kronor; skolande av ifrågavarande provisoriska lönetillägg $\frac{2}{3}$ anses motsvara lön och $\frac{1}{3}$ tjänstgöringspenningar och i tillämpliga delar gälla de bestämmelser, som må komma att utfärdas i fråga om tillfällig löneförbättring för budgetåret 1924—1925 åt viss personal inom den civila statsförvaltningen; *dels ock* till beredande av provisoriskt lönetillägg åt föreståndarna för statens bakteriologiska laboratorium och statens rättskemiska laboratorium för budgetåret 1924—1925 under femte huvudtiteln anvisa ett extra förslagsanslag av 1,800 kronor.

Efter det överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare enligt herr *Widells* yrkande; och förklarades den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 10,11 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Ang.
provisoriskt
lönetillägg
åt vissa befäl-
ningshavare
vid bakterio-
logiska labora-
toriet m. fl.
(Forts.)

Fredagen den 6 juni.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Anställdes jämlikt § 65 riksdagsordningen omröstning över följande av statsutskottet i dess memorial nr 133 föreslagna samt av båda kamrarna godkända voteringsproposition:

Den, som i likhet med första kammaren vill, att riksdagen må medgiva, att av det på extra stat för 1922 under femte huvudtiteln till statsbidrag åt kommuner med flera för uppförande av vissa bostadsbyggnader anvisade reservationsanslaget jämte därunder omförda besparingar ett belopp av 24.000 kronor må ställas till ingenjörsvetenskapsakademiens förfogande för utförande av vissa tekniskt-vetenskapliga undersökningar på byggnadsområdet, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har riksdagen i likhet med andra kammaren beslutat avslå Kungl. Maj:ts förslag om användande av ett belopp av 24,000 kronor av berörda reservationsanslag med därunder omförda besparingar för vissa tekniskt-vetenskapliga undersökningar på byggnadsområdet.

Vid omröstningens slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 61;

Nej — 59.

Sedan protokoll över omröstningen blivit uppsatt, justerat och avsänt till andra kammaren, ankom därifrån ett protokollsutdrag, nr 604, som upplästes och varav inhämtades, att omröstningen därstädes utfallit med 65 ja och 112 nej samt att båda kamrarnas sammanräknade röster befunnits utgöra 126 ja och 171 nej, vadan beslut i frågan blivit av riksdagen fattat i överensstämmelse med nej-propositionen.

Sedan kamrarna stannat i skiljaktiga beslut rörande jordbruksutskottets i utlåtande nr 62 gjorda hemställan beträffande herr Bärge m. fl. motion nr 115 i första kammaren och herr Jönssons i Fridhill m. fl. motion nr 205 i andra kammaren, företogs nu jämlikt § 65 riksdagsordningen omröstning över följande av nämnda utskott i dess memorial nr 72 föreslagna samt av båda kamrarna godkända voteringsproposition:

Den, som i likhet med första kammaren vill, att motionerna I: 115 och II: 205 icke må föranleda någon riksdagens åtgärd, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har riksdagen i likhet med andra kammaren för budgetåret 1924—1925 anvisat ett extra anslag av 100,000 kronor för att efter Kungl. Maj:ts beprövande användas för upprätthållande av den vid Weibullsholm bedrivna praktiskt vetenskapliga växtförädlingsverksamheten.

Vid omröstningens slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 63;

Nej — 55.

Sedan protokoll över omröstningen blivit uppsatt, justerat och avsänt till andra kammaren, ankom därifrån ett protokollsutdrag, nr 605, som upplästes och varav inhämtades, att omröstningen därstädes utfallit med 23 ja och 151 nej samt att båda kamrarnas sammanräknade röster befunnits utgöra 86 ja och 206 nej, vadan beslut i frågan blivit av riksdagen fattat i överensstämmelse med nej-propositionen.

Föredrogs sammansatta bevilnings- och första lagutskottets memorial nr 2, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande utskottets utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med särskilda bestämmelser angående olovlig befattning med spritdrycker och vin, m. m.

*Samman-
jämkning
i fråga om
lagförslag ang.
olovlig
befattning med
spritdrycker
och vin.*

I utlåtande nr 1, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 223 med förslag till lag med särskilda bestämmelser angående olovlig befattning med spritdrycker och vin, m. m., hade utskottet, utom annat, hemställt, att riksdagen måtte för sin del antaga ett av utskottet i dess berörda utlåtande framlagt förslag till lag med särskilda bestämmelser angående olovlig befattning med spritdrycker och vin.

Enligt utskottet tillhandakomna protokollsutdrag hade kamrarna vid behandlingen av nämnda utlåtande stannat i olika beslut beträffande 8 och 16 §§ i förslaget samt den till sistnämnda paragraf hörande överskriften. Under det att andra kammaren antagit sagda paragrafer och överskrift i den av utskottet föreslagna lydelsen, hade första kammaren, i överensstämmelse med en av herr Rogberg avgiven, vid utlåtandet fogad reservation, godkänt samma stadganden i den av Kungl. Maj:ts föreslagna avfattningen. I övrigt hade lagförslaget av båda kamrarna antagits i den av utskottet föreslagna lydelsen.

Med anledning av vad sålunda förekommit hade utskottet till behandling förehåft frågan om sammanjämkning av den skiljaktighet, som förelåg mellan kamrarnas beslut; och hade utskottet i det nu föreliggande memorialet hemställt, att riksdagen måtte, båda kamrarna med frånträdande i angivna fall av förut fattade beslut, beträffande nu förevarande förslag till lag med särskilda bestämmelser angående olovlig befattning med spritdrycker och vin antaga i memorialet föreslagen lydelse av nyss angivna paragrafer.

Herr Björkman: Herr greve och talman! Då jag deltagit i behandlingen av detta ärende i sammansatta bevilnings- och första lagutskottet, skall jag be att få säga några ord, bland annat därför att jag tillhör den radikala flygel inom sammansatta utskottet, som nu givetvis, liksom den högra, fått ge med sig åtskilligt.

Smugglingen kan bekämpas dels på internationell väg och dels genom skärpta straffbestämmelser. Den internationella vägen talade finansministern om här i kammaren vid ett tillfälle, men man tycks icke hava gjort något åt den saken efter konferensen i Kristiania. Vad beträffar de skärpta straffbestämmelserna,

*Samman-
jämknin-
g i fråga om
lagförslag ang.
olovlig
befattning med
spritdrycker
och vin.
(Forts.)*

betyda böter givetvis litet, ty de drabba i allmänhet icke cheferna för smugglingen. Frihetsstraffen äro då bättre men framför allt åtgärder av ekonomisk art eller sådana åtgärder som behandlas i det nu godkända lagförslagets 8 § 3 mom. Med kännedom om det sätt, på vilket smugglarna gå till väga speciellt i fråga om fartyg, som användas för smugglingen, är jag emellertid övertygad om att här liksom i Norge kommer man att försöka begagna sig av bulvansystem, och effekten av paragrafen med den formulering, som nu är föreslagen, blir då plus minus noll. Men då förslaget i alla fall i övrigt betecknar ett framsteg, har jag icke reserverat mig utan gått med på detsamma i den övertygelsen, att vi få försöka att nästa år reparera vad som nu brister, liksom vi i år fått reparera vad vi kunnat göra i fjol och redan detta år skulle haft stort gagn av. Jag har intet annat yrkande, herr greve och talman, än om bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande memorial hemställt.

Föredrogs sammansatta bevillnings- och första lagutskottets memorial nr 3, med hemställan om anvisande av ersättning åt utskottets tjänstemän och vaktbetjäning.

Vad utskottet i detta memorial hemställt bifölls.

Anmälades och bordlades

statsutskottets memorial nr 138, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående provisoriskt lönetillägg åt vissa befattningshavare vid statens bakteriologiska laboratorium m. fl.; och

bevillningsutskottets betänkande nr 56, angående beräkning av bevillningarna för budgetåret 1924—1925 m. m.

Anmälades och godkändes bankoutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 254, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till kungörelse angående vissa ändringar i kungörelsen den 15 juni 1923 (nr 265) med allmänna grunder för dyrtidstillägg åt befattningshavare i statens tjänst m. m., i vad den angår pensions- och indragningsstaterna, jämte i ämnet väckta motioner;

nr 255, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till kungörelse angående vissa ändringar i kungörelsen den 15 juni 1923 (nr 266) med allmänna grunder för dyrtidstillägg åt f. d. befattningshavare i statens tjänst m. fl. pensionärer, jämte i ämnet väckta motioner;

nr 256, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående dyrtidstillägg åt pensionsberättigade änkor och barn efter befattningshavare i statens tjänst m. fl. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 306, i anledning av vissa framställningar rörande elfte huvudtiteln, innefattande anslagen till pensions- och indragningsstaterna;

nr 308, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillfällig löneförbättring under budgetåret 1924—1925 för viss personal inom den civila statsförvaltningen, i vad avser pensions- och indragningsstaterna; samt

nr 309, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående provisoriskt lönetillägg åt vissa professorer m. fl., i vad avser elfte huvudtiteln.

Anmälles och godkändes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 290, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 23 oktober 1891 angående väghållningsbesvärets utgörande på landet jämte i ämnet väckta motioner.

Anmälles och godkändes riksdagens kanslis förslag till riksdagens skrivelse, nr 307, till Konungen angående viss ändring i gällande stadga för fortsättnings-skolan.

Anmälles och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 310, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt tillämpning av lagen den 20 maj 1921 angående förbud i vissa fall för bolag och ekonomisk förening att förvärva fast egendom dels ock i ämnet väckta motioner;

nr 311, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående lagstiftning rörande förbud att i fråga om äganderätt till fastighet vara bulvan för annan;

nr 312, i anledning av väckta motioner med förslag till dels lag om utsträckt tillämpning av lagen den 25 juni 1909 om inskränkning i rätten att erhålla ägostyckning, dels ock lag om viss inskränkning i rätten till jordavsöndring;

nr 313, i anledning av väckta motioner dels med förslag till lag om rätt i vissa fall för nyttjanderättshavare att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område m. m. dels ock om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utvidgning av tillämplighetsområdet för den nuvarande lagstiftningen i ämnet;

nr 314, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 2 § 8:o i lagen den 26 maj 1909 om Kungl. Maj:ts regeringsrätt;

nr 315, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående social arrendelag;

nr 316, i anledning av väckta motioner angående förslag till dels vanhävds-lag dels ock lag om skydd för åbyggnader å jordbruksfastighet; samt

nr 317, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om befrielse för vissa marinen tilldelade värnpliktiga från viss tjänstgöringsskyldighet.

Anmälles och godkändes konstitutionsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 318, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om landsting m. m. jämte sex i ämnet väckta motioner;

nr 319, i anledning av väckt motion angående vissa ändringar i lagen om val till riksdagen; samt

nr 320, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition nr 150, i vad densamma avser förslag till lag om ändrad lydelse av 33 § i lagen den 13 juni 1919 om kommunalförbund, dels ock Kungl. Maj:ts proposition nr 152 med förslag till lag om ändring i vissa delar av förordningen den 21 mars 1862 om kyrkostämman samt kyrkoråd och skolråd m. m.

Anmälades och godkändes första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 331, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om återköpsrätt till fast egendom m. m., dels ock i ämnet väckta motioner;

nr 332, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 1 kap. 4 § rättegångsbalken m. m. dels ock i ämnet väckta motioner;

nr 333, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående dels lagstiftning rörande upplåtelse med åborätt av jord utav krono- eller ecklesiastik natur, dels ock ordnandet av kreditgivning åt innehavare av med åborätt upplåten jord; samt

nr 334, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om viss panträtt i spannmål.

Justerades protokollen för den 31 nästlidne maj och den 3 innevarande månad.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 11,37 f. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Lördagen den 7 juni.

Kammaren sammanträdde kl. 3,30 e. m.

Anmälades och bordlades

konstitutionsutskottets memorial, nr 36, angående arvode åt revisionssekreteraren H. Kylander, vilken inom utskottet biträtt vid behandlingen av viss fråga;

sammansatta stats- och bevillningsutskottets memorial nr 13, angående ersättning åt utskottets sekreterare och vaktbetjäning; samt

bankoutskottets memorial nr 73, angående särskilt arvode åt föreståndaren för riksdagens tryckeriexpedition.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 2 B, angående regleringen för budgetåret 1924—1925 av utgifterna under riksstatens andra huvudtitel, innefattande anslagen till justitiedepartementet;

nr 4 B, angående regleringen för budgetåret 1924—1925 av utgifterna under riksstatens fjärde huvudtitel, innefattande anslagen till försvarsdepartementet;

nr 6 B, angående regleringen för budgetåret 1924—1925 av utgifterna under riksstatens sjätte huvudtitel, innefattande anslagen till kommunikationsdepartementet;

nr 7 B, angående regleringen för budgetåret 1924—1925 av utgifterna under riksstatens sjunde huvudtitel, innefattande anslagen till finansdepartementet;

nr 8 B, angående regleringen för budgetåret 1924—1925 av utgifterna under riksstatens åttonde huvudtitel, innefattande anslagen till ecklesiastikdepartementet;

nr 10 B, angående regleringen för budgetåret 1924—1925 av utgifterna under riksstatens tionde huvudtitel, innefattande anslagen till handelsdepartementet;

nr 292, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående lån till främjande av bostadsproduktionen m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 293, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till statistiska centralbyrån och dess verksamhet under budgetåret 1924—1925 m. m. jämte en i ämnet väckt motion;

nr 295, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till statskontoret, kammarrätten, riksräkenskapsverket och allmänna civilförvaltningens lönenämnd;

nr 296, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under andra huvudtiteln gjorda framställning angående anslag till bestridande av tryckningskostnader;

nr 297, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under femte huvudtiteln gjorda framställning angående anslag till tryckningskostnader;

nr 298, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under sjunde huvudtiteln gjorda framställning angående anslag till tryckningskostnader;

nr 299, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under åttonde huvudtiteln gjorda framställning angående anslaget till tryckningskostnader;

nr 300, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under tionde huvudtiteln gjorda framställning angående anslag till tryckningskostnader; samt

nr 326, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om fördelning av automobilskattemedel jämte i ämnet väckta motioner.

Anmäldes och godkändes sammansatta stats- och bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 274, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 1 § i förordningen den 18 juli 1913 angående statsverkets fond av rusedrycksmedel, m. m. ävensom en i ämnet väckt motion.

Anmäldes och godkändes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 321, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillfälliga lönetillägg åt vissa kvinnliga skrivbiträden, i vad den rör nionde huvudtiteln;

nr 322, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående dyrtidstillägg åt vissa lärare vid lantmannaskolor och lanthushållsskolor samt lantbruksskolor ävensom vid lanthushållningsseminariet å Rimforsa;

nr 323, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillfällig löneförbättring under budgetåret 1924—1925 för viss personal inom den civila statsförvaltningen i vad rör nionde huvudtiteln;

nr 324, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående provisoriskt lönetillägg åt vissa professorer m. fl. tillhörande under nionde huvudtiteln uppförda verk och myndigheter; samt

nr 325, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen, under nionde huvudtiteln gjorda framställning om anslag till tryckningskostnader.

Anmäldes och godkändes sammansatta bevillnings- och första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 329, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med särskilda bestämmelser angående olovlig befattningsmed spritdrycker och vin, m. m.

Anmäldes och godkändes riksdagens kanslis förslag till paragrafer i riksdagsbeslutet:

nr 89, rörande förslag till förordning angående postgirorörelse;

nr 90, om ändrad lydelse av 2 § 1 mom. i skogsvårdslagen den 15 juni 1923;

nr 91, angående förordning om tillämpning i Västerbottens och Norrbottens läns landstingsområden av förordningen den 15 juni 1923 angående skogsvårdsstyrelser m. m.;

nr 92, angående utredning rörande fastighetsfideikommissens upphävande eller fideikommissjordens tillgodogörande för eignahemsbildningen;

nr 93, rörande förordning om ändrad lydelse av §§ 4 och 5 i förordningen den 16 maj 1890 angående de allmänna grunder, som vid hypoteksföreningars bildande och framtida verksamhet skola till efterrättelse lända;

nr 94, om ändring i vissa delar av lagen om försäkring för olycksfall i arbete; samt

nr 95, om ändrad lydelse av 5 kap. 3 § strafflagen m. m.

Vid föredragning av statsutskottets memorial nr 138, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående provisoriskt lönetillägg åt vissa befattningshavare vid statens bakteriologiska laboratorium m. fl., godkändes den i detta memorial föreslagna voteringspropositionen.

Herr talmannen tillkännagav, att gemensam omröstning över den nu godkända voteringspropositionen komme att anställas vid sammanträde tisdagen den 10 innevarande månad.

Vid föredragning av bevillningsutskottets betänkande nr 56, angående beräkning av bevillningarna för budgetåret 1924—1925, m. m., bifölls vad utskottet i detta betänkande hemställt.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 3,41 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Tisdagen den 10 juni.

Kammaren sammanträdde kl. 3,30 e. m.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 294, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder för färdigställande av vissa utav Södra Sveriges Statsarbeten påbörjade arbetsföretag, dels väckta motioner om anslag för arbetslöshetens bekämpande m. m.;

nr 301, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande vissa anslag under fjärde huvudtiteln;

nr 302, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående anslag till försvarsdepartementet, marinförvaltningen och försvarsväsendets lönenämnd;

nr 303, i anledning av väckt motion om anslag för inredning av bostäder i en fängelsebyggnad i Karlskrona;

nr 304, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition rörande anslag till flottans ersättningsbyggnad; samt

nr 305, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under fjärde huvudtiteln gjorda framställning rörande sjöförsvarets anslag till tryckningskostnader.

Sedan kamrarna fattat olika beslut rörande statsutskottets i utlåtande nr 121 gjorda hemställan beträffande Kungl. Maj:ts proposition nr 120, anställdes nu jämlikt § 65 riksdagsordningen omröstning över följande av samma utskott i dess memorial nr 138 föreslagna samt av båda kamrarna godkända voteringsproposition:

Den, som i likhet med första kammaren vill att riksdagen må

a) medgiva, att för tiden 1 juli 1924—30 juni 1925 må, utöver tillfällig löneförbättring, utgå ett provisoriskt lönetillägg, för år räknat,

till envar av föreståndarna vid statens bakteriologiska laboratorium och statens rättskemiska laboratorium med 900 kronor;

skolande av ifrågavarande provisoriska lönetillägg $\frac{2}{3}$ anses motsvara lön och $\frac{1}{3}$ tjänstgöringspenningar och i tillämpliga delar gälla de bestämmelser, som må komma att utfärdas i fråga om tillfällig löneförbättring för budgetåret 1924—1925 åt viss personal inom den civila statsförvaltningen;

b) till beredande av provisoriskt lönetillägg åt föreståndarna för statens bakteriologiska laboratorium och statens rättskemiska laboratorium för budgetåret 1924—1925 under femte huvudtiteln anvisa ett extra förslagsanslag av 1,800 kronor, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har riksdagen i likhet med andra kammaren avslagit Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition.

Vid omröstningens slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 40;

Nej — 6.

Sedan protokoll över omröstningen blivit uppsatt, justerat och avsänt till andra kammaren, ankom därifrån ett protokollsutdrag, nr 618, som upplästes och varav inhämtades, att omröstningen därstädes utfallit med 37 ja och 20 nej, samt att båda kamrarnas sammanräknade röster befunnits utgöra 77 ja och 26 nej, vadan beslut i frågan blivit av riksdagen fattat i överensstämmelse med ja-propositionen.

Herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet **Ekeberg**, som anmält, att han vid detta sammanträde ämnade besvara herr Julins interpellation angående vissa ändringar i patentlagstiftningen, erhöll nu ordet och yttrade: Herr greve och talman! Ledamoten av denna kammare herr Julin har erhållit kammarens tillstånd till mig framställa följande spörsmål:

1) Har herr statsrådet undersökt möjligheten att omedelbart tillmötesgå önskemålet om förlängd patenttid och tagit hänsyn till möjligheterna att i samband med denna reform sänka de svenska patentavgifterna?

2) Är det herr statsrådets avsikt att snarast upptaga frågan om införande i Sverige av institutet provisoriskt patentskydd och att göra detta, även om patentlagstiftningens fullständiga revision icke samtidigt kan återupptagas?

I inledningen av sitt anförande har den ärade interpellanten gjort några uttalanden om patentlagstiftningens allmänna betydelse för industrien och näringslivet. Han har tillika erinrat om det reformarbete, som på detta område blivit förberett genom framläggandet av patentlagstiftningskommitténs förslag till ny patentlag, och om de omständigheter, vilka medfört, att detta arbete för närvarande kommit att vila. Med beklagande härav har interpellanten framhållit vikten av att, då en allmän revision av patentlagstiftningen nu icke kan betraktas såsom omedelbart förestående, vissa speciella önskemål måtte vinna tillgodoseende snarast möjligt genom erforderliga lagstiftningsåtgärder.

Innan jag övergår till att direkt besvara de spörsmål, interpellanten riktat till mig, må det vara mig tillåtet att här uttala, att då interpellanten, under hänvisning till det nära sambandet mellan patenträttens utveckling och framåtskridandet på det industriella och ekonomiska området, framhållit behovet av patenträttens reformering, jag för min del kan ansluta mig till hans tankegång. Jag kan också tillägga, att denna min uppfattning icke är från i går. Det är redan tjugu år sedan jag i förordet till en akademisk avhandling, resultatet av ett par års studier inom detta område av rättsvetenskapen, ansåg mig kunna uttala, att man med avseende å vår nuvarande patentlagstiftning icke längre kunde fortgå på de partiella reformernas väg utan ju förr desto hellre borde sätta yxan till roten. Den ståndpunkt, jag då intog, har därefter icke rubbats. Det är då naturligt, att det för mig varit en tillfredsställelse att följa det arbete, som under årens lopp blivit nedlagt för att i vårt land införa en modern patentlagstiftning, och att jag med beklagande sett, hurusom förhållandena föranlett ett avbrott i detta arbete. Såvitt på mig ankommer, skall jag tillse, att detta lagstiftningsarbete återupptages, så snart förutsättningarna därför äro för handen.

Även om en fullständig revision av vår patentlagstiftning kan väntas komma till stånd inom ej alltför avlägsen tid, får detta icke utesluta, att dessförinnan

till prövning upptagas frågor om nödiga och nyttiga förändringar i samma lagstiftning, i den mån de kunna lösas utan större rubbningar av den gällande rättens system och principer och utan att ett fortsatt nordiskt samarbete på patenträttens område försvåras.

Interpellanten har i första hand framfört frågan om en förlängning av den tid — f. n. femton år räknat från patentansökningens ingivande —, under vilken en uppfinning kan åtnjuta patentskydd, och i samband därmed framhållit önskvärdheten av, att de nu utgående patentavgifterna kunde sänkas. Vad angår frågan om patenttiden, torde det vara riktigt, att, såsom interpellanten uppgivit, en uträkning av denna tid skulle motsvara en utbredd önskan bland uppfinnare och industriidkare. Patent- och registreringsverket har även i ett under sistförflutna höst avgivet utlåtande över en av Svenska uppfinnareföreningens styrelse gjord framställning i detta syfte uttalat sig för patenttidens utsträckande med två år och tillstyrkt en snar utredning i ämnet. För min del har jag redan förut haft min uppmärksamhet riktad på denna fråga, och det är min avsikt att utan tidsutdräkt fullfölja ärendets behandling. Något närmare uttalande anser jag mig för närvarande icke böra göra, men jag vill tillägga, att, såvitt jag kunnat finna, denna fråga icke behöver undanskjutas i avbidan å en allmän revision av patentlagstiftningen.

Med frågan om patenttidens utsträckande har interpellanten sammanställt önskemålet om en sänkning av patentavgifterna. Det faller av sig självt, att vid den utredning, varom jag nyss talat, uppmärksamhet skall ägnas även detta spörsmål. Jag anser mig emellertid böra erinra, att de nu gällande avgifterna fastställts genom en lagändring så sent som år 1920 och att de tillämpats endast i fråga om patentansökningar, som inkommit efter den 30 juni samma år. De nya bestämmelserna hava därför ännu endast helt obetydligt hunnit verka. Frågan om avgifternas storlek måste behandlas jämväl med hänsyn till patentverkets ekonomi, för vilken dessa avgifter äro av stor betydelse. Denna synpunkt har även beaktats av interpellanten. Han har emellertid, i anslutning till ett uttalande av styrelsen för Svenska uppfinnareföreningen, utgått från att en utsträckning av patenttiden skulle kunna antagas kompensera en sänkning av avgifterna. Statistiken visar emellertid, att relativt få patent upprätthållas under hela patenttiden: under femårsperioden 1910—1914 var medeltalet av dylika patent cirka 55, under femårsperioden 1919—1923 cirka 125. Även om avgifterna för de år, med vilka patenttiden eventuellt skulle utsträckas, sätts ganska höga — det berättigade här medgives även av interpellanten — måste de dock stå i ett visst rimligt förhållande till avgifterna för de föregående åren. Det synes mig därför tveivelaktigt, huruvida patenttidens utsträckande med ett eller annat år skulle visa sig ägnat att kompensera någon avsevärd sänkning av patentavgifterna för de tidigare åren. Jag har härmed icke velat ställa mig a priori avvisande till frågan om en sänkning av patentavgifterna, särskilt för de första kritiska åren, men jag har, med anledning av interpellantens uttalanden i denna del, ansett mig skyldig att varna för vad jag måste betrakta såsom en alltför stor optimism i fråga om de ekonomiska verkningarna av den föreslagna lagändringen. I varje fall lär det vara uppenbart, att frågan om patenttidens längd är av den principiella art, att den i främsta rummet bör skärskådas ur andra synpunkter än den här ifrågavarande.

Interpellanten har vidare i korthet berört frågan om införande i vårt land av institutet provisoriskt patentskydd och tillsport mig, huruvida jag vore villig att upptaga denna fråga även utan samband med en allmän revision av patentlagstiftningen. Svenska uppfinnareföreningens styrelse har tidigare framfört samma tanke. Man har därmed avsett, att en provisorisk ansökning, åtföljd av en lägre avgift än den vanliga, skulle kunna ingivas till patentmyndigheten, och att från dagen för ingivandet skulle räknas prioritetstid, om inom

viss tid därefter, exempelvis sex månader, fullständig ansökning inkomme och full avgift erlades. Genom en dylik anordning skulle uppfinnaren vinna den fördel, att uppfinningens patenterbarhet kunde säkerställas, innan han ännu bestämt sig för att söka patent. Då dylika ansökningar icke skulle granskas av patentmyndigheten, har man antagit, att anordningen skulle leda till minskning av patentverkets arbetsbörda och därigenom befordra en snabbare handläggning av patentärenden. Patent- och registreringsverket har avstyrkt åtgärder i den nu angivna riktningen. Ämbetsverket har ansett i hög grad tveklaktigt, huruvida en dylik anordning skulle medföra de fördelar, man velat förbinda därmed. I varje fall har ämbetsverket — i motsats till interpellanten — ansett det uteslutet, att frågan borde upptagas i annat sammanhang än med den allmänna patentlagstiftningsrevisionen. Efter vad jag inhämtat, var frågan föremål för överläggning vid den konferens, som för två år sedan hölls här i Stockholm angående det skandinaviska samarbetet på patenträttens område. De delegerade voro därvid eniga i den uppfattningen, att införande av s. k. provisoriskt patentskydd icke vore att förorda. Enligt vad det meddelats mig äro meningarna inom Svenska uppfinnareföreningen delade angående lämpligheten av det förslag i ämnet, som framförts av föreningens styrelse. Såvitt jag har, mig bekant, har provisoriskt patentskydd för övrigt vunnit tillämpning endast i ett fåtal främmande länder; i ett av dessa länder, nämligen Förenta staterna, lär man numera hava frångått detsamma. Att under dessa förhållanden ett införande av detta institut med vår lagstiftning för närvarande skulle vara lämpligt, synes mig icke antagligt. Då den ifrågasatta anordningen obestriddligen i viktiga avseenden betecknar en brytning med gällande patenträttsliga principer, torde tillräckliga skäl knappast vara förebragta för frågans upptagande till behandling utan sammanhang med den allmänna patentlagstiftningsrevisionen, och detta desto hellre som denna revision måste antagas vara icke alltför avlägsen.

Herr Julin: Herr talman! Jag anhåller att på detta sätt få till herr statsrådet frambära min tacksamhet för hans välvilja att besvara min interpellation. Jag har ju särskild anledning att vara honom tacksam, då jag kom så sent med min fråga. Jag sökte emellertid att under riksdagen få ett lämpligt tillfälle att anknyta till någon annan riksdagsfråga för att framställa en interpellation i detta avseende, och jag trodde mig den 30 april hava funnit ett tillfälle då riksdagens båda kamrar fattade beslut om att utsträcka mönsterskyddet till att omfatta industrien i allmänhet och därmed återupplivade det vilande patentlagstiftningsarbetet. I detta syfte avsåg jag nämligen att föra fram min fråga.

Det lyste ju tydligt fram ur hela min interpellation att vad jag ytterst syftade till var att få statsmakterna att pröva, huruvida de alltför höga patentavgifterna kunde på något sätt sänkas.

Jag har då pekat på två möjliga utvägar, nämligen dels en utsträckning av patenttiden och dels det provisoriska patentskyddet. Av dessa vägar tycktes herr statsrådet förkasta den senare, medan herr statsrådet i fråga om den förra förmenade, att den nog icke skulle leda dithän, som jag ville komma. Emellertid är hans uttalande så välvilligt stämt mot tanken på ett ytterligare reformarbete på detta område, att jag håller det för troligt, att regeringen kommer att taga upp dessa frågor, och då är jag viss om att vederbörande, som få saken om händer, tvingas att inrikta sig på ett arbete, som till slut skall ge det resultatet, att våra svenska patentavgifter komma att sänkas. Detta är ju också mycket angeläget. Jag har i min interpellation anført exempel på, huru orimligt höga dessa avgifter äro i Sverige och särskilt i jämförelse med vad de äro i andra länder, och jag skulle kunna anföra ytterligare exempel härpå. Men just i en tid som

vår, då man söker med ljus och lykta efter möjligheter för nationerna att erhålla ökade inkomster och då det största hoppet kanske just står till att utbyta den dyra mänskliga arbetskraften mot mekaniska hjälpmedel, är det givet, att allt vad som kan göras också bör göras för underlättande av uppfinnarnas betydelsefulla arbete.

Vid föredragning av konstitutionsutskottets memorial nr 36, angående arvode åt revisionssekreteraren H. Kylander, vilken inom utskottet biträtt vid behandlingen av viss fråga, bifölls vad utskottet i detta memorial hemställt.

Vid föredragning av sammansatta stats- och bevillningsutskottets memorial nr 13, angående ersättning åt utskottets sekreterare och vaktbetjäning, bifölls vad utskottet i detta memorial hemställt.

*Ang. särskilt
arvode åt
föreståndaren
för riksdagens
tryckeri-
expedition.*

Föredrogs bankoutskottets memorial nr 73, angående särskilt arvode åt föreståndaren för riksdagens tryckeriexpedition.

I en till kamrarnas herrar talmän ställd skrivelse hade riksdagens kanslideputerade, under erinran om 1923 års riksdags beslut att tillerkänna föreståndaren för riksdagens tryckeriexpedition, förste revisorn i riksgäldskontoret E. Risling, ett särskilt arvode av 1,000 kronor samt med stöd av samma förhållanden, som legat till grund för berörda beslut, hemställt, att herrar talmän behagade vidtaga åtgärd för att Risling jämväl innevarande år måtte beredas särskilt arvode med enahanda belopp.

Nämnda skrivelse hade från talmännen överlämnats till bankoutskottet, därvid tillika i enlighet med den mening, som gjort sig gällande vid talmanssammanträde den 5 juni 1924, föreslagits, att Risling måtte tilldelas ett särskilt arvode av 1,000 kronor.

Utskottet hade i det nu föredragna memorialet yttrat:

»Utskottet, som är av den mening, att gratifikation av förevarande slag icke vidare böra ifrågakomma, har dock icke velat motsätta sig det nu framlagda förslaget och får alltså hemställa, att riksdagen må anvisa såsom särskilt arvode åt föreståndaren för riksdagens tryckeriexpedition, förste revisorn E. Risling, ett belopp av ett tusen kronor.»

Greve Lagerbjelke: Herr greve och talman! Jag får yrka bifall till klämman i bankoutskottets memorial men har däremot en erinran att göra mot motiveringen.

I fråga om det särskilda arvode på ett tusen kronor, som nu föreslås att utgå till förste revisorn Risling som föreståndare för riksdagens tryckeriexpedition, yttrar bankoutskottet i motiveringen: »Utskottet som är av den mening, att gratifikation av förevarande slag icke vidare böra ifrågakomma, har dock icke velat motsätta sig det nu framlagda förslaget och får alltså hemställa», etc. Även fränsett att det icke gärna kan vara lämpligt att, då så få kammarledamöter äro närvarande, binda riksdagen i detta avseende för framtiden, får jag här uttala, att denna för framtiden avböjande del av bankoutskottets motivering bör utgå. Jag torde då först böra erinra om, att Risling mot sina nuvarande löneförmåner som förste revisor i riksgäldskontoret — efter 17:e lönegraden — upprätthåller den dubbla befattningen som vice värd i riksdagshuset och föreståndare för riksdagens tryckeriexpedition. Nu har en framställning gjorts av

kanslideputerade till talmännen om att Risling skulle få ifrågavarande särskilda arvode, som för övrigt utgått under de båda sista åren.

År 1922, då denna fråga första gången var uppe, avstyrkte bankoutskottet bifall till den då gjorda enahanda framställningen, men bägge kamrarna biföllo icke dess mindre framställningen. Kanslideputerade anförde som motiv för sin framställning, att Risling i betydande utsträckning fått arbeta på övertid, i medeltal icke mindre än tre timmar om dagen under hela riksdagstiden, och samtidigt anfördes, att Risling gått miste om åtskilliga arvodesförmåner, som han förut hade uppburit. Med 1923 indrogs nämligen en s. k. korrekturläsarplats med ett arvode av 4,300 kronor, varav Risling — jag vill gärna medgiva, att det var en olämplig löneform — uppburit 2,900 kronor. Likaså hade ända intill sistnämnda år anslagits s. k. flitpengar till personalen vid riksdagens tryckeriexpedition med ett sammanlagt belopp av 4,000 kronor, varav Risling uppburit 620 kronor. Om Risling då icke fått ifrågavarande extra arvode, skulle således hans löneförmåner ha minskats med icke mindre än 3,520 kronor; och med detta särskilda arvode skulle han i alla fall få 2,520 kronor mindre än föregående år. År 1923 gjorde kanslideputerade enahanda framställning, som då tillstyrktes av bankoutskottet och bifölls av riksdagen, utan att ett ord spilldes på saken.

Samma skäl för att tillerkänna Risling detta arvode föreligga fortfarande, och har nu därjämte tillkommit ett ytterligare skäl. Förra året indrogs nämligen en registratorbefattning hos kanslideputerade, med vilken var förenad ett arvode av 2,500 kronor, och huvudparten av registratorns göromål har lagts på Risling. Det lär väl ändå icke vara överensstämmande med rättvisa och billighet att väsentligt öka en persons arbete och samtidigt minska hans avlöningsförmåner, framför allt när dessa i och för sig måste anses relativt låga. Jag vill även här framhålla, liksom skedde 1922, att när talmännen på hemställen av kanslideputerade gjort en framställning, innebär det även en viss ohövlighet mot dem att icke bifalla framställningen. Detta är kanske en etikettsfråga men får väl ändå anses ha sin betydelse.

Personligen får jag vitsorda värdet av det förtjänstfulla arbete, som Risling utför i sin dubbla befattning.

Jag får då, herr greve och talman, sluta med att yrka bifall till utskottets hemställan, men med den ändring i motiveringen, att orden »som är av den mening» till och med »det nu framlagda förslaget och» måtte utgå.

Herr Enhörning: Herr greve och talman! Det förvånar mig visserligen icke, att den föregående ärade talaren vill tillgodose alla de tjänstemän, som i någon mån subordinera under honom, och tillse, att de få tillräcklig ersättning för sitt arbete. Emellertid kan jag icke underlåta att nämna, att bankoutskottet varit fullt enigt om att någon extra gratifikation i detta fall icke bör utgå för det arbete, som tjänstemannen haft i tryckeriet. Han har ju under tiden varit tjänstledig från sitt arbete i riksgäldskontoret och, såvitt jag vet, uteslutan- de haft denna sysselsättning med bibehållen lön. Ledamöterna i bankoutskottet — alla utan undantag — voro ense om att detta icke vidare bör förekomma, något som även framgår av memorialet. Man framhöll ju då, att han under tre föregående år fått detta tillskott sig beviljat och att man icke ville för denna gång i bankoutskottet motsätta sig förslaget i fråga, under förhoppning att det ej vidare skulle förekomma. Det är ju en ganska ömtålig fråga som här är berörd, eftersom framställningen kommer även från kamrarnas ärade talmän, men icke desto mindre kan man icke underlåta att påpeka det kanske mindre korrekta i att dylika tillägg skola utgå, oaktat vederbörande fått behålla hela sin lön.

Under sådana förhållanden kan jag, herr greve och talman, icke annat än yrka, att utskottets hemställan måtte av kammaren bifallas.

*Ang. särskilt
arvode åt
föreståndaren
för riksdagens
tryckeri-
expedition.
(Forts.)*

Ang. särskilt
arvode åt
föreståndaren
för riksdagens
tryckeri-
expedition.
(Forts.)

Efter härmed slutad överläggning yttrade herr talmannen, att därunder yrkats bifall till utskottets i nu förevarande memorial gjorda hemställan, ävensom att i fråga om motiveringen förekommit olika yrkanden, till vilka herr talmannen ville återkomma efteråt.

På gjord proposition bifölls utskottets hemställan.

I avseende å motiveringen, fortsatte herr talmannen, hade yrkats dels att utskottets yttrande skulle godkännas oförändrat, dels ock, av greve *Lagerbjelke*, att utskottets yttrande skulle godkännas i följande förändrade avfattning: »Utskottet får hemställa» etc.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till greve *Lagerbjelkes* yrkande vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Enhörning* begärde votering, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som i avseende å motiveringen i bankoutskottets memorial nr 73 godkänner utskottets yttrande med den av greve *Lagerbjelke* under överläggningen föreslagna ändringen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes utskottets yttrande oförändrat.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 15;

Nej — 5.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4,14 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Torsdagen den 12 juni.

Kammaren sammanträdde kl. 8 e. m.

Justerades protokollen för den 4 och den 5 innevarande månad.

Anmälades och bordlades statsutskottets memorial nr 139, angående statsregleringen för budgetåret 1924—1925.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 5B, angående reglering för budgetåret 1924—1925 av utgifterna under riksstatens femte huvudtitel, innefattande anslagen till socialdepartementet;

nr 327, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående viss ändring i planen för ämbetsbyggnaden å tomten nr 3 i kvarteret Murmästaren i Stockholm;

nr 328, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till bidrag till vägunderhållet på landet;

nr 330, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder för färdigställande av vissa påbörjade arbeten för telegrafverkets samt statens järnvägars och vattenfallsverks räkning för bekämpande av arbetslösheten; samt

nr 337, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående provisoriskt lönetillägg åt vissa befattningshavare vid statens bakteriologiska laboratorium m. fl

Anmälades och godkändes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 9B, angående regleringen för budgetåret 1924—1925 av utgifterna under riksstatens nionde huvudtitel, innefattande anslagen till jordbruksdepartementet;

nr 272, i anledning av väckta motioner om anslag till upprätthållande av den vid Weibullsholms växtförädlingsanstalt bedrivna praktiskt vetenskapliga verksamheten; och

nr 273, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillämpning, i vad angår kronoegendomar, av föreslagen lag om återköpsrätt till fast egendom.

Anmälades och godkändes bankoutskottets förslag till riksdagens skrivelser:

nr 338, till Konungen med reglemente för riksbankens styrelse och förvaltning; samt

nr 339, till fullmäktige i riksbanken med överlämnande av bankoreglementet m. m.

Anmälades och godkändes riksdagens kanslis förslag till

dels riksdagens skrivelse, nr 343, till Konungen angående utredning i syfte att möjliggöra fastställandet av provisoriska hamntaxor för nyanlagda hamnar m. m.;

dels ock paragrafer i riksdagsbeslutet:

nr 96, angående förordning om ändrad lydelse av 11 § och 15 § 4 mom. av förordningen den 28 oktober 1910 om taxeringsmyndigheter och förfarandet vid taxering;

nr 97, angående förordning om fastighetstaxering åren 1925 och 1926;

nr 98, rörande förslag till förordning angående fortsatt tillämpning av förordningen den 17 maj 1923 om begränsning av den myckenhet brännvin, som må framställas i sammanhang med pressjästberedning;

nr 99, rörande förordning om ändring i vissa delar av förordningen den 19 november 1914 angående stämpelavgiften;

nr 100, angående förslag till lag om samhällets barnavård m. m.;

nr 101, angående införande av tull å vissa varor m. m.;

nr 102, rörande förordning angående fortsatt tillämpning av förordningen den 8 juni 1923 angående omsättnings- och utskänkningsskatt å spritdrycker;

nr 103, angående vissa inrikes postavgifter m. m.;

nr 104, angående ändrad lydelse av 2 § 2 mom. c) i förordningen den 1 juni 1923 angående ersättning av statsmedel för skada till följd av olycksfall, som förorsakats av krigsförhållandena under 1914—1919 års världskrig;

nr 105, i fråga om lagstiftning angående ekonomiska föreningars sparkassee rörelse;

nr 106, angående förslag till lag om ändrad lydelse av 14 kap. 45 § strafflagen m. m.;

nr 107, angående val av fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret ävensom suppleanter för dessa;

nr 108, angående kreditivsummorna;

nr 109, i anledning av Kungl. Maj:ts propositioner nr 20 angående försvarsväsendets ordnande och nr 21 med förslag till värnpliktslag ävensom vissa i dit hörande ämnen väckta motioner;

nr 110, rörande lag om fortsatt tillämpning av lagen den 20 maj 1921 angående förbud i vissa fall för bolag och ekonomisk förening att förvärva fast egendom;

nr 111, rörande förbud att i fråga om äganderätt till fastighet vara bulvan för annan;

nr 112, angående förslag till lag om ändrad lydelse av 1 § i lagen den 25 juni 1909 om inskränkning i rätten att erhålla ägostyckning m. m.;

nr 113, angående utredning om rätt i vissa fall för nyttjanderättshavare att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område m. m.;

nr 114, angående lag om ändrad lydelse av 2 § 8:o i lagen den 26 maj 1909 om Kungl. Maj:ts regeringsrätt;

nr 115, angående social arrendelag;

nr 116, angående utarbetande av förslag till lag rörande vanhävd å jordbruk m. m.;

nr 117, angående lag om befrielse för vissa marinen tilldelade värnpliktiga från viss tjänstgöringsskyldighet;

nr 118, rörande förslag till förordning om ändrad lydelse av 1 § i förordningen den 18 juli 1913 angående statsverkets fond av rusdrycksmedel, m. m.;

nr 119, angående åtgärder till förekommande av skadegörelse å ungskog;

nr 120, angående förslag till förordning om ändring i vissa delar av stadgan om skjutsväsendet den 22 juni 1911;

- nr 121, rörande förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 23 oktober 1891 angående väghållningsbesvärets utgörande på landet;
nr 122, angående förslag till ändrad lydelse av § 72 riksdagsordningen;
nr 123, angående förslag till ändrad lydelse av § 73 riksdagsordningen;
nr 124, angående förslag till ändrad lydelse av § 2, 4:o) tryckfrihetsförordningen;
nr 125, angående förslag till lag om återköpsrätt till fast egendom m. m., samt
nr 126, angående lag om ändrad lydelse av 1 kap. 4 § rättegångsbalken m. m.
-

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 8,06 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Fredagen den 13 juni.

Kammaren sammanträdde kl. 3,30 e. m.

Justerades protokollen för den 6 och den 7 innevarande månad.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 336, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag till oförutsedda utgifter;
nr 344, angående statsregleringen för budgetåret 1924—1925; samt
nr 345, med överlämnande av riksstat för budgetåret 1924—1925.

Föredrogs samt företogs punktvis och momentvis till avgörande statsutskottets memorial nr 139, angående statsregleringen för budgetåret 1924—1925.

Punkterna 1—12.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 13 och 14.

Lades till handlingarna.

Punkten 15.

Utskottets hemställan bifölls.

Anmäldes och bordlades bankoutskottets memorial nr 72, med förslag till nytt reglemente för riksgäldskontoret.

Anmäldes och godkändes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 335, till Konungen angående beräkning av bevillningarna för budgetåret 1924—1925, m. m.

Tillkännagavs att Kungl. Maj:t låtit genom offentligt anslag bjuda och kalla riksdagens samtliga ledamöter att lördagen den 14 innevarande juni kl. 11 f. m. infinna sig uti slottskapellet samt, efter förrättad gudstjänst, begiva sig till rikssalen för att, enligt 36 § riksdagsordningen, av Kungl. Maj:t hemförlovas.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 3,41 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Lördagen den 14 juni.

Kammaren sammanträdde kl. 10,30 f. m.

Vid föredragning av bankoutskottets memorial nr 72, med förslag till nytt reglemente för riksgäldskontoret, bifölls vad utskottet i detta memorial hemställt.

Anmälades och godkändes bankoutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 11B, angående regleringen för budgetåret 1924—1925 av utgifterna under riksstatens elfte huvudtitel, innefattande anslagen till pensions- och indragningsstaterna;

nr 340, med reglemente för riksgäldskontoret; samt

nr 342, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under elfte huvudtiteln gjorda framställning rörande anslag till allmänna indragningsstaten.

Anmälades och godkändes bankoutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 341, till fullmäktige i riksgäldskontoret med reglemente för riksgäldskontoret.

Anmälades och godkändes riksdagens kanslis förslag till paragrafer i riksdagsbeslutet:

nr 127, angående förslag till lag om landsting m. m.;

nr 128, angående förslag till lag med särskilda bestämmelser angående olovlig befattning med spritdrycker och vin, m. m.;

nr 129, angående utredning av frågan om lämpliga nya former för upplåtelse av statens domäner för främjande av egnahemsrörelsen och bildandet av nya smärre jordbruk;

nr 130, angående förslag till lag om viss panträtt i spannmål;

nr 131, angående statsregleringen för budgetåret 1924—1925;

nr 132, angående beräkning av bevilningarna för budgetåret 1924—1925 m. m.;

nr 133, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 202 angående tillämpning, i vad angår kronoegendomar, av föreslagen lag om återköpsrätt till fast egendom;

nr 134, angående utredning om vissa ändringar i lagen om val till riksdagen;

nr 135, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 150, i vad densamma avser förslag till lag om ändrad lydelse av 33 § i lagen den 13 juni 1919 om kommunalförbund m. m.;

nr 136, angående överlämnande av reglemente för riksbankens styrelse och förvaltning;

nr 137, angående överlämnande av reglemente för riksgäldskontoret;

nr 138, i avseende å statsregleringen och rörande med statsverket gemenskap ägande ämnen;

nr 139, angående åtskilliga på grund av § 89 regeringsformen väckta frågor;

nr 140, angående utbetalning av de riksdags- och revisionskostnader, som utgå enligt riksstaten och riksgäldskontorets reglemente;

nr 141, angående bestridande av på riksdagens beslut grundade riksdagskostnader samt sådana av riksdag föranledda utgifter, som av Kungl. Maj:t förskottsvis anvisats till utbetalning å statskontoret;

nr 142, angående sättet för betalning å statsskulden m. m.; samt

nr 143, angående av riksdagen beslutade anslag, som utgå av lånemedel.

Justerades protokollsutdrag för denna dag.

På hemställan av herr talmannen beslöt kammaren nu, kl. 10,34 f. m., att ajournera sina förhandlingar till kl. 10,45 f. m.

Till åtlydnad av Kungl. Maj:ts kallelse avgingo herr talmannen samt kammarens ledamöter kl. 10,45 f. m. till slottskapellet, där riksdagspredikan hölls av kyrkoherden i Jakobs församling S. E. J. Andræ.

Efter gudstjänstens slut begav sig kammaren till rikssalen, där jämväl andra kammaren infann sig. Sedan herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet Ekeberg uppläst Kungl. Maj:ts förordnande för hans excellens herr statsministern Trygger att å Kungl. Maj:ts vägnar avsluta riksdagen samt talmännen var för sig framfört kamrarnas undersåttliga välönskningar och riksdagsbeslutet blivit av herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet uppläst, förklarade hans excellens herr statsministern i enlighet med det honom lämnade uppdraget 1924 års lagtima riksdag vara avslutad.

Efter det första kammarens ledamöter återkommit till samlingsrummet och där intagit sina platser, framträdde greve **Hamilton** till talmansbordet och yttrade:

Mina herrar! Årets lagtima riksdag har nyss officiellt avslutats, men enligt gammal sed samlas vi ännu en gång i denna sal för att säga varandra farväl.

Mången blickar nog med missmod tillbaka på det nu tilländalupna riksmötet. Dess mest framträdande fråga har man icke lyckats lösa; och huruvida denna fråga fallit framåt, därom torde väl ej någon för närvarande våga fälla ett omdöme.

Bortser man från försvarsfrågan, är det emellertid obestridligt, att 1924 års riksdag på många områden utfört ett betydelsefullt och gagnande arbete, som gör heder både åt riksdagen och vår nu sittande regering. Och i detta arbete haven I, mina herrar, deltagit med samma beundransvärda arbetsamhet, noggrannhet och plikttrohet som alltid utmärkt den svenska riksdagen.

Riksdagens arbetsfält har ju på sistone varit föremål för mycken pressdiskussion och åtskilligt klander. Jag skall icke här närmare inlåta mig på detta ämne. Att vissa ofullkomligheter finnas, vill jag ej bestrida. Men i allmän-

het har klandret varit alldeles obefogat och grundat på bristande insikt i ämnet. Som talman tvekar jag icke att tilldela eder ett mycket högt betyg.

Jag tillönskar eder en god sommar, en välbehövlig vila, nyförvärvade krafter, friskt mod och framför allt ett ljusst hopp om framtiden.

För all den vänlighet, som nu liksom under så många föregående riksdagar, i så rikt mått kommit mig personligen till del, tackar jag på det hjärtligaste. Farväl, mina herrar!

Detta tal besvarades av herr **Lindhagen** i följande ordalag:

Herr talman! Åter har en vår brutit in över den svenska jorden med sin väckelse och sin beslutsamhet. Det spritter i buskar och grenar av vaknande liv till sådd, blomstring och skörd.

Utfarna av våra mödor, kanske ock av för mycken vinter i våra hjärtan, skynda folkets representanter, befriade, ut till naturen, till markens gröda, till livets gripande mångfald.

Det gångna riksmötet har, måhända mer än månet, varit en missräkningens tid. Vi hava kämpat, månglat och vigilerat, envar, icke minst för vårt eget. I detta spel om fördelar har än vunnits, än tappats, dock utan några avgörande eller ens vägledande resultat. Motståndet mot allt mänskligt kan förmodligen som ofta yvas över de flesta vinsterna.

Visserligen har talandet denna gång flutit i strida strömmar, men det har ej lyckats riva med sig någon samlad övertygelse. Talmansskapens gamla förväntan, att vårt tal skall vara ja eller nej och att vad därutöver är skall av oss anses vara av ondo, har dock lika litet denna gång som tillförne gått i uppfyllelse.

Emellertid, ordet är i alla fall handlingens begynnelse. Det myckna ropandet framför livets förgårdar skall aldrig tystna, så länge portarna obönhörligt äro tillslutna för de väntande. En ädelsten i vår författning är därför dess befallning, att en var ledamot i riksdagen äger att fritt och öppet yttra sig i alla frågor, som komma under överläggning, och om lagligheten av allt, som i kammaren sig tilldrager.

Däri innefattas säkerligen dock icke någon rätt för riksdagens medlemmar att under själva förhandlingarna idka sällskapsliv och föra högljudda enskilda samtal. De norska och danska pressmän, som nyligen åhörde kamrarnas förhandlingar, föllo i häpnad inför det tumult, som i den svenska riksdagen ofta pågår, under det orternas menige representanter officiellt hava ordet.

Allting har nog sin förklaring. Men i det av konstitutionell praxis allt mer omhägnade övermättet av eftergivenhet på denna punkt ligger säkerligen ett ingalunda ofarligt åsidosättande av grundlagens förenämnda bud.

Tillika stundar nu en vansklig, kanske överskattad valrörelse, som visserligen icke gäller denna kammare men måhända skall även hit sprida något av sina ovissa verkningar. I denna böljegång skola nu förutbestämt tumla främst militärfrågan och jordfrågan. Den förra har ju behärskat den avslutade riksdagen. Den senare har, jämte en glimt av det industriella problemet, såsom en påminnelse om de skapande krafterna, i sista stunden, ostuderad avslutat förhandlingarna. Och bakom dessa angelägenheter ruva kraven på människornas avväpning, fulländningen av ett folkens förbund, utjämning av industrialismens konflikter samt fred på jorden överhuvud taget.

En tävlan förestår sålunda snart ute bland folket mellan ödet och den goda viljan, mellan våldets oföränderlighet och vårkänningarna trots allt.

Det kan icke undgås, att på denna vädjobana träder fram ett folk i små bestyr med spridda sinnen. Och dock vinka även där nya vårar med sina ouppfyllda löften.

Det är väl i den senare känslan, herr talman, som det, såsom vi förmärkt, alltmer veknar något även över eder skickliga talmansgärning. En lång erfarenhet allena lär oss att förstå allt och därför också, såsom det blivit sagt, att förlåta allt.

Med dessa ord tillåter jag mig framföra kammarens tacksamhet till dess talman för det arbetsår, som varit. Vi önska varmt att få se eder med stärkta krafter i förhoppningarnas tecken ånyo leda kammarens förhandlingar.

Kammarens ledamöter åtskildes kl. 12,02 på dagen.

In fidem
G. H. Berggren.